

Sámi allaskuvla
Sámi University of Applied Sciences

Gáidosis lahkoneamen sámástangoahtái

Nuppigiela oahppi sártnodeapmi oahpaheaddjiin gáiddusoahpahas

Ellen Ravna

Sámegiela didaktihka masterbargu, 2019

Ovdasánit

Masterdutkan lea leamaš imašlaš vánddardeapmi. Lean ollu oaidnán ja vásihan, muhto in leat vissa álo rasttildan jekkiid gokko livččii lean buot vuohkkasamos. Lihkus lean beassan bisánit verddiid lusa ja nu lean ožžon ođđa návccaid ja nisttiid. Giitu didjiide buohkaide!

Giitosat Sámi allaskuvlii go lean beassan gazzat masteroahpu sámegiela didaktihkas ja čállit masterdutkanmuša sámegillii. Sámi allaskuvla lea duođai earenoamáš skuvla, gos sihke káfemašiidna ja hissa máhttet sámegiela. Earenoamáš ollu giitosat mu vuosttaš bagadallái, professor Nils Øivind Helanderii, ja mu nubbi bagadallái, vuosttašamanueansa Ylva Jannok Nuttii. Lean oahppan nu ollu dudnos, ja doai leahppi iešguđege láchkai čájehan munnje mo beassat ovddos guvlui. Ylva, gal dat lei buorre go it diktán mu addit masterčállosa sisa menddo árrat! Giitosat maiddái professor Jon Todalii, gii bagadalai mu nu ahte ožžon rikkis dutkanmateriála. Giitu, vuosttašamanueansa Pigga Keskitalo, hirbmat ollu veahki ovddas! Fágalaš čállin lea leamaš stuorra oassin dán masterbarggus, ja váimmolaš giitosat professor Pekka Sammallahtii go váldet mu studeantabarggu nu duođalažžan. Giitu, Máret Injá Länsman, mu skuvlaoabbá, go nuppi giela oahpaheaddjin vuđolaččat lohket mu čállosa dál loahpas.

Deanu giela lea leamaš buorre bargoaddi, ja guovtti jagáš masterii lean ožžon ekonomalaš doarjaga Finnmárkku fylkkamánnis, Sámedikkis, Stáhta loatnakássas ja vel Letterstedske searvvis. Giitu go ná bures láchibehtet dili sámi oahpaheaddji fágalaš ovdáneapmái. Ráhkaneapmin masterdutkanmuššii ovddidin muhtun spealuid, ja dan oktavuodas giittán dáiddár Aino Hivanda, Gollegiella lágádusa ja Studio Borga.

Mii bat sámegiel čállin go lea giellačeahppi sihke ruovttus ja gietti nuppi bealde! Giitu, Káhtarin Márjá, mu vuonáhkku, ja Ásllat, mu isit, buot giellabagadallamiid ovddas sihke dál ja álo. Giitosat min Guovžajávrrri goahotáige, mii lea leamaš nu dehálaš dán čállinbarggus ja muđui mu eallimis. Giitu maiddái daidda olbmuid geat leat dan áimmahuššan, dás namuhan áhčči-rohki, Elle-Per Piera Uvlá, ja eadnán, Ragnhilda.

Risten, Pauliina ja Thea, masterdutkanmuša oahppit, giitu go lehpēt čájehan munnje mo sáhtán oahpahit!

Jahki dassái nu rahčen čállimiin. In moge fáhten mo hábmet dákkár teavstta. Ii giige ádden maid oaivvildin. “Čále dego ustibii!” rávvii Hanna Guttorm (2018). Nu luovvanii mu čállin, ja čálidettiin lea čuovvovaš jearaldat johtán mu mielde: Mo sáhtta dutki čállit nu ahte teaksta šaddá addehahttin? Dán vahkus mitalin dutkanmuša bohtosiid birra dutkanmuša nuoramus oahppái, ja son vissa áddii nu mo čilgejin ja čájehin. Nu mearridin bovdet earáge olbmuid lohkat mu teavstta: Nu ahte dál, lohkki, ustiban, boađe mu mielde! Ovttas de dádjadetne dás ovddos guvlui.

Ohcejohka, geassemánu 7. beaivve, 2019

Ellen Ravna

Čoahkkáigeassu

Dán masterbarggu fáddán lea njálmmálaš gulahallan sáme giela nuppi giela gáiddusoahpahas. Njálmmálaš gulahallan lea dehálaš vuohki oahppat giela, muhto sámi gáiddusoahppis sáhtá leat unnán vejolašvuohta gulahallat sáme giellii oahppodiimmuid olggobealde. Nu lean háliidan fidnet dieđu, man vuodul oahpaheaddji sáhtá lágideat gulahallandoaimmaid oahppodiimmuin. Dutkamusa váldogažaldahkan lean jearran mo nuppi giela oahppi njálmmálaš sáme giella aktiviserejuvvo sártnodettiin oahpaheaddjiin gáiddusoahpahas. Guovddáš doahpagat dán gažaldaga čoavdimis leat leamaš Øzerk (2010) *giellarepresentašuvnnat*, Manne (1993) *diehtováili, máhcahat ja válljen*, Vygotsky (Mystkowska-Wiertelak 2017) *ofelastin* ja Hole (2003) *mállačájehheapmi*. Vástidan dihtii váldogažaldahkii lean oassegažaldahkan jearran mo nuppi giela oahppi njálmmálaš giellageavaheami sáhtá govvidit. Dáhpáhusdutkanii lean filbmen gáiddusoahppodiimmuid, maidda ieš lean oassálastán oahpaheaddjin. Govvideaddji statistihkain ja diskursaanalysain lea dutkanmateriála analyserejuvvo, ja nu lea *sámástangoahti* ihtán. Sáámástangoahti lea didáktálaš modealla man mielde oahpaheaddji sáhtá lágideat gulahallandoaimmaid, nu ahte nuppi giela oahppi sámasteapmi sáhtá lassánit oahppodiimmu áigge.

Summary

This master's thesis in the didactics of Saami language is about oral communication in a second language in distance education. Oral communication is an important way to learn languages, but the pupil in distance education may not have the opportunity to communicate in Saami outside the language lessons. I have researched ways in which a teacher more easily may arrange communicative activities. As the main question of the thesis I have asked how Saami oral language is being activated when the pupil is conversing with the teacher during distance lessons. Central concepts to answer this question are Øzerk (2010) *language representations*; Manne (1993) *information gap, feedback and choice*; Vygotsky (Mystkowska-Wiertelak 2017) *guidance*; and Hole (2003) *modeling*. To be able to answer the main question I have asked the following supplementary question: How may the second language pupil's language use be described? The research has been done as a case study, where I have filmed distance learning lessons in which I myself have participated as the teacher. I have analyzed the research material by descriptive statistics and discourse analysis, and so *the Saami conversation goahti* has appeared. The Saami conversation goahti is a didactic model helping the teacher to succeed when arranging communicative learning activities. In this way the Saami speaking may increase during the lesson.

Sisdoallu

Ovdasánit.....	1
Čoahkkáigeassu	3
Summary	3
1 Láidehus.....	7
1.1 Sártnodeamis oahppat nuppigiela	7
1.2 Dutkangažaldagat	8
1.2.1 Váldogažaldaga čilgehus.....	8
1.2.2 Oassegažaldaga čilgehus	9
1.3 Dutkanfáttá válljen	9
1.4 Davvisámegiela gáiddusoahpahuš Norgga beale vuodđoskuvllas	9
1.4.1 Sámegeiella oahpahuvvon fágan neahta bokte	10
1.4.2 Gáiddusoahppodiimmut dávjá áidna vejolašvuolta sámástit	10
1.4.3 Oahppi ja oahpaheaddji guovttá Skypes	12
2 Sámástangoahti	13
2.1 Giellagovat gulahallangaskaoapmin.....	13
2.2 Sámástangoahti giellagovvan	14
2.3 Vánddardit sámástangoađi lusa	14
2.4 Lahkonit lunddolaš sártnodeapmái	16
2.4.1 Oahppi sáhtta válljet	16
2.4.2 Oahppi addá ja oážžu máhcahagaid	17
2.4.3 Oahppi bivdá ja addá dieđu diehtováilliid dihtii.....	17
2.5 Giellarepresentašuvnnat veahkin oahppái buvttadit giela	19
2.5.1 NEIS-modealla	20
2.5.2 Ovttagardán, dábálaš ja generaliserejeaddji dajaldagat	21
2.6 Oahpaheaddji oassálasti ofelažžan	21
2.6.1 Ovdáneapmi lagamus ovdánanavádagas	21
2.6.2 Mállečájeheapmi	23
2.7 Didákttalaš modealla oaidnin láhkai	23
3 Dutkanmetoda.....	25
3.1 Oahpahuš dutkan dáhpáhusdutkanmiin	25
3.2 Oahppoaktiviteahhta	27
3.3 Dárkkistanjearahallamat	27

3.4	Notáhtaid čállin	27
3.5	Dutkanmateriála.....	28
3.6	Generaliserehahttivuohta, jáhkehahttivuohta ja etihkka	28
3.6.1	Analyhtalaš generaliserehahttivuohta	28
3.6.2	Jáhkehahttivuohta.....	29
3.6.3	Etihkka	29
3.7	Dutkanmateriála kvantitatiivvalaččat ja kvalitatiivvalaččat analysa	30
3.7.1	Filmmaid válljen ja transkriberen.....	32
3.7.2	Kategoriseren celkosiid gielalaš hámiid mielde.....	33
3.7.3	Celkosiid gieđahallan ovttađahkan govvideaddji statistihkain.....	37
3.7.4	Celkosa konteavstta guorahallan diskursaanalysain	38
3.7.5	Analyserenovdamearka.....	40
4	Oahppi njálmmálaš giella geavahusas.....	43
4.1	Njealjátluohkkálaš Risten	44
4.1.1	Ristena giellageavaheapmi sártnodettiin oahpaheaddjiin.....	44
4.1.2	Go Risten ovdanbuktá dáiddolaš ja ovttagardán sámegiell celkosiid	47
4.1.3	Diehtováili ja giellarepresentašuvnnat dehálaččat go Ristenis aktiviserejuvvo sámegiella.....	53
4.2	Joatkkaskuvlaoahppi Thea.....	56
4.2.1	Thea njálmmálaš giellageavaheapmi sártnodettiin oahpaheaddjiin.....	57
4.2.2	Go Thea geavahišgohtá sámegiell celkosiid	60
4.2.3	Ofelastin, mállečájjeheapmi ja máhcahagat dehálaččat go Theas aktiviserejuvvo sámegiella.....	68
4.3	Rávisolmmoš Pauliina.....	70
4.3.1	Pauliina njálmmálaš giellageavaheapmi sártnodettiin oahpaheaddjiin.....	70
4.3.2	Go Pauliina ovdanbuktá ođđa sámegiell celkosiid	73
4.3.3	Symbolalaš giellarepresentašuvnnat ja válljen dehálaččat go Pauliinas aktiviserejuvvo sámegiella.....	75
5	Loahpahus	77
5.1	Sámegiella aktiviserema konteaksta govviduvvon.....	77
5.2	Njálmmálaš giellageavaheapmi govviduvvon	78
5.3	Sámástangoahti-modeallain ávkástallan oahpahusas.....	79
5.4	Dutkamuš árvoštallojuvvon	81
5.5	Loahppajurdagat	83
	Gáldut.....	85
	Dutkanmateriála.....	85

Girjjálašvuohta.....	86
Eará gáldut.....	88
Mildosat.....	89
Miiddus 1: Oahppodiimmu plána.....	89
Miiddus 2: Breava dárkkistanjearahallama oktavuodas	90
Miiddus 3: Filbmenlohpi – tillatelse til filmming	91
Miiddus 4: Breava oassálastiide	92
Miiddus 5: Breava oassálastiide	94
Miiddus 6: Vurkenlohpi (evttohus).....	95
Miiddus 7: Ovdáneapmi doahpagis <i>giellastrategijat</i> doahpagii <i>celkosiid gielalaš hámit</i>	96
Miiddus 8: Oahppiid sitáhtat ollásit sámegillii	101

1 Láidehus

Sámegiela nubbingiellan gáiddusoahpaheaddjin lean mángii vásihan ahte go oahppi beassá speallat muhtun spealuid ovttas muinna, de oassálastá buorebut njálmálaččat ja hállá eanet sámegiela go muđui oahpahusas. Nu lea bohciidan sáhkkiiuvohta mus, mii dat lea dán spealuin dahje speallandilálašvuodain, mii orru doarjumin oahppi njálmálaš giellageavaheami. Jos dan dieđášin, lean jurddašan, de várra dalle máhtášin buorebut lámčit dili nu ahte sámegiella boadášii eanet geavahussii oahppodiimuin.

Oahpaheaddji bargui gullá dákkár jurddašeapmi dahjege didáktalaš reflekten. *Didaktihkka*-tearbma bohtá greikkagielas ja mearkkaša oahpahanmáhtu dahje oahpahandáidda, ja didáktalaš reflekten sáhtá mearkkašit ahte oahpaheaddji jurddaša mo sáhtá buoridit iežas oahpahusa (Heimark 2007: 2). Dákkár didáktalaš reflekten, man mielde mun lean oahpaheaddjin hárvánan bargat, šattai vuolggasadjin mu masterdutkanuššii. Háliidin lagabui guorahallat mii dáhpáhuvvá iežan gáiddusoahpahasas, go moai oahppiin oassálaste gulahallandoaimmain (dár. *kommunikativ samhandling*), nappo barge maid nu ovttas háleštettiin dahjege *sártnodettiin*, nu mo speallamis sáhtá.

1.1 Sárnodeamis oahppat nuppigiela

Gulahallan lea dehálaš vuohki oahppat nuppigiela sihke luohkkálanjas ja luohkkálanja olggobealde (Mystkowska-Wiertelak 2017: 187). Sámegiela nubbingiellan oahppoplána mielde “[n]jálmálaš gulahallan lea ođđa gielaide oahppama vuoddu”, earret eará danin go oahppi giellaáddejummi ja njálmálaš giella ovdána go oahppi oassálastá gulahallandoaimmain (Máhtodepartemeanta 2013a: 3-4). Njálmálaš gulahallamis, nugo sártnodeamis, geavaha oahppi dan giela maid lea oahppamin, *juvssusgiela* (dár. *målspråk*), nu ahte beassá ovdanbuktit sániid, hábmet cealkagiid, geahččalit áddet maid eará sártnodeaddjit dadjet ja responderet daidda nu ahte sártnodeapmi joatkašuvvá. Gulahallan ovdána einnoskeahhtá, ja danin ferte oahppi iežas giellagelbbolašvuoda ja sártnodandáiddu lassin geavahit iežas hutkáivuoda (Canale & Swain 1980: 29-34).

Vaikke oahppan sáhtá jođálmuvvat mealgat go oahppi hállagoahhtá nuppigiela, de buot nuppigiela oahppit eai liikká searvva nuppigiela sártnodeamiide. Muhtun oahppit dáidet álggus searvat, muhto eai biso sártnodeami siste. Dat jaskkodat dahje molsot giela. Nu manahit ollu oahppit buriid vejolašvuodaid ovdánit nuppigielas. Mánnga fáktora sáhttet váikkuhit dasa ahte oahppi searvá ja bissu nuppigiela sártnodeamis. Ovdal navdojuvvui ahte beare individuálalaš iešvuodát, nu mo giellagelbbolašvuodta ja iešluohtamušdovdu, váikkuhit oahppi dáhttu sártnodit nuppigillii. Muhto dál biddjojuvvo eanet deaddu maiddái dillái čadnojuvvon fáktoriidda. Muhtun diliin sáhtá oahppái leat álki searvat sártnodeapmái, eará diliin ollu váddásut. Jos oahppi ii searvva oahppodiimmu gulahallandoaimmaide, de sáhtá oahpaheaddji

iešguđet láhkai geahččalit lámčit dili, nu ahte oahppi dáhttu gulahallat nuppigillii lassána. (Mystkowska-Wiertelak 2017: x-xiii, 3-6.)

Sihke Mystkowska-Wiertelak (2017) ja Ambjørn (1999) čilgeba mo luohkkálanjas sáhtá čađahit oahppoaktiviteahtaid vai oahppit gulahallet gaskaneaset nuppigillii. Unnán lea liikká čállojuvvo das mo sámegeiela gáiddusoahpahusas sáhtá lámčit dili gulahallandoaimmaide. M. Solstad, Balto & K. J. Solstad (2012: 112) dadjet oahppiid gaskasaš gulahallandoaimmaid váttisin čađahit sámegeiela gáiddusoahpahusas. Sii ohcalit bargovugiid main oahppit aktiivvalaččat ovttasbarget, vai álki but válddášedje geiela geavahussii (Solstad ja earát 2012: 112). Dán masterdutkanmušas lean válljen lagabui guorahallat gulahallandoaimmama gáiddusoahpahusas, namalassii mo nuppigeiela oahppi sáhtá searvat ja bissut nuppigeiela sártnodeamis. Ulbmilin lea leamaš fidnet ođđa áddejumi, man vuodul mun oahpaheaddjin sáhtán buoridit ja plánet gáiddusoahpahussii heivvolaš oahppoaktiviteahtaid, nu ahte nuppigeiela oahppi njálmmálaš sámegeiela geavaheapmi lassánivččii.

1.2 Dutkangažaldagat

Dutkančuolbman lean válljen čuovvovaš váldogažaldaga (1) ja oassegažaldaga (2):

- 1) Mo aktiviserejuvvo nuppigeiela oahppi njálmmálaš sámegeiella sártnodettiin oahpaheaddjiin gáiddusoahpahusas?
- 2) Man lámkai sáhtá govvidit nuppigeiela oahppi njálmmálaš giellageavaheapmi?

1.2.1 Váldogažaldaga čilgehus

Váldogažaldaga bokte čielggadan mii dáhpáhuvvá go gáiddusoahppi ovttas iežas oahpaheaddjiin oassálastá muhtun gulahallandoaimmas, mas sártnodeapmi lea guovddášis. Mun geahčan lagabui dan dili dahjege konteavstta, mas oahppi sámegeiella aktiviserejuvvo, ja govvidan mii dáhpáhuvvá dalle go oahppi sámásta. Oahppi sáhtá oažžut veahki sámegeiella aktiviseremii mas nu dahje mo nu, ja nu sáhttet muhtun gielladidákttalaš reaidut ja metodat leat ávkin. Mus lea leamaš earenoamáš beroštupmi guorahallat dáhpáhusaid go oahppis aktiviserejuvvo eanet sámegeiella go muđui sártnodandilálašvuodas, dahje go oahppi váldá atnui sámegeiel sániid dahje dajaldagaid, maid ii leat ovdal geavahan dán dilálašvuodas. Nu sáhtán oahpaheaddjin buorebut áddet maid sáhtá bargat vai dilat, main sámegeiella aktiviserejuvvo, lassánivčče.

Lean válljen geavahit doahpaga *sámegeiela aktiviseren*. Dat gokčá dan proseassa, mii deaivá dalle go oahppi dadjá maid nu sámegillii, iige muital maidege dan birra leago oahppi plánen maid áigu dadjat dahje máhttágo oahppi sániid dahje dajaldagaid ovddežis (Øzkerk 2017). Go sámegeiella aktiviserejuvvo, de oahppi ii vealtameahttumit ádde dahje máhte nu vuđolaččat dan maid dadjá, nugo ahte ieš máhtá sojahit

ja bidjat oktii daid sániid maid dadjá. Aktiviseremii gullet maiddái dákkár dáhpáhusat go oahppi beare lohká muhtun čállojuvvon sáni dahje beare geardduha maid nu oahpaheaddji manjis.

Geavahan tearpma *sártnodeapmi*, maid Nielsen (1979b: 383) dárogillii jorgala *samtale* ja eangalsgillii *conversation*. Dat sáhtta leat eanet suopmanneutrála go *hálešteapmi*, mii nuorttabealde geavahuvvo, ja *humadeapmi*, mii oarjjabealde geavahuvvo (Sammallahti 2019).

1.2.2 Oassegažaldaga čilgehus

Oassegažaldaga bokte ozan analyserenreaidduid, maiguin sáhtán vástidit dutkamusa váldogažaldahkii. Sártnodettiin oahpaheaddjiin sáhtta nuppigiela oahppi geavahit mánggalágan ovdanbuktinvugiid. Son dáidá dárostit, sámástit dahje čájehit maid oaivvilda vaikke rumašgielain. Dutkanmateriálas dárbbasan beassat gávdnat daid dáhpáhusaid go sámeigiella aktiviserejuvvo, vai beasan lagabut studeret daidda dáhpáhusaide gullelaš konteavsttaid. Dalle sáhtán maiddái geahččat makkár konteavsttas iešguđetlágan sámeigiel ovdanbuktinvuogit geavahuvvojit. Dutkamušas leat maiddái dehálaš veardádallat daid diliid main oahppi sámasta, diliiguin main oahppi dárosta dahje geavaha rumašgiela. Buot dat sáhtta leat ávkin analysas.

1.3 Dutkanfáttá válljen

Lean válljen dán dutkanfáttá, danin go sámeigiella lea nu ráhkis munnje. Háliidan leat mielde ovddideamen sámeigiela nuppigiela oahpahusa. Mu mielas gullá sámeigiella maiddái daidda geat eai leat mánnán sámástišgoahtán. Dávjá sápmelaččat vásihit sámeigiela oahppama váttisin, nugo boahtá ovdan ovdamearkka dihtii Rasmus (2019: 53) masterdutkamušas. Dutkama bokte sáhtta fidnet dieđuid, maiguin sámeigiela oahppan šattašii álkibun. Nu sáhttet eanet sápmelaččat sámástišgoahtit, ja nu maiddái oamástišgoahtit váhnemiiddiset ja máttuideaset giela.

Dutki galggašii mitalit manin son dutká ja maiddái čájehit iežas sajjádaga (WINHEC 2019), ja nu lean bargan dál.

1.4 Davvisámeigiela gáiddusoahpamus Norgga beale vuodđoskuvllas

Dán masterbarggus guorahalan oahppi ja oahpaheaddji gaskasaš sártnodeami, mii dáhpáhuvá gáiddusoahppodiimmuin Skype bokte, nu ahte oahppi ja oahpaheaddji leaba guovttá oahppodiimmus. Nu sulastahttet dutkamusa gáiddusoahppodiimmut Norgga beale vuodđoskuvlla davvisámeigiela gáiddusoahpahusa. Dán oasis čájehan mo diekkár oahpamus lágiduvvo vai šaddá álkit govahallat dutkamusa oahppodilálašvuoda. Dan čájehan sihke teavsttain ja tevnnegiin (govus 1).

1.4.1 Sámegeiella oahpahuvvon fágan neahta bokte

Solstad ja earáid (2012) mielde *gáiddusoahpahus* lea oahpahus, mas oahpaheaddji ja oahppi leaba earuhuvvon saji dahje áiggi dáfus. Interneahtta geavahuvvo oahppanproseassa guovtteguvllot gulahallama várás, nu ahte oahpaheaddji ja oahppit sáhttet gulahallat gaskaneaset (Solstad ja earát 2012: 102). Nu earuhuvvo gáiddusoahpahus *lagašoahpahusas* dahje *báikkálaš oahpahusas*, mii dasto lea dábálaš, árbevirolaš oahpahus. Lagašoahpahusas oahppi ja oahpaheaddji eaba leat earuhuvvon áiggi eabage saji dáfus, ja nu dáhpáhuvvá gulahallan dan báikkis, gos guktot leaba oktanaga, ovdamearkka dihtii luohkkálanjas, skuvlla valáštallanšiljus dahje meahcis.

Sámegeiella gáiddusoahpahusain oaivvildan dás gáiddusoahpahusa, mas sámegeiella oahpahuvvo fágan. Go sámegeiella oahpahuvvo fágan, de dat mearkkaša ahte oahppit ohppet sámegeiella vassis diibmomeari mielde vuosttašgiellan dahje nubbingiellan oahppoplánaid mielde (Máhttodepartemeanta 2013a, 2013b). Sámegeiella fágii ii gula oažžut eará oahpahusa sámegeillii, nu mo sámegeillii oahppat matematihka dahje lihadeami. Norgga oahpahuslága mielde buot sámi vuodđoskuvla- ja joatkkaskuvlaoahppiin lea vuoigatvuohta oahppat davvi-, julev- dahje máttasámegeiella fágan (Opplæringslova 1998: § 6-1, 6-2, 6-3). Vaikke oahppi livččii gieldda áidna oahppi, gii háliida oahppat sámegeiella, de galgá oažžut sámegeiella oahpahusa. Nu lea, vaikke gos oroš dal Norggas. Jos skuvla ii bastte fállat oahpahusa báikkálaš oahpaheaddjiin, de sáhtta fállat dan gáiddusoahpahussan (Forskrift til opplæringslova 2006: § 7-1; Utdanningsdirektoratet 2015:1).

1.4.2 Gáiddusoahppodiimmut dávjá áidna vejolašvuohta sámástit

Ulla Aikio-Puoskari (2016) mielde sáhtta gáiddusoahpahus dahkat Sámi olgobeale ássi oahppiid dásseárvosaččabun oahppiiguin, geat Sámis ássat, danin go oahppiid orrunbáiki ii šat seammá lánhka mearrit oahpahussii oassálastima (Aikio-Puoskari 2016: 67). Hástalussan leat liikká dat go oahppodiimmut sáhttet leat gáiddusoahppiid áidna vejolašvuohta geavahit sámegeiella. Gáiddusoahppiin ii leat dábálaččat gielladoarjja lagasbirrasis, eaige sii beasa geavahit sámegeiella sámi oahppodiimmuid olggobealde (Utdanningsdirektoratet 2015: 2). Sii orrot báikkiin, gos sámegeiella háreve gullo, ja sin váhnemat leat várra vásihan *giellamolsuma*, mii lea dat “proseassa goas olbmot heitet geavaheames iežaset árbegiella ja geavahišgohtet ođđa giela, ovddimusat fámolut giela gielaide hierarkijas” (Rasmussen 2014: 1). Váhnemat eai dáidde ieža oahppan sámegeiella mánnán iežaset váhnemiin, muhto dál váldet oasi *giellamolsuma jorgalahttinproseassas*, mii lea dat dilli “go olbmot iešguđetlágan doaimmaiguin geahččalit lasihit giela hálliid logu” (Rasmussen 2014: 19). Vaikke váhnemiin alldeset lea unnán giellamáhttu (Solstad ja earát 2012: 69), de háliidit mánáideaset beassat oahppat sámegeiella.

Govus 1. Norgga beale sámegiela gáiddusoahppodiibmu sámi oahpaheaddji geahčastagas. Tevnnegii lean ožžon inspirašuvnna Elle-Hánssa/ Mathisena (1995) kárttas. Sárgon: Ellen Ravna.

1.4.3 Oahppi ja oahpaheaddji guovttá Skypes

Sámegiela gáiddusoahpahas ordnejuvvo Solstad ja earáid (2012) mielde dábálaččat nu ahte oahppi ja oahpaheaddji deaivvadeaba seamma áigge neahta bokte. Oahppi ja oahpaheaddji leaba dan láhkai earuhuvvon saji dáfus muhto eaba áigge dáfus, danin go oassálastiba oahppodiimmus oktanaga, nappo *synkronalaččat*. Dákkár synkronalaš gáiddusoahpahas dáhpáhuvá ovdamearkka dihtii nu ahte oahppi čohkká iežas skuvllas, gáiddusoahpahusa *vuostáiváldiskuvllas* (dár. *mottakerskole*), man oahppi dábálaččat vázzá, ja mii lea oahppi ruoktobáikkis várra gos nu Sámi olggobealde. Oahpaheaddji gis sáhtta čohkkát *fáladeaddji skuvllas* (dár. *tilbyderkole*), mii lea dat skuvla, mii fállá gáiddusoahpahusa, ja mii lea oahpaheaddji bargosadji gos nu Sámis.

Solstad ja earáid (2012) mielde oahppi ja oahpaheaddji leaba dábálaččat guovttá vuodđoskuvlla gáiddusoahppodiimmuin Norggas. Dákkár oahppodilli oidno mu tevnnegis (govus 1) dás badjelis. Vuodđoskuvllas davvisámegiela gáiddusoahpahas fállujuvvo dábálaččat skuvllas, mii lea báikkis, gos oahppi fuolkkit orrot, ja masa oahppis lea gullevašvuotta (Solstad ja earát 2012: 52). Nu šaddá vejolaš gáiddusoahppái muhtumin oassálastit fáladeaddji skuvlla báikkálaš oahpahas, nu gohčoduvvon *hospiteremis*. Hospiteren sáhtta leat oalle stuorra oassi davvisámegiela gáiddusoahpahas. Oahppo-direktoráhta mielde hospiteren sáhtta leat dárbašlaš vai oahppi juksá fága gelbbolašvuodaulbmiliid (Utdanningsdirektoratet 2015: 2). Geavatlaččat hospiteren lea čađahahtti aiddo danin go gáiddusoahppit hospiterenáigge dávjá orrot fulkkiideaset luhtte, fáladeaddji skuvlla lahka. Muhto ná šaddá maiddái hástaleaddji gávdnat fáladeaddji skuvlla gáiddusoahppiide oktasaš diibmoáiggiid (Solstad ja earát 2012: 81). Gáiddusoahppit čohkkájit guhtet vuostáiváldiskuvllas, ja váldonjuolggadussan lágiduvvo gáiddusoahpahas dábálaš skuvlabeaivvi siskkoabealde. Fáladeaddji skuvlla gáiddusoahppit eai leat várra álo seamma gelbbolašvuoda dásis, eaige seamma ahkásaččat. Buot dát dagaha ahte Norggas lea leamaš hástaleaddji organiseret gáiddusoahpahusa nu ahte eanet go okta oahppi ain hávil searvá dan seammá oahppodiibmui (Solstad ja earát 2012: 106).

Davvisámegiela gáiddusoahpahas vuodđoskuvllas geavahit dábálaččat *Skype* (Solstad ja earát 2012: 71). *Skype* lea jietna- ja govvaprográmma, man neahtas nuvttá sáhtta viežžat dihtorii. Go oahppi ja oahpaheaddji leaba guovttá oassálastimin Skypes, de oaidniba goabbat guoimmiska govvan, mii sáhtta deavdit olles dahje oasi dihtoršearpmas. Sámi gáiddusoahpaheaddjin oainnán dán dili nu mo boahdá ovdan mu tevnnegis (govus 1). Dákkár geahčastagas Sápmi lea lahkosiin ja Oslo, Norgga oaivegávpot, lea guhkin. Oahpaheaddji gullá skuvlii, mii lea Sámis. Oahppi skuvla ges lea guovllus, gos sámegiella háreve gullo. Dihtora bokte sáhttiba sártnodit ja oaidnit goabbat guoimmiska duohta áiggis. Vaikke sudno skuvllat leat guhkkálagaid, de čohkkába virtuála deaivvadeamis buohtalagaid ja viehka lahkálagaid. Čuovvovaš kapihttalas ovdanbuvttán teorijja das mo nuppigiela oahppi dákkár dilis sáhtta sámástit.

2 Sámástangoahti

Dán oasis ovdanbuvttán didákttalaš modealla *sámástangoahti*, man maŋŋá geavahan go govvidan diliid, main oahppi sámegeiella aktiviserejuvvo. Dutkanproseassas lean ohcan teoriijaid ja doahpágiid, maiguin vuohkkasit sáhtán čájehit mii dáhpáhuvvá dalle go nuppigiela oahppit mu dutkanmateriálas sámástit. Dát modealla lea boađusin dan ohcanproseassas ja seammás dalle boađusin mu dutkamušas. Modellii lean čatnan didákttalaš teoriijaid ja doahpágiid, ja dárbbuid ja empiriija mielde heivehallan daid dan dillái, man mun govvidan, namalassii oahppi guoktá oahpaheaddjiin nuppigiela sártnodandilálašvuoda. Modealla ii leat oaivvilduvvon beare dán dutkamušá várás, muhto maiddá didákttalaš veahkkeneavvun oahpaheaddjiide, ja dan birra čálán eanet maŋimus kapihttalis (kap. 5.3).

Álggos dán kapihttalis čilgen manin geavahan giellagova *sámástangoahti* govvidit sámegeiella aktiviserema dili. Dasto ovdanbuvttán modealla *sámástangoahti* sihke tevnnegin ja teakstan ja čilgen dasa gullelaš didákttalaš teoriijaid ja doahpágiid. Sámástangoađi doahpágiid sáhtta muitit tevnnega (govus 2) vehkiin, ja dan birra čálán kapihttala loahpas.

2.1 Giellagovat gulahallangaskaoapmin

Giellagovaid dahjege metaforaid ja veardádusaid geavaheapmi lea dábálaš sihke dutkamušain ja filosofijjas. Dovddus greikkalaš filosofa Platon geavahii juo 2400 jagi dassá hoalu veardádussan čilget ahte dan maid mii áddet ja oaidnit máilmmis lea beare dego hoalloseainni suoivvangovva duohtavuodas (Platon 1946: 307-348; Tranøy 2019). Maiddá sámi njálmmálaš árbevierus leat giellagovat leamaš “gulahallama gaskaoapmin” (Porsanger 2007: 1), ja mitalusain lea sápmelaš sáhtán “dahkat muhtun ášši mearkkašumi, duogáža ja konsekveanssaid áddehahttin” (Porsanger 2007: 1). Ovdamearka dihtii sáhttet mánát áddet ahte lea váralaš fitnat čáhcegáttis go gullet mitalusa čáhcerávga birra (Porsanger 2019). Sámedutkange sáhtta “árbevirolaš gulahallanvugiiguin ávkkástallat, muhto dieđalaš teavsttas geavahuvvon giellagovaid ferte čálalaččat čilget” (Porsanger 2007: 1).

Kuokkanen (2009: 48) ávžžuhage sámi dutkiid ohcat metaforaid ja doahpágiid sámi servodagas ja historjjás ja daid ala hukset ođđa teoriijaid ja čilgehusaid. Giella ii leat “neutrála gaskaoapmi, muhto dat lea čadnon servodatlaš, historjjálaš ja kultuvrralaš váldegaskavuodaide” (Kuokkanen 2009: 40). Nu čájehit mii geat mii leat ja áddet máilmmi muhtun muddui daid doahpágiid bokte maid geavahit. Sápmelaččaide oahpes doahpágiiguin dahje giellagovaiguin sáhtta dutkamuš šaddat áddehahttibun ja jáhkehahttibun sápmelaččaide (Porsanger 2018). Wilsona (2008: 124) mielde sáhtta dutki metaforaiguin dahje symbolaiguin dahkat maid nu abstrávtta konkrehtan. Dalle lea álkit fidnet ja doallat oktavuoda daiguin jurdagiiguin, maid geahččala čilget, go jos dat leat beare abstrákta (Wilson 2008: 124). Doallat oktavuoda jurdagiin mearkkaša maiddá ahte fertet gudnejahtit ja árvvusatnit jurdaga (Wilson 2008: 125).

2.2 Sámástangoahti giellagovvan

Dutkamušastan lean válljen geavahit *sámástangoahti* giellagovvan govvidit nuppigiela oahppodiimmu muhtun ideáladili, mas oahppi guovttos oahpaheaddjiin gulahallaba gaskkaneaskka sámegillii nu ollu go vejolaš, máhteš dal oahppi unnán dahje eanet sámegiela ja leš dal hárvánan sámástit dahje ii. Dat lea dilli, mas oahppi dáhttu ja vejolašvuohta hállat sámegiela lassána, ja mas oahppi njálmmálaš sámegiella aktiviserejuvvo buorebut go muđui oahpahusas.

Sámástangoahti-tearbma sisttisoallá guokte sáni, *sámástan* ja *goahti*. Mearusoassi, *sámástan*, mii lea *sámástit*-vearbba suorggádus, mearkkaša hállat sámegiela (Nielsen 1979b (1932-1962): 379). Dát oassi muitala mii lea sámástangoađi váldodoaimma, namalassii aktiivvalaččat buvttadit ja áddet njálmmálaš sámegiela. Tearbma vuodđooassi, *goahti*, buktá ovdan gova makkár dilis sámasteapmi galgá dáhpáhuvvat. Tearbma *goahti* geavahuvvo mángga oktavuodas ja sáhtta ovdamearkka dihtii mearkkašit lavdnjagoađi (Nielsen 1979a (1932-1962): 152-153). Dalle goahti mearkkaša lavnnjiin gokčojuvvon vistti, mas sáhtta orodit guhkit dahje oanehut áigge. Dieppe fidne olmmoš dorvvu ja suoji, ovdamearkka dihtii árbevirolaš biepmoháhkama oktavuodas meahcis. Sámástangoađis ges fidne nuppigiela oahppi dorvvu ja veahki sámegiela háhkamis oahppodiimmu áigge.

Giellagovain *sámástangoahti* sáhtta dutkamuša didáktálaš teorijja šaddat konkrehtabun sámi oahpaheaddjái. Goahti ja goahteeallin lea sápmelaččaide oahpis. Goađi sáhtán visualiseret ja vaikke tevnnet. Dalle teorijjat ja doahpagat šaddet áddehahttibun, mu mielas. Nu sáhtta dutkamušge šaddat áddehahttibun ja jáhkehahttibun. *Sámástangoahti*-metaforain buvttán maiddá iežan dutkin eambo oidnosii. Goahti lea oassi mu eallimis ja gullá sámi birgenvuohkáii, mii lea seilon dan guovllus gos lean bajásšaddan. Min goahti lea guovllus, maid min máttut ja min guovllu olbmot leat geavahan doloža rájes, ja gos ovdalge leat leamaš goađit, nu mo duktasajit duođaštit. Nu čatnasa doaba *goahti* sihke dálá ja dalá sámi servodahkii. Alddán mus leat nana dovddut ja čanastagat goahtái, ja giellagova *sámástangoahti* bokte válddán daid fárrui sihke oahpahussii ja dutkamii. Dainna giellagovain orun dego iežan nanosmahttimin sihke dutkin, oahpaheaddjin ja sápmelažžan.

2.3 Vánddardit sámástangoađi lusa

Oahpaheaddjin govahalan iežan vánddardeamen ovtta nuppigiela oahppiin munnje oahpis bálgáid mielde (gč. govvosa 2, dás vuollelis). Moai letne jođus sámástangoahtái. Dego niegus oainnán ahte mátkkis ráhkkanetne sámegiel sártnodeapmái, nu ahte hárvehalle muhtun sámegiel dajaldagaid. Oahppi diehtá ahte vuorddán sus sámasteami. Várre letne veahá galbmon ja dáidá munnos veahá giellanealgi, go ean leat sámástan guhkes áigái. Dalle lea buorre boahit sámástangoađi lusa, gos lea álki ja dorvvolaš sámástit. Fargga lea báhka juhkamuš ja borramuš, ja nu liegganišgoahtá sámástandáhttu.

Govus 2. Didáktálaš modellii sámostangoahti gullet doahpagat ofelastin, mállečájeheapmi, giellarepresentašuvnna, máhcahat, válljen ja diehtováili. Porsangera (2018) diehtolávvu lea leamaš inspirašuvdnan dán tevnnegii. Sárgon: Ellen Ravna.

Ovttá sámegiela oahppodiimmus sáhtte moai oahppiin oktii dahje mángii fitnat sámástangoađi luhtte. Muhtumin finastetne, iige sámegiela sártnodeapmi bistte go oanehis bottaža, muhtumin orostetne diesa guhkit áigái, dalle sámegiela sártnodeapmi bistá guhká.

Sámástangoađi luhtte doibmet oktanaga mánga fáktora, mat váikkuhit oahppi dáhttui ja vejolašvuhtii sámástit. Oahpaheaddji bidjá johtui sártnodeami, masa ieš ovttas oahppiin searvá (Canale & Swain 1980: 33). Dál oahppi guovttos oahpaheaddjiin eaba šat ráhkkan sámegiela sártnodeapmái. Sámástangoahti lea dalle dat duohtavuohhta, mas giella geavahuvvo dás ja dál, nugo Tornberg (2017: 190) dan čilge. Dán duohtavuohdas oahppi várra hárbhallá geavahit nuppigiela, muhto seammás lea nubbigiella dat giella, mainna oahppi ja oahpaheaddji gulahallaba ja čovde váttisvuohaid, mat ihtet sártnodettiin (Tornberg 2017: 65). Oahppi guovttos oahpaheaddjiin *lahkoneaba lunddolaš sártnodeapmái* dahjege oasálastiba konkrehtalaš ja mearkkašeaddji sosiála dilis, mas oahppi ieš sáhtta *válljet* maid dadjá, ja mas guktot addiba *máhcahagaid* goabbat guoibmáseaska, nugo Manne (1993: 151-152, 172-174) čilge. *Diehtováilliid* dihtii ovdanbuktiba jearaldagaid ja vástádusaid, ja nu fidneba guktot dieđuid, maid dárbbášeaba, nugo earret eará Davies (1996: 36) čilge. Oahpaheaddji doaibmá *ofelažžan* (Tornberg 2017: 31, 76) ja eastada sártnodeami nohkamis. Son *čájeha málliid* (Hole 2003: 24), maiguin oahppi sáhtta buvttadit sámegiela sániid ja dajaldagaid. Sámástangoađis váldá oahppi atnui *giellarepresentašuvnnaid*, nugo Øzern (2010: 13-16) čilge dán doahpaga, ja nu aktiviserejuvvo sus sámegiella.

Čuovvovaš vuollekapihttaliin čilgen daid doahpágiid maid dás lean namuhan.

2.4 Lahkonit lunddolaš sártnodeapmái

Sámástangoađis nuppigiela oahppi guovttos oahpaheaddjiin lahkoneaba autenttalaš dahjege lunddolaš sártnodeapmái, nugo Manne (1993: 151-152) čilge. Dát mearkkaša ahte sártnodeapmi šaddá relevánta dahjege mearkkašeaddji (eang. *meaningful*) oahppái (Canale & Swain 1980: 33). Lunddolaš sártnodeapmi sáhtta spontánalaččat čuožžilit oahppodiimmus (Manne 1993: 152), ovdamearkka dihtii jos oahppi ii muite muhtun juvssusgiela sáni ja dárbbáša jearrat oahpaheaddjis dan birra, dahje jos oahppi dárbbáša mitalit oahpaheaddjai ahte fitná viežžamin muhtun girjji. Oahpaheaddji sáhtta maiddái plánet lunddolaš sártnodeami oahppoaktiviteahttan, ja dalle galggašii dasa čatnat dán golbma eavttu: *válljen*, *máhcahat* ja *diehtováili* (dár. *valg*, *tilbakemelding*, *informasjonskløft*), nugo Keith Marrow (Manne 1993: 172-174 mielde) čilge.

2.4.1 Oahppi sáhtta válljet

Válljen mearkkaša dás ahte oahppi beassá ieš mearridit ja válljet maid áigu dadjat ja maiddái mo áigu dan dadjat, nappo válljet sihke sisdoalu ja hámi das maid dadjá (Manne 1993: 173). Nu šaddá sártnodeapmi

einnoškeahtta. Dat, mii daddjojuvvo, ii leat ovddalgihtii mearriduvvon, ja oahppi beassá geavahit iežas kreatiivvalašvuoda (Canale & Swain 1980: 33).

Sártnodeami ferte liikká heivehallat oahppi giellamáhtu mielde, nu ahte oahppi välljenvejolašvuolta lassána oahppi giellamáhtu mielde. Oahppái, gii bures máhtta juvssusgiela, lea álkit ovdanbuktit aiddo daid sániid ja dadjanvugiid, maid dárbbáša. Nu lea sutnje álkit mearridit maid áigu dadjat, go oahppái, gii ii máhte juvssusgiela nu bures. Sártnodandilálašvuodas sáhtta leat viehka hoahppu, iige oahppi beasa guhká smiehttat dalle go lea su hállanvuorru (Manne 1993: 173). Amas sártnodeapmi bisánit ja šaddat menddo váttisin de ferte oahpaheaddji veahkehit oahppi ja álkidahttit sártnodeami. Ovdamearkka dihtii sáhtta oahpaheaddji ráddjet välljenvejolašvuodaid nu ahte oahppi sáhtta moatte jearran- ja vástidanvuogi gaskkas välljet.

Giellaoahppodiimmus sáhtta oahpaheaddji muhtumin geahččalit ráddjet oahppi hállanvejolašvuoda oažžun dihtii vassis struktuvrra dahje grammatihkalaš duohtavuoda (Davies 1996: 20). Nu ii oaččo leat go lahkoniit lunddolaš sártnodeapmái, go dalle galggašii oahppi leat dásseárvosaččabun oahpaheaddjiin. Oahpaheaddji galggašii diktit oahppi leat mielde mearrideamen (Davies 1996: 20). Son sáhtta ovdamearkka dihtii diktit oahppi mearridit oahppoaktivitehta čađaheami dahje diktit su hállagoahtit eará áššis, go dan maid oahpaheaddji lei ovddalgihtii jurddašan.

2.4.2 Oahppi addá ja oažžu máhcahagaid

Máhcahagaid addin ja oažžun lea dehálaš oassin lunddolaš sártnodeamis. Go nubbi sártnodeaddji addá máhcahaga nubbái, de dat mearkkaša ahte son respondere dasa maid nubbi lea dadjan. Máhcahagaiguin nohká dahje joatkašuvvá sártnodeapmi, ja nu berrešedje sártnodeaddjit aktiivvalaččat čájehit iežaset leat guldaleamen ja čuovvumin mielde. Jos oahppi ii máhte rivttes máhcahaga addit dahje báhcá jienajávohaga, de sáhtta sártnodeapmi dan dihtii nohkat. (Manne 1993: 172-174.)

Sártnodeaddjit váikkuhit guhtet guimmiidasaset vuoruid mielde máhcahagaid bokte (Manne 1993: 173). Jos mun evttohan maid nu, de dasa, maid mun čuovvovažžan dajan, váikkuha dat maid vástádussan oaččun nuppis. Dohkkehiigo mu sártnodanguoibmi mu evttohusa, biehttaliigo dan vai illudiigo das? Go jearran maid nu, de vuorddán dábálaččat ahte nubbi sártnodeaddji vástida dahje eará láhkai respondere. Nu sisttisoallá jearran muhtunlágan geatnegasvuoda dahje gáibádusa (Aikio 2018). Jearaldagaid bokte geatnegahtán nuppi addit máhcahaga.

2.4.3 Oahppi bivdá ja addá dieđu diehtováilliid dihtii

Diehtováilliiguin sáhttit láhčit dili lunddolaš sártnodeapmái oahppoaktivitehttan. Doahpágiin *diehtováili* sáhtta govvidit sártnodeami oasi, mii dáhpáhuvá danin go sártnodeaddjiin leat iešguđetge dieđut

(Manne 1993: 172), dieđut maid earáge sártnodeaddjit dárbbasit dahje háliidit, muhto mat sis váilot. Go muhtun sártnodeaddjis váilu dárbbaslaš diehtu, ja seammás diehtá ahte muhtun eará sártnodeaddjis lea dát diehtu, de sáhtta bivdit dán dieđu sus. Son jearrá ja dat gii diehtá dasto vástida dahjege addá dárbbaslaš dieđu sutnje.

Diehtováili lea eangalasgillii *information gap* (Mystkowska-Wiertelak 2017: 174-177) ja dárogillii *informasjonskløft* (Manne 1993: 172), ja govvida ahte sártnodeaddjiid gaskkas lea muhtunlágan ávži, man badjel fertejit beassat vai fidnejit dieđuid. Ruoŋagillii geavahit tearpma *informationslucka* (Tornberg 2017: 197).

Diehtoáŋgirvuoda dihtii sártnodit

Dávjá diehtováillit leat oassin lunddolaš sártnodeamis ja sáhttet leat sivvan dasa ahte sártnodeapmi álggahuvvo ja joatkašuvvá. Go olbmot lunddolaččat sártnodit, de dávjá eai dieđe buot maid dat eará sártnodeaddjit dihtet ja maid rievtti mielde háliidivčče diehtit. Várra háliidit gullat eará olbmuid oaiviliid muhtun áššis dahje mii muhtun oktavuodas duođai lea dáhpáhuvvan. Nu váilot sártnodeaddjiin dieđut. Go jerret ja eará sártnodeaddji vástida, de fidnejit daid dieđuid. Nu čađahuvvo sártnodeami bokte duohta dieđuidlonohallan (eang. *genuine exchange of information*) (Mystkowska-Wiertelak 2017: 177). Dát mearkkaša ahte sártnodeaddjiin geahppána eahpesihkarvuolta (Canale & Swain 1980: 29), seammás go lea miellagiddevaš sártnodit (Manne 1993: 172). Diehtováilli dihtii lohtana sáhkkii vuolta ja diehtoáŋgirvuolta. Dat šaddá sártnodeami mohtorin ja sivvan manin sártnodeaddjit bivdet dieđuid dahjege jerret maid nu eará olmuin. Diehtobivdima bokte ožžot vástádusaid dahje earálágan máhcahagaid, ja nu joatkašuvvá sártnodeapmi.

Diehtováilli sisttisdoalli oahppoaktiviteahtat

Maiddá oahppái sáhtta šaddat miellagiddevažžan sártnodit ja oassálastit nuppigiela oahpahasas, jos diehtoáŋgirvuolta lea guovddážiis. Go oahppoaktivitehtii gullet diehtováillit, de lassána oahppi dáhttu oassálastit nuppigiela sártnodeapmái (Mystkowska-Wiertelak 2017: 175). Oahppoaktiviteahtta hábmejuvvo dalle nu ahte oahppis váilot muhtun dieđut, maid dárbbasá oahppoaktiviteahta ollašuttima dihtii. Dáid dárbbaslaš dieđuid ii sáhte fidnet go oahppoaktiviteahta eará oassálastis, geas leat aiddo fal dat dárbbaslaš dieđut, mat sus váilot. Dat, geas váilu diehtu, jearrá, ja dat, geas lea diehtu, vástida. Nu dahkkojit váilevaš dieđut ollislažžan sártnodeami bokte (Davies 1996: 36).

Mystkowska-Wiertelak mielde lassána oahppiid dáhttu hállat nuppigillii eanet go oahppit barget smávva joavkkuin go stuorát joavkkuin. Smávva joavkkuin dovdet oahppit nannosut ovddasvástádusa ollašuttit oahppoaktiviteahta barggaid, seammás go juohkehažžii báhcá eanet hállanáiggi (Mystkowska-Wiertelak 2017: 177). Maiddá D. Johnson, R. Johnson, Haugaløken & Aakervik (2006: 68-69) dadjet joavkobarggu doaimmat buorebut smávva joavkkuin, nugo guokte dahje golbma oahppi juohke joavkkus, go stuorát

joavkkuin. Buot buoremus sáhtta lágidit diehtováilli sisttisoalli oahppoaktivitehta bárrabargun, nu ahte oahppit barget guoktásiid guoktásiid (Mystkowska-Wiertelak 2017: 177). Diehtováileaktivitehta sáhtta hábmet bárrabargun nu ahte oahppi guovttos álggos ohcaba heivvolaš sániid muhtun fáttás, nu mo astoáiggedoaimmaid birra. Dasto jearahallaba álkes jearaldagaiguin goabbat guoimmisteaskka “Liikotgo spáppa čiekčat?” dahje “Maid áiggut ihttin barggat?” (Davies 1996: 36). Bárrabargun heive maiddái tevdnen. Nubbi oahppi mearrida ovdamearkka dihtii makkár stálu nubbi oahppi galgá tevdnet. Dat, gii ii mearrit, bivdá dieđu das makkár stállu lea oaidnit, nugo: “Makkár vuovttat leat stálus?” Nubbi, gii diehtá ja mearrida, vástida “Stálus lea ruoná, guhkes vuovttat”, ja nubbi ferte dalle sárgut stálu dan mearrádusa mielde.

Oahppi dáhttu geavahit nuppi giela dávjá lassána go beassá gulahallat oahpaheaddjiin (Mystkowska-Wiertelak 2017: 176). Nu sáhtta leat vuogas jos oahpaheaddji lea diehtováileaktivitehtas mielde. Diehtováileaktivitehtas jearrá oahpaheaddji danin go son dárbbáša dieđu, mii oahppis lea, ovdamearkka dihtii sáhtta oahpaheaddji jearrat makkár vuovttat stálus leat. Oahpaheaddji ii sáhte dan diehtit, go oahppi han dat dán háve mearrida ja diehtá. Go oahpaheaddji jearrá diehtováilli dihtii, de dat leat earálágan ja dásseárvosaččat jearranvuohki go jos oahpaheaddji beare jearrá dan dihtii go dárkkista maid oahppi máhtta dahje ádde. Dákkár jearrama lohka Tornberg (2017: 208) dárkkistanjearramin (ruoŋ. *kontroll-fråga*). Ovdamearkan dákkár dárkkistanjearramis leat jos oahpaheaddji jearrá oahppis makkár vuovttat stálus leat geahčadettiin muhtun stálllogova ovtta oahppiin. Oahpaheaddji han dalle oaidná ahte stálus leat ruoná, guhkes vuovttat, muhto háliida fidnet oahppi dan dadjat hárjehallama dahje testema dihtii. Go oahpaheaddji oassálastá diehtováileaktivitehtas, de dalle bivdá dieđuid, mat sus eai leat alldes ovddežis.

2.5 Giellarepresentašuvnnat veahkkin oahppái buvttadit giela

Sámástangoađi luhtte lahkoniid lunddolaš sártnodeapmái. Oahppi beassá válljet maid dadjá ja sártnodeapmi joatkašuvvá máhcahagaid ja diehtoáingirvuoda bokte. Nu sáhtta sártnodeapmi šaddat mearkkašeaddjin oahppái (Manne 1993: 151-152; Canale & Swain 1980: 33). Sámástangoađi luhtte sihkkarastojuvvo maiddái ahte oahppis lea vejolašvuhta buvttadit juvssusgiela. Jos ii nagot ovdanbuktit dan maid háliida, de ii dáidde birget sártnodeamis, ja sártnodeapmi sáhtta nohkat. Giellabuvttadeami várás dárbbáša oahppi muhtun reaiduid. Dat reaidut leat *NEIS-modealla giellarepresentašuvnnat* maid Øzerk lea ovddidan Brunera jurddašeami vuodul (Øzerk 2010: 13), ja maid mun dasto várrugasat lean heivehallan sámástangoađi várás.

2.5.1 NEIS-modealla

Kamil Øzerk (2010) lea ovddidan NEIS-modealla lohkanáddejumi oktavuodas. Dáinna modeallain čájeha mo oahpaheaddji sáhtá dahkat oahpahusa njálmálaš ja čálalaš giela buorebut áddehahttin lunddolaš, enaktiivva, ikonalaš ja symbolalaš representašuvnnaiguin (Øzerk 2010: 13-16). Dárogillii geavaha Øzerk (2010) tearpmaid *naturlig, enaktiv, ikonisk* ja *symbolsk*, ja daid tearpmaid álgobustávid mielde šaddá modealla dárogiel namma *NEIS*, man geavahan maiddái sámegeillii.

Øzerk mielde sáhttet oahppit oažžut buoret áddejumi, jos oahpaheaddji diktá giela representerejuvvot mainna nu. Oahpaheaddji sáhtá geavahit lunddolaš representašuvnna, nappo muhtun konkrehta dahje áđa, dahje enaktiiva representašuvnna, nappo muhtun dagu, demonstrašuvnna dahje learning-by-doing-metoda (Øzerk 2010: 15-16). Jos oahpahusa fáddán lea fanas, de sáhtášii lunddolaš representašuvnna leat muhtun albma fanas, ja muhtun dahku dás sáhtášii leat vaikke golgadeapmi Deanu alde. Go oahpaheaddji muitala fatnasa birra, de sáhtá seammás čujuhit ja guoskat fanasosiide, dahje golgadettiinge sáhtá oahpaheaddji hállat fatnasa birra ja geavahit fanassániid. Go oahppit oidnet fatnasa dahje čađahit fatnasii gullelaš bargguid, de áddejit buorebut fanasdoahpagiid. Luohkkálanja oahpahasas hárve heive geavahit albma fatnasa representašuvnna, iige diedusge sáhte golgadi. Oahppit sáhttet dalle buorebut áddet teavstta fatnasa birra dahje dan maid oahpaheaddji dadjá, jos oahpahussii gullet ikonalaš dahje symbolalaš representašuvnna. Ikonalaš representašuvnna sáhtá dás leat muhtun govva dahje filbma fatnasa birra. Go oahppit oidnet fanasgovaid ja seammás gullet fanastearpmaid, de áddejit daid buorebut. Maiddái kárttat ja govvosat leat ikonalaš representašuvnna Øzerk (2010) mielde. Symbolalaš representašuvnna gis mearkkaša ahte giella čilgejuvvo gielain (Øzerk 2010: 16). Oahpaheaddji čilge fanastearpmaid iešguđet lánkai, ovdamearkka dihtii synonymaiguin, antonymaiguin ja ovdamearkkaiguin vai oahppit áddejit maid oaiivilda.

Mu masterdutkanmuša empiriijas lean oaidnán ahte giellarepresentašuvnna leat veahkin, nu ahte oahppit buorebut birgejit nuppigiela sártnodeamis. Giella sáhtá representerejuvvot lunddolaččat, enaktiivvalaččat, ikonalaččat ja symbolalaččat ii fal beare oahppiid áddejumi dihtii, nu mo Øzerk (2010) čilge NEIS-modeallas, muhto maiddái vai nuppigiela oahppit ieža sáhttet buvttadit giela. Dás badjeleappos jurddašuvvon fanasovdamearkkas sáhtá oahppi lunddolaččat hállagoahtit fatnasa birra, go oaidná ja guoská albma fatnasii dahje leat mielde golgadeamen. Ovdamearkka dihtii sáhtá oahppi jerrat “Leago du fanas?” dahje dáhtut “Atte munnje áirru!”, ja nu buvttada fatnasii gullelaš sániid ja dajaldagaid. Seammá lánkai sáhttet ikonalaš ja symbolalaš giellarepresentašuvnna leat veahkin oahppái dadjat maid nu nuppigillii. Jos oahppi oaidná sámegeiel sáni *áiru* oktan áirogovain, de sáhtá leat álkit dadjat dien sáni ieš. Øzerk (2010) ii namut jorgalusaid representašuvnna, muhto sámastangoahtái mun dárbbášan daid, ja danin lasihan jorgalusaid doahpaa *symbolalaš giellarepresentašuvnna*. Dalle čilgejuvvo juvssusgiella eará gielain, ovdamearkka dihtii dárogielain. Nu sáhtá dárogiel sáni *áre* seammá

láhkai go áirogovva representeret sámegiela sáni *áiru*, ja oahppi sáhtta dán sámegiela sáni álkibut dadjat. Sámástangoađis sáhttet symbolalaš giellarepresentašuvnnat leat sihke njálmmálaččat ja čálalaččat. Sániid ja dajaldagaid sáhtta oahppi lohkat vaikke ba muhtun fanassátnelisttus, mii lea olámuttos sártnodandilálašvuodas. Oahppi sáhtta maiddá geavahit iešguđetlágan teknikaid muitat sániid, ovdamearkka dihtii sáhtta lávlla leat veahkin dás (Alisaari & Heikkola 2017: 233). Jos oahppi lea oahppan lávlaga fatnasa birra bajil, de sáhtta lávluma bokte, nappo njálmmálaččat, muitat rivttes fanassáni dalle go nuppigiela sártnodeamis dárbbášuvvo.

2.5.2 Ovttageardán, dábálaš ja generaliserejeaddji dajaldagat

Giellarepresentašuvnnat sáhttet leat veahkin go oahppi ovdanbuktá iešguđetlágan *giellafunkšuvnnaid* (dár. *språkfunksjon*) nuppigillii. Giellafunkšuvdna muitala masa mii geavahit giela gulahallandilálašvuodas (Svanes 1993: 12). Ovdamearkka dihtii sáhttit maid nu evttohit, muitalit dahje bivdit. Dárogiel jorgalusat sáhttet leat veahkin, vai nuppigiela oahppi sáhtta ovdanbuktit giellafunkšuvnnaid sámegillii. Badjelis namahuvvon dajaldaga “Leago du fanas?” sáhtta oahpaheaddji leat čállán fanasdajaldatlistui ja jorgalan dárogillii, ja nu oaččošii oahppi veahki buvttadit dán jearaldaga. Dát jearaldat leage hui vuogas, danin go dan vuodul lea álki *generaliseret*. Dan sáhtta geavahit earáge oktavuodas go áigu ovdanbuktit giellafunkšuvnna jearrat gean mii nu lea. Ovdamearkka dihtii sáhtta oahppi geavahit dajaldaga álgoosi ja jearrat “Leago du mohtor?”. “Leago du ...?” lea maiddá *allafrekveanssalaš* dahjege *dábálaš* dadjanvuohki sámegiela, ja nu sáhtta oahppi ieš geavahit ja gullat dan mángii sihke fanasfáttá oktavuodas ja eará oktavuodain. Dasa lassin dán dajaldagas lea *ovttageardán struktuvra*, nu ahte lea álki dadjat ja muitit dan. Nie gánneha oahpaheaddjis válljet nuppigiela oahppái heivvolaš dajaldagaid, namalassii válljet dábálaš ja doarvái ovttageardán dajaldagaid, maid vuodul oahppi sáhtta generaliseret (Manne 1993: 160).

2.6 Oahpaheaddji oassálasti ofelažžan

Sámástangoađis lea pedagogalaš doarjja ja gulahallan guovddážiis. Oahpaheaddji oassálastá sámegiela sártnodeamis, maid ieš lea bidjan johtui. Son máhtta nuppigiela buorebut go oahppi. Nu sáhtta son doaimmat ofelažžan, gii veahkeha oahppi nu ahte dádjada buorebut ja nagoda bargat eanet go jos livččii okto (Tornberg 2017: 31, 76). Tornberg (2017: 31) čujuha Vygotskyi ja geavaha ruoŋagillii tearpma *lots*. Mystkowska-Wiertelak (2017: xii) ges geavaha *guidance*, ja nu lean mun válljen geavahit tearpma *ofelaš*.

2.6.1 Ovdáneapmi lagamus ovdánanavádagas

Vygotsky mielde oahppi ovdána ja oahppá *proksimála* dahjege *lagamus ovdánanavádagas* go gulahallá olbmui, gii máhtta eanet go oahppi ieš. Go oahppi vuos lea nagodan maid nu bargat ovttas gainna nu earáin, de sáhtta čuoovvoš háve, sullasaš dáhpáhusas, okto birget. Dalle lea fas mii nu eará maid nagoda

bargat dušše jos nubbi olmmoš su veahkeha. Go oahppi ná oažžu dárbblaš veahki lagamus ovdánavádagas, de sirdojuvvo rádjá das maid okto hálddaša ja maid ovttas eará olbmui hálddaša. Nu viidána sihke dat avádat, gos oahppi okto birge, ja lagamus ovdánavádat, gos oahppi birge jos oažžu veahki. Oahpaheaddji galggašii árvoštallat maid oahppi máhtášii lagamus ovdánavádagas bargat, ja heivehallat oahpahusa dan mielde. Nu ii berreše oahpaheaddji árvoštallat maid oahppi okto máhtá bargat, muhto baicce smiehttat ovddos guvlui ja árvoštallat makkár ovddidanproseassaid sáhtá bidjat johtui jos ieš oasálastá gulahallandoaimmas ovttas oahppiin. (Imsen 2014: 258-259.)

Imsen (2014) čujuha Vygotskyi ja lohka ahte lagamus ovdánavádagas viidodat ii leat beare oahppis gitta, muhto maidái dan olbmus, geas oažžu veahki. Dat lea man nu láhkai sudno oktasaš ovdánavádat (Imsen 2014: 260). Jos oahpaheaddji ii atte rivtteslágan veahki, iige dalle go oahppi duođai dárbbáša veahki, de ii dáidde oahppi birget, vaikke oahppi lea ovdal dán máhtán ovttas eará oahpaheaddjiin. Nu lea sihkarit mángga oahpaheaddji vásihan, ahte oahppi máhtá maid nu ollu buorebut dahje ollu fuonibut ovttas geainna nu eará oahpaheaddjiin. Oahpaheaddji galggašii geahčalit bures gulahallat oahppiin vai nákke áddet mo oahppi jurddaša ja makkár veahki son dárbbáša vai sáhtá ovdánit.

Nuppigiela oahpaheaddji sáhtá ieš bidjat johtui gulahallandoaimma ja ieš oasálastit das ovttas oahppiin (Canale & Swain 1980: 33). Son máhtá juvssusgiela buorebut go oahppi. Nu sáhtá son doaimmat ofelažžan ja leat dat olmmoš, gii máhtá eanet go oahppi ja gii veahkeha oahppi ovdánit gielalaččat. Go oahpaheaddji oasálastá gulahallandoaimmas ovttas oahppiin, de oahppanproseassat biddjojuvvojit johtui (Imsen 2014: 259). Oahpaheaddji várra diehtá mas oahppi berošta ja mas fuomášit jos oahppi rahčá. Nu sáhtá oahpaheaddji veahkehit su dádjadit rivttes guvlui. Oahppái šaddá dalle álkit áddet ja buvttadit juvssusgiela, ja nu sáhtá son birget nuppigiela sártnodeamis buorebut go maid muđui livččii.

Oahpaheaddji sáhtá váldit gulahallandoaimmamis ovddasvástádusa, ovdamearkka dihtii nu ahte lea ráhkkanan sártnodeapmái, mii dahká diehtováilliid, válljenvejolašvuodaid ja máhcahagaid vejolažžan ja mas heivvolaš giellarepresentašuvnnat leat olámuttus (gč. kap. 2.4 ja 2.5). Sártnodettiin doarju oahpaheaddji oahppi nu ahte nuppigiela sártnodeapmi joatkašuvvá. Dehálut leat eastadit sártnodeami nohkamis go dat ahte oahppi hállá áibba riehta. Tornberg (2017) mielde lea buoret divvut gulahallama go giela. Dát mearkkaša ahte oahpaheaddji jearrá dahje eará láhkai čájeha jos ii ádde maid oahppi dadjá, iige divo dušše dan dihtii go oahppi dadjá maid nu boastut (Tornberg 2017: 207-208). Go oahpaheaddji ná oasálastá sártnodeaddjin, de čájeha beroštumi dasa mii daddjojuvvo, dan sisdollui, iige beare mo dat ovdanbuktojuvvo (Tornberg 2017: 207).

Slemmen (2010: 96-97) mielde galggašii oahpaheaddji čilget oahpahusa ulbmila, nu ahte oahppi dan ádde ja vai lea čielggas maid galgá bargat. Oahpaheaddji sáhtá ovdamearkka dihtii čájehit oahppái ahte

sártnodeapmi galgá leat nuppigillii. Todal (2007) muitala ahte nu barge máttasámegiell mánáidgárdebargit. Sii ávžžuhedje mánáid vástidit sámegiellii (Todal 2007: 96).

2.6.2 Mállečájehheapmi

Okta vuohki oahpahit maid nu oahppái lea Hole (2003) mielde modelleren dahjege mállečájehheapmi. Mállečájehheapmi mearkaša ahte oahpaheaddji čilge ja čájeha oahppiide mo ollašuhttit muhtun barggu, man oahppit dasto kopierejit, ovdal go ieža iesheanalaččat geavahit ođđa bargovuogi (Hole 2003: 24-25). Jos oahppit galget oahppat breava čállit, de sáhhtá oahpaheaddji čállit breava távvalii čilgedettiinis maid son bargá ja mo son jurddaša, seammás go oahppit kopierejit oahpaheaddji breava. Dan láhkai oahppit áddejit buorebut mo ja manin bargu čađahuvvo ja mii vurdejuvvo sis. Easkka dan maŋŋá čállet iežaset breavaid.

Dutkamuša empiriijas lean oaidnán ahte maiddá sártnodanoktavuođas sáhhtá oahpaheaddji čájehit málle. Oahpaheaddji sáhhtá välljet oahppái heivvolaš dajaldagaid ja čájehit daid málle oahppái. Oahppi dasto kopiere málle dahjege hárhallá dan geavahit. Seammá láhkai go symbolalaš giellarepresentašuvnnaid oktavuođas lea mállečájehheapmisge dehálaš ohcat dadjanvugiid, mat leat heivvolaččat ovttagardánat, dábálaččat ja doarvá generaliserejeaddjit, nugo Manne (1993: 160) čilge (gč. kap 2.5.2).

2.7 Didáktalaš modealla oaidnin láhkai

Lean dán kapihttalis čilgen doahpágiid maiguin sáhhtá govvidit nuppigiella oahppodiimmu botta dahje oahppoaktiviteahta, mas oahppi njálmálaš sámegiella aktiviserejuvvo buorebut go muđui oahppodiimmus. Dát doahpagat gullet maiddá didáktalaš modellii *sámástangoahti*. Čatnan dihtii modealla doahpágiid buorebut oktii ja muittuhan dihtii daid, de lean noteren tearpmaid sámástangoađi tevnnegii (govus 2, kap. 2.3).

Tearbma *válljen* oidno uksaguoras. Seamma láhkai go lohkkatkeahces goahteuvssa bokte sáhhtá välljet mannat olggos, de sáhhtá oahppi välljet maid dadjá ja mo son doaibmá oahppoaktiviteahtas. Go oahppi beassá välljet ja leat mielde mearrideamen sártnodeami ovdáneami, de son lea buoret dásseárvvus oahpaheaddjiin. Nu leaba oahppi guovttos oahpaheaddjiin dásseárvosaččat tevnnegis maiddá. Ii leat vejolaš oaidnit goabbá tevnnega guovtti olbmos lea oahpaheaddji ja goabbá oahppi.

Máhcahat-tearbma gis oidno sámástangoađi suovvabohcceguoras, uvnna bajábealde. Olmmoš muhtun láhkai gulahallá uvnna dolain, ja dollage mo nu vástida ja addá máhcahagaid. Man liekkas uvdna šaddá ja makkár suovva loktana bohccis, lea das gitta makkár boaldámuša lean bidjan uvdnii. Jos uvdna fas menddo garraset liggegoahtá, de dáiddán responderen nu ahte nuolan ullobáiddi dahje finihan goađi olggobealde.

Diehtováili lean čállán lássagurrii. Goadis sáhtta leat oalle seavdnjat, ja veardáalan diehtováilli čuovgaváilliin. Goadis ii leat modeardna el-čuovga, ja nu lea beavdi dávjá lássaguoras vai beaivečuovgan oaidná bures. Jos eat oainne go leat goađi siste, nappo jos mis váilu diehtu, de sáhttit lássagurrii sirdilit. Dalle mii oaidnit buorebut, dahjege fidnet dieđuid, maid dárbbášit.

Tearpmaid *ofelastin* ja *mállečájehheapmi* lean čállán sámástangoađi tevnnega bálga mielde. Oahpaheaddji ofelastá oahppi sámástangoađi lusa, várra oahppái amas duovdagiid bokte. Son čájeha oahppái málliid, ja nu oahpásmuvvá oahppi goađi gullelaš doaimmaide, ja dađi mielde birge oahppi ieš ofelačča haga. Čuovvovaš háve dáidá ieš dádjadit goađi lusa ja gávdnat gáldu. Seammá láhkai oassálastá nuppigiela oahppi sártnodeamis ovttas ofelasti oahpaheaddjiin, ja nu birge sámegilli dál ja dás, muhto čuovvovaš háve, sullasaš dilálašvuodas, dáidá ieš birget okto oahpaheaddji veahki haga.

Sámástangoađi luhtte govvidan doahpaga *giellarepresentašuvnnat* nástegovvan, danin go seammá láhkai go muhtun govva sáhtta representeret muhtun sáni ja leat oahppái doarjjan dan muitát, de sáhttet násttitge representeret maid nu. Násttiid bokte sáhttit muitit dološ sámi muitalusaid, ovdamearkka dihtii *Gállábártniid*. Fjellnera (Gaski 2003) mielde Gállábártnit leat sámi mytologiijas beakkán bivdit ja sápmelaččaid máttut. Nástealmmis oidnojit golmmanásttát govvan, mii mángasiidda lea oahpisin ja maid muhtumat gohčodit *oaggun* dahje *čuoiggaheaddjin* (Sammallahti 2012: 24-25). Go tevnnegis čálán tearpma *giellarepresentašuvnnat* Gállábártniid nástegovvii, de čanan sámástangoađi vel buorebut sihke dálá ja dološ sámi servodahkii. Hás dádjadit álkibun sámástangoađi lusa, go min máttut ja násttit mieđuštit min?

Oahpaheaddjin ovttas oahppiin dárbbášan dádjadit sámástangoađi lusa, ja maddái dutkin. Dán masterbarggus lean dárbbášan beassat dutkat diliid, main nuppigiela oahppi sámegiella aktiviserejuvvo. Čuovvovaš kapihttalis čájehan mo dan lean bargan.

3 Dutkanmetoda

Dutkanmetoda lea bargovuohki dahje gaskaoapmi, mainna sáhttá čoavdit čuolmmaid ja fidnet ođđa dieđu (Hellevik 2002: 12). Dutki sáhttá mánnga láhkai dutkat, nappo geavahit mánnga iešguđegelágan vuogi dahjege dutkanmetoda. Nu gullá dutkái válljet metoda, mii heive “dutkančuolmma lahkoneapmái ja čoavdimii” (Rasmussen 2014: 57). Dutkanmetodan lean válljen kvalitatiivvaláš metoda, ja Nilssen (2012: 13, 15) mielde sáhttá dalle guorahallat sosiála proseassaid duohta dilis dihtomielalaččat, systemáhtalaččat, intuitiivvalaččat ja kreatiivvalaččat, nu ahte daid proseassaid buorebut sáhttá áddet, govvidit dahje čilget. Dat sosiála proseassat, maid lean guorahallan, leat oahppi ja oahpaheaddji gaskasaš sártnodeamit gáiddusoahppodiimmuin.

Dán metodakapihttalis muitalan oalle dárkilit iežan dutkanmetoda birra. Álggus čilgen mo lean *dáhpáhusdutkan*in dutkan iežan oahpahusa. Dasto muitalan mo lean háhkan empiriija filbmejuvvon gáiddusoahppodiimmuid bokte ja mat materiáladat dat gullet dutkamuššii. Ovdanbuvttán maiddá teoriija generaliserehahttivuođa ja jáhkehahttivuođa birra, ja čájehan muhtun ehtalaš árvvoštallamiid maid lean dahkan. Dan maŋŋá muitalan analysa birra, earret eará mo lean transkriberen filmmaid, ovddidan doahpagiid analysa várás, ja mo *govvideaddji statistihkain* ja *diskursaanalysain* lean analyseren materiála. Loahpas ovdanbuvttán analyserenovdamearkka čuvgen dihti analyserenproseassa.

3.1 Iežan oahpahusa dutkan dáhpáhusdutkanin

Mu dutkanmetoda lea dáhpáhusdutkan (eang. *case study*). Dáhpáhusdutkan lea empiriijavuđot dutkan, mas dutki dutká dálá albmaneami, nappo *dutkamuša dáhpáhusa*, čiekŋalit ja duohta dilis, ja mas ráját albmaneami ja konteavstta gaskka eai leat čielgasat (Yin 2018: 15). Dákkár dálá áigge dáhpáhusas sáhttá fidnet rikkis dáhta (Andersen 2013: 24). Dáhpáhusdutkan lea kvalitatiivvaláš metoda, ja empiriija sáhttá háhkat nu mo muđuige gieddebarggus (Yin 1981: 104).

Fyhn (2017) lea dutkan iežas oahpahusa dáhpáhusdutkanin ja lea háhkan empiriija oassálasti áicama bokte. Son oassálasttii ieš oahpahasas áidna oahpaheaddjin. Gakcuma bokte ožžo oahppit buoret áddejumi matematihkalaš doahpagis *vektor*, ja dutkamušastis govvida Fyhn mo dákkár moalkás oahppan- ja oahpahanproseassa sáhttá dáhpáhuvat. Oahppit su dutkamušas serve dutkamuššii eaktodáhtolaččat iežaset astoáigge, dan dihtii go dat lei sin mielas somá. Sis han lei beroštupmi sihke gakcumii ja matematihkkii. Juohke oahppodiibmu bisttii nu guhká go oahppit ieža háliidedje, ja Fyhn deattuha oassálastima eaktodáhtolašvuoda. Dáhpáhusdutkanmuššii servet oassálastit eaktodáhtolaččat, ja go oassálastiid láhttenge ii kontrollerejuvvo, de sulastahttá dutkojuvvon dáhpáhus duohta eallima mearkkašeddji ja holisttalaš dáhpáhusa. Nu earuhuvvo dáhpáhusdutkan eksperimeanttas. (Fyhn 2017: 28, 32.)

Mu dutkamuša dáhpáhusan leat gáiddusoahppodiimmuid njálmmálaš oahppoaktiviteatnat lágiduvvon dutkamuša várás. Oahppoaktiviteathta lea oassin viidásut duohta dilis, nu mo olles oahppodiimmus ja oahppiid guhkes oahppanproseassas muđui. Nu lea váttis ráddjet oahppoaktiviteathta dan konteavsttas. Lean háhkan empiriija vuosttažettiin oassálasti áicama bokte, seammá láhkai go Fyhn (2017). Jagi 2017 čakčamánu loahpas ja golggotmánu álggus dollen dutkamuša várás sámegeiela gáiddusoahppodiimmuid, main oassálasten ieš áidna oahpaheaddjin ovttas ovttain nuppigeiela oahppiin ain hávil. Filbmejin oahppodiimmuid, ja danin lean sáhttán áicat dutkamuša dáhpáhusa sihke oassálasttidettiin ja geahčadettiin filmmaid manjá.

Nugo Fyhn (2017) dutkamušas, de serve olbmot mielas mu dutkamušii ja geavahedje iežaset astoáiggi dasa. Iežan fierpmádaga bokte válden oktavuodá olbmuiguin, geat orro máhttimin sámegeiela heivvolaš bures ja geain lei vejolašvuhta searvat gáiddusoahppodiimmuide. Jurddašin ahte dutkamuša oahppit berrešedje máhttit sámegeiela dan mađe ahte máhtášedje hábmet muhtunlágan sámegeiel cealkagiid, muhto in háliidan liikká ahte livčče leamaš menddo čeahpitge sámástit. In liikká čađahan mange lágan giellateastta. Dutkamuša álgojurdaga mielde čilgejin ahte iežan studerema dihtii háliidivččen testet muhtun spealuid nuppigeiela oahppomateriálan. Buohkain lei miella geahččalit oahppat sámegeiela spealuid bokte, ja nu lei dát dutkamuš sihke relevánta ja ávkkálaš sidjiide. Ieža mearridedje galle oahppodiibmui áigo searvat, ja juohke oahppodiibmu bisttii nu guhká go oassálasti oahppi ieš háliidii.

Vaikke dutkamuša buot oassálastit eai leat duohta dilis oahppit, de lean välljen gohčodit daid oahppin, danin go dutkamuša várás lágiduvvon oahppodiimmuin oassálaste oahppin ja mun ges oahpaheaddjin. Dutkamušas lean geavahan iežan rolla oahpaheaddjin guorahallat dan mii dáhpáhuvvá oahppi ja oahpaheaddji gaskkas, ja nu sulastahtá mu metoda Wadela (2006) vuogi dutkat.

Wadel (2006) dutká ja doahpagastá dan mii dáhpáhuvvá oahpaheaddji ja oahppi gaskkas, ja dasa lea geavahan iežas rolla oahpaheaddjin ja bagadallin. Son čájeha ahte oahppi ja oahpaheaddji gaskkas lea *oahppanrelašuvdna* dahjege *-oktavuohta*, mas goabbáge oahpaheaba ja oahppaba. Oahppi ferte oahpahit oahpaheaddjai mo son oahppá, ja oahpaheaddji ferte dan oahpu váldit vuostá, jos su oahpahuš fas galgá lihkestuvvat. Wadel ii lágidan sierra dáhpáhusaid dutkamuša várás. Son dadjá iežas dutkan iežas vásáhusain (dár. *forskning i egne erfaringer*), ja lohka ahte go dutká vásáhusaidis bokte nie, de dutki lea ieš iežas váldoinformánta. Dalle gáibiduvvo ahte dutki ii dutkka iežas, muhto iežas relašuvnnaid eará olbmuiguin, ahte čatná teoriija dan empiriijai maid geavaha ja ahte ohcá ođđa dieđu. (Wadel 2006: 11, 17, 98-99, 118-120.)

Wadel (2006: 119) mielde boktojuvvo dávjá dutki iežas *jaskes diehtu* (dár. *taus kunnskap*), go dutká iežas vásáhusain. Jaskes diehtu lea dakkár beaivválaš vuodđodiehtu, maid olbmot várra man nu láhkai máhttet geavahit, muhto man birra eai várra jurddaš nu ollu, eaige hála.

3.2 Oahppoaktiviteahtta

Masterdutkanmuša oahppodiimmuid oahppoaktiviteahttan välljejin speallama, danin go oahpaheaddjin lean vásihan gáiddusoahppi sámegeiela geavaheami sáhttit lassánit spealadettiin oahpaheaddjiin. Nu navden speallama oktavuodas beassat oaidnit eanet dákkár diliid, main sámegeiella aktiviserejuvvo, go jos livččen välljen eará oahppoaktiviteahta. Ledjen maiddái fuomášán speallama leat mángasiid mielas somá, ja nu sáhttet oahppit oassálastit speallanaktivitehtas dolkkakeahtta. Speallan addá oahppái vejolašvuoda oassálastit mearkkašeaddji sosiála dilis oahpadettiin (Kangas 2010: 22). Dákkár oahppoaktivitehtas ii leat ulbmilin beare geavahit juvssusgiela, muhto maiddái beassat ovddos guvlui spealus ja loahpas dan vuoitit.

Válljejin heivehallat guokte spealu masterdutkanmuša várás. Nubbi lea muhtunlágan lottospeallu (Isaksen & Ravna 2017), mas spealli birccasteami mielde sirdá speallanboalu speallanfiellu bálgá mielde. Bálgás leat bivttassánit, ja go spealli deaivá rivttes sáni ala, de beassá gokčat vástideaddji bivttasgova iežas speallanruvttodagas. Spealu ulbmilin lea gokčat buot govaid iežas speallanruvttodagas. Nubbi speallu lea árvidanspeallu (Hivand & Ravna 2017). Árvidanspealus guktot speallit välljeba 25 koartta gaskkas goappásge koartta. Koarta dollojuvvo dasto čihkosis, nu ahte nubbi spealli ii oainne dan. Juohke koarttas lea govva muhtun olmmoš, olles spealus leat govat oktiibuot 25 olbmos. Spealu ulbmilin lea árvidit gii olbmuid lea dan koarttas, mii nuppi speallis lea čihkosis, ja dan čielggada jearaldagaid bokte.

Oahppodiimmut ledje huksejuvvon dábálaš oahppodiimmuid muttuid mielde, nu mo dearvvahit, ráhkkanit oahppoaktivitehtii, čađahit oahppoaktiviteahta, árvoštallat oahppama ja oahpahusa ja dasto loahpahit, nugo boahtá ovdan oahppodiimmu plánas (gč. mildosa nr. 1).

3.3 Dárkkistanjearahallamat

Filbmejuvvon oahppodiimmuid lassin lean háhkan empiriija verifiseren- dahjege dárkkistanjearahallamiid bokte. Go ledjen analyseregohtán materiála, de fuomášin ahte ledjen eahpesihkkar mo galgen dulkot muhtun albmanemiid. Kuokkanen (2009) dadjá ahte “dutki galgá mannat ruovttolotta dieđu oamasteaddji dahje hálldašeaddji lusa sihkkarastit dieđu doallevašvuoda” (Kuokkanen 2009: 129). Giđđadálvve jagi 2018 jearahallen danin oanehaččat guoktása oahppiin, go háliidin gullat mo soai dulkuiga muhtun dáhpáhusaid. Geavahin dalle rabas jearaldagaid, aiddo dan birra mas dárbbášin eanet dieđuid. Nuppi oahppái ledjen ovddalgihtii sádden breava, mas čilgejin man birra áigon jearrat (gč. mildosa nr. 2). Muittu ja čoavddasániid mielde čállen notáhtaid dalán jearahallamiid maŋŋá.

3.4 Notáhtaid čállin

Oahppodiimmuid oktavuodas lean dutkannotáhtan čállán iežan jurdagiid, áicamiid, fuomášumiid ja dovdduid birra. Maiddái eará oktavuodain lean noteren dehálaš dieđuid ja fuomášumiid, ovdamearkka

dihtii filmmaid geahčadettiin, transkriberedettiin, ja muđui analysas. Lean maiddái čállán notáhtaid go lean ságastallan earáiguin nugo bagadallama oktavuodas.

3.5 Dutkanmateriála

Dutkamuša váldomateriálii gullet vihtta gáiddusoahppodiibmofilmma ja daidda gullelaš transkripšuvnnat. Juohke filmmas oassálastá okta oahppi ovttas muinna. Oktiibuot golbma oahppi leat mielde. Filbmemii lean geavahan prográmma Techsmith Relay, ja nu oidno filmmain mu dihtoršearbma, go jietna- ja govvaprogámma Skype lea geavahusas. Moai oahppiin oidnojetne goabbáge, munno guktuid jietna gullo, ja Skype-čátta čálašeapmi oidno.

Transkripšuvnnain bohtet filmmaid njálmálaš sártnodeamit ovdan, nugo čilgen vuollelis (kap. 3.7.1). Oahppoaktiviteahta, nappo speallanbajiid, sártnodeamit leat dárkkileappot transkriberejuvvon go oahppodiimmuid eará oasit. Filbman bistet speallanbajit oktiibuot badjelaš bealgoalmmát diimmu ja transkripšuvnnan dat dagahit 77 siiddu. Go maŋŋá čujuhan filmmaide ja transkripšuvnnaide, de čálán ovdamearka dihtii *Risten 1, 20 min.* Dát mearkaša ahte čujuhan oahppi Ristena vuosttaš oahppodiibmofilmma 20. minuhttii (gč. dutkanmateriálisttu, gálduid vuolde).

Dutkanmateriálii gullet notáhtat guovtti oanehis dárkkistanjearahallamis. Ovdal ja maŋŋá go oahppodiimmut dollojuvvojedje čállen dutkannotáhtaid, ja dan lean maiddái bargan filmmaid geahčadettiin ja transkriberema oktavuodas. Oassi dáid notáhtain lea čállojuvvon njuolggatranskripšuvnnaide sierra kolonnii. Maiddái oahppoaktiviteahta spealut ja oahpahusa várás čálalaš plána gullet dutkanmateriálii. Buot dutkanmateriála oidno listun gálduid vuolde.

3.6 Generaliserehahttivuohta, jáhkehahttivuohta ja etihkka

Dáhpáhusdutkamuša sáhtta árvvoštallat *olggaldas validiteahta* dahjege *generaliserehahttivuođa* ja *reliabiliteahta* dahjege *jáhkehahttivuođa* mielde (Yin 2018: 42). Dehálaš lea maiddái árvvoštallat leago dutkan čađahuvvon ehtalaš norpmaid ja njuolggadusaid mielde.

3.6.1 Analyhtalaš generaliserehahttivuohta

Dán masterdutkamuša ulbmilin lea oažžut ođđa ádejjumi, maid mun oahpaheaddjin sáhtán geavahit iežan oahpahusas. Dutkamuša bohtosiid vuodul áiggošin beassat generaliseret dáhpáhusaide mat sulastahttet dutkamuša dáhpáhusaid, nugo nuppigiela ja gáiddusoahppodiimmuid gulahallandoaimmaide. Nu gullá *analyhtalaš generaliseren* dán dutkamuššii.

Analyhtalaš generaliseren mearkaša ahte dutki sáhtta mitalit maid nu dakkár dáhpáhusaid birra, mat sulastahttet dutkojuvvon dáhpáhusa. Dutki geavaha dutkamuša empiriija mitalit maid nu muhtun

teorehtalaš doahpagiid dahje prinsihpaid birra, ja nu sáhttá son áddegoahtit dieid teorijaid buorebut dahje eará láhkai. Analyhtalaš generaliseren ii leat seammá go *statistihkalaš generaliseren*, mii dáhpáhusdutkanis ii leat vejolaš. *Statistihkalaš generaliseren* mearkkaša ahte dutki dadjá maid nu stuorát populašuvnna birra daid bohtosiid vuođul mat leat ihtán go son lea dutkan oasi, dahjege čoakkáldaga (dárogiilli: *utvalg*, eang. *sample*), dan seamma populašuvnnas. (Yin 2018: 37-38, 45.)

Dán dutkamuša oassálastit eai leat váldojuvvon stuorát populašuvnnas, ja danin in sáhte dadjat maidege ovdamearkka dihtii buot nuppigiela gáiddusoahppiid birra.

Lohkki dat árvoštallá leago dutkamuš generaliserejeaddji. Daid dieđuid vuođul maid dutkamušas fidne, árvoštallá son, sáhttágo dutkamuša bohtosiid sirdit eará diliide (Nilssen 2012: 154). Dát guoská maiddá jáhkehahttivuhtii.

3.6.2 Jáhkehahttivuohta

Go dutki dárkilit govvida mo lea bargan ja mo analysareaidduid lea geavahan, de sáhttá lohkki ieš árvoštallat leatgo dutkamuša bohtosat jáhkehahttit (Nilssen 2012: 154). Yin (2018) mielde lea jurdda dás čilget dutkama nu dárkilit ahte eará dutkit sáhtášedje čađahit dan seamma dutkamuša ođđasit ja oazžut seamma bohtosiid. Vaikke seamma dáhpáhusdutkanmuša háreve, jos goasge, sáhttá ođđasit čađahit, de berrešii dutki liikká láhčit dili dákkár jurddašuvvon vejolašvuhtii (Yin 2018: 46). Nu galggašii dutki earret eará dahkat iežas dutkanmateriála juvssahahttin eará dutkiide, go dalle sáhttet dárkkistit mo dutkamuš lea čađahuvvon (Yin 2018: 131-132).

Dutki galggašii eastadit boasttuáddejumiid ja nagodit dáhkidit lohkkái ahte ii atte boasttugova dutkojuvvon dilis. Nu ferte dutki čielgasit ja áddehahtti vuogi mielde čájehit mo lea bargan. Dasa gullá maiddá govvidit iežas analysaproseassa nu ahte dat šaddá transpareanta dahjege čađačuovgi. Nilssen (2012) ávžžuha dutki čájehit, ii dušše mo kategorijat leat ovdánan, muhto maiddá iežas hilgojuvvon ideaid. Dutkanraporttas galggašii dutki maiddá čájehit doarvái ollu dutkanmateriálas. (Nilssen 2012: 140-141, 154.)

NESH (2016: 39) mielde sáhttá dutkamuš nannejuvvot maiddá go dutki gulahallá dutkamuša oassálastiiguin dutkanproseassas. Dákkár gulahallan guoská maiddá etihkkii.

3.6.3 Etihkka

Norggas lea nátionála dutkanehtalaš lávdegoddi servodatfága ja humaniora várás, NESH (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora), ja lean čuvvon sin njuolggadusaid (NESH 2016). Sámi allaskuvlla dutkit leat čadnojuvvon WINHEC (The World Indigenous Nations Higher Education Consortium) dutkanstandárddaide (Sámi allaskuvla 2019; WINHEC 2019), ja nu lean daidige čuvvon.

Oahppit ja vuolleahkásaš oahppi váhnen leat miehtan sihke čálalaččat ja njálmmálaččat oassálastit dutkamuššii, dan mannjá go leat ožžon sihke njálmmálaš ja čálalaš dieđu dutkamuša birra (gč. mildosa nr. 3). Sii leat miehtan ovddalgihtii, čielgasit ja friija áddehahtti dieđuid vuodul, nugo gáibiduvvo NESH (2016: 14-15) njuolggadusain ja WINHEC (2019) dutkanstandárddain. Oahppit leat maiddá diehtán ahte sáhttet goas beare geassádit dutkamušas negatiivvalaš váikkuhusaid haga. Dutkamuša áigge lean doallan oktavuoda oahppiiguin. Dan lean bargan earret eará breavaid, telefonna, Messengera ja Skype bokte (gč. mildosiid nr. 4 ja 5) ja maiddái dárkkistanjearahallamiid oktavuodas, nugo lean namuhan dás badjelis (kap. 3.3). Munnje lea leamaš dehálaš ahte oahppit leat diehtán mo dutkan lea ovdánan, ja ahte lea leamaš vejolaš njulget boasttuvuođaid.

NESH (2016: 29) rávvagiid mielde galggašii dutki dahkat dutkanmateriála juvssahahttin eará dutkiide. Eará dutkit sáhttet dalle geavahit materiála eará láhkai, ja nu fidnet ovdan eará dehálaš bohtosiid. Hirvonen (2017) mielde dutkanmateriálavurkemis lea stuorra árvu boahttevuodas, eandalit danin go lea nu unnán vuodđomateriála Sámis. Lean danin soahpan Sámi arkiivvain ahte masterdutkamuša dutkanmateriála vurkejuvvo sin arkiivii (notáhta 14.05.19). Oahppit ja nuoramus oahppi váhnen leat njálmmálaččat miehtan vurmii. Norsk senter for forskningsdata veahkehit mu bivdit čálalaš lobi sin njuolggadusaid mielde (notáhta 06.06.19). Lobibivdinbreava evttohus oidno mildosis (gč. mildosa nr. 6). Oahppiid identiteahtaid lean materiálas čiekan, ovdamearkka dihtii leat dárogiel suopmanat ja olbmo- ja báikenamat rievdaduvvon. Filmmain ii leat dieđusge leamaš vejolaš identiteahta čiekat, ja nu čadnojuvvojit sihke daid ja eará materiála vurmii vassis eavttut.

Dutkis lea geatnegasvuolta máhcahit dieđu dutkamušas dan servodahkii, masa dutkamuš guoská (Kuokkanen 2009: 134-135). Nu lea mus geatnegasvuolta gaskkustit dieđu iežan masterbarggu birra ovdamearkka dihtii skuvllaide ja dutkanásahusaide, maidda dát dutkamuš sáhtta leat ávkkálaš. Dutkis lea earenoamáš geatnegasvuolta addit iežas dutkanbohtosiid ruovttolotta daidda geat leat oassálastán dutkamušas (NESH 2016: 39). Giđa 2019 mitalin dutkamuša bohtosiid birra oahppiide.

3.7 Dutkanmateriála kvantitatiivvalaš ja kvalitatiivvalaš analysa

Analyserenproseassa guorahallá dutki dutkanmateriála nu ahte šaddá vejolaš vástidit dutkangažaldahkii. Dát proseassa lea sihke systemáhtalaš ja kreatiivvalaš, ja dutki systematisere ja juohká materiála unnit ovttagaide, kategorisere ja ohcá minstariid vai dutkamuša bohtosat sáhttet ihtit (Nilssen 2012: 104-105). Analysas lean čuovvulan iežan dovdduid ja fuomášumiid ja dárkilit lohkan, sirren, rehkenastán ja veardádallan. Muhtumin lea analyserenproseassa leamaš dego dánsa, ja dát analysadánsa oidno tevnnegis (govus 3) dás vuollelis. Empiriija lea dego hástalan mu dánsut vaikke makkár analysatávttaid mielde, muhtumin gulul, muhtumin olles leavttuin. De dat láidesta mu beavddi lusa ođđasit transkriberet

dahje teoriijaid lohkat, dasto eará olbmuid lusa ságastallat. Muhtomin jávkkihan meahccái oažžut ráfi. Muhto mielas lea empiriija, ja ovddal bohtet ođđa kategoriijat ja fuomášumit.

Govus 3. Analysadánša. Empiriija hástala dutki dánšut vaikke makkár távttaid mielde. Sárgun: Ellen Ravna.

Empiriijain vuolggasadjin leat mánga proseassa ná leamaš jođus sihke oktanaga ja vurrolagaid. Lean johtán empiriija, teoriija, čállima, ságastallama ja jurddašeami gaska, ja transkripšuvnnaid lean analyseren sihke kvantitatiivvalaččat ja kvalitatiivvalaččat. Go lean maid nu fuomášan, de lean dávjá gártan buorebut transkriberet filmmaid dahje buorebut geahččat dutkamuša eará materiála. Analyseredettiin gárten maddái háhkat ođđa empiriija dárkkistanjearahallamiid bokte (gč. kap. 3.3). Nu lean sáhtán oaidnit dolletgo bohtosat duođai deaivása. Teorijain lean ohcan čilgehusaid iežan fuomášumiide, muhto seammás lean teoriijain gávdnan vugiid mo sáhtán ođđasit ja eará láchkai analyseret materiála. Ságastallamiid bokte leat bohtosat testejuvvon, ja nu lean fas eará láchkai jurddašiŋgohtán, ja dasto eará láchkaige analyseregohtán materiála. Muhtumin lean dárbbášan diktit empiriija orrut, ja aiddo dalle lean dávjá fuomášan ođđa vugiid dulkot materiála.

Dán oasis čilgen vuos, mo lean válljen ja transkriberen oahppofilmmaid. Dasto ovdanbuvttán analysa guovddáš doahpagiid *cealkkus* ja *gjelalaš hápmi*. Dan maŋná čilgen mii govvideaddji statistihka ja

diskursaanalyisa lea, ja mo dáid analysavugiid lean geavahan. Loahpas ovdanbuvttán ovttain ovdamearkkain mo lean analyseren materiála kvantitatiivvalaččat ja kvalitatiivvalaččat.

3.7.1 Filmmaid válljen ja transkriberen

Transkriberen lea johtán lahkalgaid eará analysaproseassaiguin. Go ledjen muhtun siidduid transkriberen, de kategoriseregohten dan maid oahppi ovdanbuvttii, ja nu čielggai maiddá mo heivii transkriberet. Transkriberedettiin lean merken jurdagiid, fuomášumiid ja áicamiid transkripšuvnnaide. Go de ledjen mahkáš geargan transkriberemis ja analyseregohten transkripšuvnnaid, de gárten mánggii máhccat filmmaide. Fertejin ođđasit studeret dáhpáhusažiid, ja de dasto dárkileappot transkriberet oasi dahje olles dutkanmateriála. Dan láhkai leat transkripšuvnnat rievdan analyseredettiin, ja ođđa transkriberema maŋŋá lean ferten fas ođđasit analyseret olles dutkanmateriála dahje oasi das dassáži go lean ádden dáhpáhusaid.

Dutkanmateriálii gullet vihtta oahppodiibmofilmma. Dutkamuša várás dollen ovcci oahppodiimmu, ja daid gaskkas leat dat vihtta filmma válljejuvvon. Dan ovcci filmmas hilgon vuos guokte filmma báddenteknikkalaš feaillaid dihtii, ja čieža báhcán filmma transkriberijin roavvasit. Dát čieža oahppodiibmofilmma bistet masá čieža diimmu, ja masterbarggu ráddjejuvvon áiggi dihtii guđđen danin eret guokte filmma. Dain oassálasttii ollesolmmoš, gii ii lean leamaš sámegeiela oahpahasas vuodđoskuvlla maŋŋá. Nu válljejin geavahit vihtta oahppodiibmofilmma golmmain oahppiin: mánáidskuvlanieiddain, joatkkaskuvlanieiddain ja rávis nissoniin. Loahpalaččat válljejin dárkilit transkriberet ovttá bottaža juohke dán viđa oahppodiimmus. Dáin bottažiin čađahuvvo oahppodiimmu oahppoaktiviteahhta, mii lea speallan. Válljejin aiddo dáid bottažiid transkriberet dárkilit, danin go dás sámástit oahppit eanet go muđui. Mu dutkamuššii gullá guorahallat mo sámegeiella aktiviserejuvvo, ja roava transkriberema maŋŋá lei čielggas ahte speallanbajiin ledje eanemusat dákkár dáhpáhusat.

Lean transkriberen nu dárkilit go mu mielas lea leamaš dárbu dán dutkamuša ulbmila ja analyserema várás. Go in leat buot transkriberen, de masterbarggu dutkamuš lea šaddan čađahahttin áigegeavaheami dáfus. Maiddá Ijäs (2011: 56) lei válljen álkidahtton transkriberenvuogi, mii heivii su bargogažaldaga čoavdimii ja dutkanbarggu áigerámmii. Dárkilis transkripšuvnain bohtá ovdan dat mii speallanbajiin daddjojuvvo ja ovdanbuktojuvvo, ja stuorra oassi das mii muđuige dáhpáhuvá speallanbajiin, nugo sártnodeamiid bottuin ja daguin (gč. govvosa 4 dás vuollelis). McCarthy (1991) mielde hállet olbmot duohta sártnodeamis dávjá oktii njálmmiid, ovdamearkka dihtii sáhtá nubbi sártnodeaddji dievasmahttit dan maid nubbi lei áigumin dadjat. Dávjá sáhtá maiddá nubbi sártnodeaddji, dat gii guldala, addit máhcahagaid nuppi sártnodeaddji háladettiin, ovdamearkka dihtii ovdanbuktit jienaid ja sániid nugo “hm” ja “juo” (McCarthy 1991: 127). Dárkilis transkripšuvnnaide leat dákkár dáhpáhusat muhtun muddui merkejuvvon.

Lean välljen transkriberet njuolgga Word-tabeallaide. Nu oidno juohke speallanbaji sártnodeami transkripšuvdna iežas tabeallas, oktiibuot viđa tabeallas iešguđetlágan ivnniiguin. Ovtta tabeallalinjás leat sihke oahppi *cealkkus* ja dat maid oahpaheaddji čuovvovažžan dadjá, ja nu bohtet oahppi *celkosat* ovdan oassin sártnodeamis oahpaheaddjiin. Cealkkus lea dat, mii daddjojuvvo dahje muđui ovdanbuktojuvvo, ja vuollelis (kap. 3.7.2) čilgen mo geavahan dán doahpaga. Oassi mu kommentárain ja áicannotáhtainge oidnojit sierra kolonnas. Daid lean čállán transkriberedettiin dahje filmmaid geahčadettiin. Maŋŋá lean maiddá prentejuvvon transkripšuvnnaide čállán notáhtaid.

Roava transkripšuvnnain bohtá ovdan dat mii dáhpáhuvvá dutkamusa viđa oahppodiimmus, maiddá dat mii dáhpáhuvvá ovdal go oahppi ja oahpaheaddji speallagohtiba ja dat mii maŋŋá dáhpáhuvvá. Roava transkripšuvnnain bohtá viehka bures oidnosii dat, maid oahppit dadjet, ja muhtumin dat, maid oahpaheaddji dadjá. Oassi dárogiel hállamis bohtá ovdan čoahkkáigeassun. Roava transkripšuvnnaiguin lean sáhtán dádjadit filbmamateriálas. Dárbbuid mielde lean daid geavahan veahkkín áddet dan mii dáhpáhuvvá speallama oktavuodas. Ovdamearkka dihtii lean háliidan oaidnit mo oahppi ja oahpaheaddji leaba ráhkkanan speallamii dahje mo oahppi árvvoštallá oahpahusa loahppadiimmus.

12:40	I	6iiá	#h	Jd	Álggaha?	Thea, gii álggaha?	
	E	6iiá	-		Øhh.. (ohcá sániid dajaldatlisttus)	Álggahatgo don vai álggahango mun? (čájeha suorpmaguin)	
	I	5	#d	Vs	(lohká dajaldatlisttus) Don álggahat.	Gii álggaha? Don vai mun (čujuha suorpmain)	NEIS-ovdamearkka sánit čilgejuvvon sániiguin S ja daguiguin. F: Dahje ii máhte dadjat?
	B	4	-		Ja	Álggahan go mun, já ha.	Várra lea dajaldatlisttus lohkan mu jearaldaga+jorgalus.
	B	6á	-		Ja.	Na mus lea bircu. Ja mun birccun. Jáha Diet lei okta.	
	B	6á	-		Ja.	NaN, mun váccán ovtta...diet (čájeha). Loga munnje, Thea. Mii dies lohká (čájeha sáni)?	F: Čájeha ahte čuovvu mielde/ ádde. OH: KJ: čuovvugo mielde, hárhjhallat lohkat.
	I	6d	#s	Ve	Gápmagat.	Gápmagat. Já ha. Dát leat gápmagat (čájeha gova ruvttodagas). Nu ahte mun ožžon. Mun ožžon ovtteža (čájeha birccu). Okta.	NEIS-N
	B	6á	-		Ja.	Ja mun bijan "gápmagat" ala. Dán na. (čájeha)	F: Čájeha ahte čuovvu mielde/ ádde.
13:48	B	6á	-		Ja	Okey. Ja dál lea du vuorru.	
	I	2	R		(bircu) Golbma.	Já ha, dus lea golmmeš. Mmm, buorre.	
	I	2	#s		Báidi.	Já ha, báidi. Thea, leago dus báidi?	
	E	2		Vd	E-e (neg)	E-e (neg). Ii leat báidi. Na, dalle lea várra mu vuorru?	
	F	6iiá			(jaska)	Amma lea mu vuorru?	Galgágo F bidjat? Son čájeha ahte ii ádde.
	F	6iiá			(jaska)	Mu vuorru? Min tur	
14:24	B	4		Vs	Ja	Juo.	Ja dasto álgá son geavahit juo: molsu Bs-II.
	B	4			Ja	Daja juo (oktanaga; čaibmá)	

6á Ja - 3

Govus 4. Dárkilis transkripšuvnnas oasáš. Lean transkriberen njuolgga Word-tabellii (Thea 1). Govven: Studio Borga.

3.7.2 Kategoriseren celkosiid gielalaš hámiid mielde

Mu masterdutkanmuššii gullá čájehit man láhkai sáhtta govvidit nuppigiela oahppi njálmmálaš giellageavaheami (gč. kap. 1.2). Dan barggan earret eará doahpágiiguin *cealkkus* ja *gielalaš hápmi*.

Todal (2007) govvida máttasámegiela mánáid njálmmálaš giellageavaheami doahpágiiguin *garvinstrategiijat* ja *offensiiva strategiijat* (dár. *unngåelsesstrategier* ja *offensive strategier*). Garvin dihtii sámegiela hállamis geavahit mánát iešguđetlágan garvinstrategiijaid. Mánát sáhttet sámegiela sártnodandiliin ovdamearkka dihtii geavahit rumašgiela dahje orrot jaska eaige vástit sámegillii. Sii sáhttet maiddáid váldit offensiiva strategiijaid geavahussii, nu ahte iešguđege láchkai sámástit. Todal geavaha doahpaga *strategiija* govvidit sihke máná giellageavaheami ja dan sisdoalu maid máná ovdanbuktá. Ovdamearkka dihtii lea okta offensiiva giellastrategiija ahte mánát jerret sámegiela sániid birra sámegillii. (Todal 2007: 94-99, 176.)

Ijäs (2011) ges govvida mo davvisámegiela máná oččoda giela, ja dalle geavaha doahpágiid *hállanvuorru* ja *cealkkus*. Hállanvuorru lea dat “maid goabbánai (dahje guhtege) hubmi ain hávális buvtada, ovdal go nubbi fas dadjá juoidá” (Ijäs 2011: 56). Hállanvuoruid juohká Ijäs unnit ovttagaide, maid son gohčoda cealkkusin (Ijäs 2011: 57). Cealkkus (dár. *ytring*, eang. *utterance*) lea Sammallahti (2005: 265) mielde “sátni, gihppu, dajaldat dahje cealkka, mainna ovdanbuktojuvvo dihto ášši.” Munge lean válljen geavahit doahpágiid *hállanvuorru* ja *cealkkus*, muhto mu dutkamušas cealkkus sáhtta leat sániid haga. Nu ii dárbaš cealkkus sisttisoallat go jienaid, rumašgiela dahje jaskatvuođa, nugo bohtá ovdan govvošis (govus 5) dás vuollelis. Doahpaga *cealkkus* definieren nu ahte dat lea dat maid oahppi dadjá dahje eará láchkai ovdanbuktá ja mainna dat fidne ovdan muhtun giellafunkšuvna. Giellafunkšuvnnain ges bohtá celkosa sisdoalu ovdan, nugo badjelis lean čilgen (kap. 2.5.2). Dat muitala masa oahppi geavaha giela, nappo maid son áigu dainna maid dadjá dahje eará láchkai ovdanbuktá (Øzerk 2016: 57; Svanes 1993: 12). Ovdamearkka dihtii sáhtta oahppi bivdit dieđuid, čájehit iežas leat guldaleamen dahje ávžuhit oahpaheaddji dahkat maid nu (Øzerk 2016: 62-63).

Go juogán hállanvuoruid celkosiidda, de oainnán mo oahppi geavaha iešguđetlágan sámegiela ovdanbuktinvugiid, ovdamearkka dihtii mo muhtumin ovdanbuktá maid nu *ovttageardán sámegiela celkosiin* ja muhtumin *dáiddolaš sámegiela celkosiin* (gč. govvosa 5 dás vuollelis). Viidáseappot bohtá ovdan mo oahppi geavaha sámegiela eará ovdanbuktinvugiidis ektui, ovdamearkka dihtii dárogiepla, rumašgiela ja jaskatvuođa geavaheami ektui. Oahppi iešguđetlágan ovdanbuktinvugiid gohčodan *gielalaš hápmin*. *Hápmi* (dár. *form*) muitala mo funkšuvna ovdanbuktojuvvo, nappo man láchkai sisdoallu bohtá ovdan (Svanes 1993: 12). Mus lea beroštupmi dasa man gillii funkšuvna ovdanbuktojuvvo, ja danin lean válljen dán hámi gohčodit *gielalaš hápmin*.

Seamma giellafunkšuvna sáhtta oahppi ovdanbuktit iešguđethápmásaš celkosiiguin. Oahppi sáhtta mángga láchkai fidnet ovdan ahte son čuovvu mielde. Go nivkala, de geavaha *rumašgiela celkosa*, go dadjá “Ja”, de geavaha *dárogiepla celkosa*, ja go dadjá “Ju”, de geavaha *sámegiela celkosa*. Seammá láchkai sáhtta oahppi geavahit iešguđethámat celkosiid go háliida diehtit mii muhtun sámegiela sátni lea dárogillii. Son sáhtta dárogiepla celkosiin jearrat “Hva betyr boagán?”, ovttagaardán sámegiela celkosiin jearrat “Boagán?”

ja dáiddolaš sámegiell celkosiin jearrat “Mii boagán lea dárogillii?” Go oahppi čájeha ahte lea čuovvumin mielde dahje go bivdá čilgehusa muhtun sámegiell sáni birra, de son *stivre sártnodeami* (Svindland 1993: 53-54). Sártnodanstivremii (dár. *samtaleregulering*) gullet dakkár celkosat, maiguin regulere dahjege stivre sártnodeami, ovdamearkka dihtii maiguin bidjá johtui dahje loahpaha sártnodeami dahje maiguin čájeha ahte ádde dahje ii ádde maid eará sártnodeaddji dadjá (Øzerk 2016: 64).

Todala (2007) *strategiija*-doaba lei buorre vuolggasadjin munnje, ja álggu rájes juo geavahin dán doahpaga ja dasa gullelaš kategoriijaid. Dađi mielde go oahpásmuvven iežan dutkamuš empiriijai, de heivehallen kategoriijaid empiriija mielde ja justerejin daid mángii. Mildosis čájehan mo kategoriijat leat rievdan dutkanproseassa mielde doahpagis *giellastrategiijat* doahpagii *celkosiid gielalaš hámit* (gč. mildosa nr. 7). *Strategiija*-tearbma muitala mu mielas ahte sártnodeaddji diđolaččat pláne man giella dahje giellaid dál galggašii váldit geavahussii, dasgo *gielalaš hápmi*-tearbma muitala eanet beare das mii dahje mat giellaid dat deivet boahit geavahussii. Sártnodettiin ferte oahppi čalbmeravkalanbottas váldit geavahussii viiddis giellagelbbolašvuoda, ja dan mielde hábmet dan maid áigu dadjat (Tornberg 2017: 190). Son sáhtá vaikke dego dohppestit muhtun sáni dahje dadjanvuogi, ja muhtun giella sáhtá dego iešalddes aktiviserejuvvot plánekeahttá.

Celkosiid lean loahpas válljen govvidit gávcciin giellalaš hámiin, nugo boahá ovdan govvosis (govus 5) dás vuollelis. Kategoriijat leat gaskasaččat eretčuoldit (dár. *gjensidig utelukkende kategorier*, eang. *mutually exclusive categories*). Dát mearkkaša ahte celkosa ii sáhte govvidit go ovttain giellalaš hámiin. Dasa lassin gokčēt dāt kategoriijat buot celkosiid ollislaččat, nu ahte ii oktage cealkkus leat dakkárin ahte ii oktage kategoriija heive dasa. Celkosiid lean juohkán golmma sadjái. Dárogieđ hápmásaš celkosiidda gullet celkosat mat leat ollásit dárogillii. Daidda gullet maiddái sámi dárogieđ celkosat, nappo sámegiell sániid sisttisdoalli dárogieđ celkosat. *Neutrálagieđ* ja *sánehis celkosiidda* gullet celkosat mat eai sisttisdoala go jienaid dahje mángga gillii gullelaš sániid, láhtaid dahje jaskatvuoda. Mañimuš jovkui, sámegiell celkosiidda, gullet ovttagardán sámegiell celkosat, dárú sámegiell celkosat, nappo dárogieđ sániid sisttisdoalli sámegiell celkosat, ja dáiddolaš sámegiell celkosat. Govvosis (govus 5) dás vuollelis čilgen juohke kategoriija sisdoalu ja ovdanbuktán ovdamearkkaid. Go mañná ovdanbuvttán bohtosiid, de geavahan dáid kategoriijaid, ja dárbbuid mielde čilgen sisdoalu dárkileappot, nu ahte masterčálloša ráddjejuvvon saji dihtii in áiggo dás go namuhit moadde ášši daid birra.

Doahpaga gielalaš hápmi kategoriijat

- *Dárogiel celkosat*
  - *Buhtes dárogiel celkosat:* Oahppi hállá ollásit dárogillii, ovdamearkka dihtii dadjá “Sánn!” dahje “Kan du skrive det?” Dán kategoriijai gullet maiddái muhtun hárvanaš celkosat, mat sistisdollet beare suomagiel sániid.
  - *Sámi dárogiel celkosat:* Oahppi geavaha sámegiel sániid oassin dárogiel celkosis. Ovdamearkka dihtii dadjá “Skal æ hoppe vihtta da?” dahje “Ka e gápmagat?” Celkosat, main leat seamma ollu sánit dárogillii go sámegillii, kategoriserejuvvojit álgosáni mielde. Ovdamearkka dihtii lea cealkkus “Ja, gahpir” sámi dárogiel cealkkus, danin go dan vuosttaš sátni lea dárogiel sátni *ja*. Dán kategoriijai gullet maiddái dat hárvanaš celkosat, main oahppi geavaha sámegiel sániid oassin muhtun eará giela celkosis, nugo oassin suomagiel celkosis.
- *Neutrálagiel ja sánehis celkosat*
  - *Neutrálagiel celkosat:* Oahppi geavaha jienaid dahje sániid, mat heivejit mángga gillii, nu mo “Okey”, “Mmm” dahje “He-he.”
  - *Buhtes rumašgiel celkosat:* Oahppi geavaha láhtaid sániid ja jienaid dajakeahttá, ovdamearkka dihtii sáhtta nivkalit.
  - *Jaskes celkosat:* Oahppi lea guhkebuš bottaža sihke dajakeahttá ja dagakeahttá ja su jaskatvuoda sáhtta dulkot muhtun ovdanbuktinvuohkin, mas lea muhtunlágan funkšuvdna. Ovdamearkka dihtii sáhtta ná čájehit ahte ii ádde maid oahpaheaddji dadjá.
- *Sámegiel celkosat*
  - *Ovttagardán sámegiel celkosat:* Oahppi cealkkus sisttisoallá ovttá dahje moadde sámegiel sáni, ovdamearkka dihtii “Čuvla” dahje “Mun ožžot?” Dása gullet maiddái celkosat, maiguin oahppi lávlu dahje logaldallá lohkosániid, namaid dahje eará sániid, nugo “Okta guokte golbma njeallje vihtta guhtta” dahje “Biret, Ingga, Binga, Káre, Maija ... Maija.”
  - *Dáru sámegiel celkosat:* Oahppi geavaha dárogiel sániid oassin sámegiel celkosis. Ovdamearkka dihtii dadjá “Din lea du sámegillii” dahje “Mii lea luhkas norsk?” Dán kategoriijai gullet maiddái dat hárvanaš celkosat, main oahppi geavaha eará giela sániid oassin sámegiel celkosis, ovdamearkka dihtii suomagiel sániid.
  - *Dáiddolaš sámegiel celkosat:* Oahppi ovdanbuktá buhtes sámegiel celkosa, mii ii leat nu álki buvttadit go ovttagardán sámegiel celkosa, ja mii sáhtta sisttisoallat ollislaš cealkaga, ovdamearkka dihtii “Mus leat vuoddagat” dahje “Mun in dieđa (sic).”

Kategoriijaide *sámi dárogiel cealkkus* ja *dáru sámegiela cealkkus* gullet dakkár dáhpáhusat go nuppigiela oahppi čilge sániid dahje bivdá dieđu sániid birra ja nie geavaha guokte giela. Ovdamearka dihtii go oahppi dáru sámegiela celkosiin dadjá “Din lea du sámegillii.” Dasa lassin gokčēt dāt kategoriijat dakkár celkosiid, nugo ““Skal æ hoppe vihtta da?” ja ““Mii lea luhkas norsk?””, nappo celkosiid maidda gullá *intrasentensiella kodamolsun*. Olmmoš gii máhtta guokte dahje eanet gielaid sáhtta ovttahttit daid dahje molsut daid gaska sártnodettiin. Dát gohčoduvvo *kodamolsumin* (dár. *kodeveksling*), danin go dat molsu gielaid dahjege kodaid gaska (Øzerk 2016: 137-140). Maiddá nuppigiela oahppi sáhtta molsut kodas nubái (Tornberg 2017: 190). Øzerk (2016) čujuha Myer-Scottonii (2002) ja geavaha doahpaga *intrasentensiella* ja *intersentensiella kodamolsun* (dár. *intrasentensiell* ja *intersentensiell kodeveksling*), go čilge mo guovttegielat olmmoš sáhtta molsut gielaid dahjege kodaid gaskkas sártnodettiin. Intersentensiella kodamolsun mearkkaša ahte olmmoš molsu kodaid gaskkas cealkagaid mielde, nu ahte ovdamearka dihtii vuos ovdanbuktá ovta cealkaga nuppi gillii ja dasto ovta cealkaga nuppi gillii (Øzerk 2016: 137-138). Intrasentensiella kodamolsun ges mearkkaša ahte olmmoš sehke dahjege ovttahtta kodaid ovta ja seamma cealkagis (Øzerk 2016: 137-138). Dakkár kodamolsu sáhtta maiddá gohčodit *guovttegielasteapmin* dahje *kodaid ovtastuvvamin* (Helander 2016: 226).

Fuomášuhttin veara lea maiddá ahte rumašgiela lea merkejuvvo cealkkusin, kategoriijan *rumašgiela cealkkus*, beare fal dalle go oahppi geavaha rumašgiela sániid haga. Ovdamearka dihtii go oahppi jienajávohaga nivkala. Háladettiin geavahit oahppit dávjá rumašgiela, sii vaikke šluvgilit oaivvit seammás go dadjet “Nei.” Dáid kategoriijaide bokte eai bođe dakkár dáhpáhusat ovdan. Rumašgiela bohta oidnosii dušše fal dalle go dat lea celkosa áidna ovdanbuktinvuohki, iige dalle go geavahuvvo lassegiellan. Dát guoská maiddá čaibmamii dahje moddjámii. Čaibman ja moddján geavahuvvo dávjá dain speallanbajiin, muhto bohta ovdan gielaš hápmiin beare jos oahppi sániiguin čaibmá, nugo jos dadjá: “Ha-ha.” Dalle lea kategoriserejuvvo neutrálagiela cealkkusin.

Kategoriija *jaskes cealkkus* mielde sáhtta oahppi oaivvildit maid nu buhtes jaskatvuodain. Oahppi sáhtta orrut sihke dajakeahhtá ja dagakeahhtá, ja jos oahppi doallá dakkár guhkit bottu, de lean sáhttan dulkot dan nu ahte dat oaivvilda maid nu dainna, ahte su jaskatvuodas lea muhtunlágan giellafunkšuvdna. Ovdamearka dihtii sáhtta jávohaga orrun leat nuppigiela oahppi vuohki čájehit ahte ii ádde maid oahpaheaddji dadjá, iige vel máhte dan ovdanbuktit sánalaččat sámegillii.

3.7.3 Celkosiid gieđahallan ovtadahkan govvideaddji statistihkain

Analysas lean geavahan *deskriptiiva* dahjege *govvideaddji statistihka*. Dat lea kvantitatiivvalaš analysavuohki, mainna sáhtta álkidahttit ja čoaikkáigeassit dieđuid dutkanmateriála ovtadagaid birra (Hellevik 2002: 198-199). Mu dutkamuša ovtadahkan leat dat celkosat, maid oahppit ovdanbuktet speallanbajiin. Materiálas leat oktiibuot 1366 dakkár celkosa juhkojuvvo viđa speallanbadjái.

Transkriberejuvvon hámis dat bohtet ovdan Word-tabeallain, nugo dás badjelis lean čájehan (govus 4, kap. 3.7.1). Tabeallaide lean lasihan kolonnaid dárbbuid mielde, nu ahte rivttes tabeallalinnjái lea leamaš vejolaš merket oahppi celkosa gullelaš kategoriija kodain. Ovdamearkka dihtii lea gielalaš hápmi *ovttageardán sámegiel cealkkus* merkejuvvon kodain *I* ja *dáiddolaš sámegiel cealkkus* merkejuvvon kodain *L*. Kodan lean geavahan sihke loguid, bustávaidd ja mearkkaid, dan dihtii go dalle lean sáhtán ohcat ja alfabetiseret kodaidd Wordas. Juohke kodii lea čállán čilgehusa.

Govvideaddji statistihkain lean sáhtán giedahallat celkosiidd iešguđet kategoriijaid mielde. Dehálamos lea leamaš geahččat mo iešguđet gielalaš hámit juohkásit celkosiidda. Nu lean oaidnán ovdamearkka dihtii man dávjá oahppi ovdanbuktá ovttageardán sámegiel celkosiidd dáiddolaš sámegiel celkosiidd ektui, man dávjá ovdanbuktá dárogiel celkosiidd ja man dávjá lea jaska. Go ná lean giedahallan celkosiidd, de lean guorahallan daidd *frekveansajuohkima* dáfus. Frekveansajuohkin (dár. *frekvensfordeling*) lea dávjá statistihkalaš analysa vuolggasadjin, ja dalle geahččá mo kategoriijat juohkásit ovttadagaide, dahje eará láhkai daddjojuvvon: dutki lohka dahje rehkenastá galli ovttadahkii dat seamma variábelarvu gullá (Hellevik 2002: 200). Veardádallama lean álkidahtán go lean relativiseren loguid ja bidjan daidd čuoldadahje gáhkodiagrammaide Excel-bargogirjjiis. Go ná giedahallá ovttá kategoriija dahjege variábelá, de gohčoduvo *univariáhta frekveansajuohkimiin* (Hellevik 2002: 200). *Bivariáhta* dahje *multivariáhta frekveansajuohkimiin* gis giedahallá dutki guokte dahje máŋga variábelá oktanaga, nu ahte rehkenastá mo árvokombinašuvnnat dahjege kategoriijaovttastumit juohkásit ovttadagaide (Hellevik 2002: 200). Nu lean sáhtán studeret celkosiidd eará láhkai. Ovdamearkka dihtii lean válljen geahččat oahppiidd ovttageardán, dárú ja dáiddolaš sámegiel celkosiidd diehtováilli oktavuodas, ja nu lean čielggadan makkár sámegiel celkosiiguin oahppi bivdá dieđu ja makkár sámegiel celkosiiguin oahppi addá dieđu (gč. kap. 4.1.3).

Lean analyseren oahppiidd celkosiidd frekveanssalaččat máŋggaid kategoriijaid mielde, ovdamearkka dihtii dan ektui mo oahppit váldet oahpaheaddji čájehuvvon málle vuostá, maid giellafunkšuvnnaidd ovdanbuktet celkosiiddisetguin, ja man dávjá čállojuvvon speallansánnit ja lohkosánnit leat oassin celkosiin. Muhtumin lea leamaš ávki ja dutkamuša bohtosat leat ihtán, muhtumin ges orru ahte lean áibba duššiid bargan. Goittotge dát lea leamaš mus vuohki oaidnit mii materiálas gávdno, ja nu beassat viidáseappot analysas. Kategoriijaid čilgen dárbbuid mielde ovdanbuvttidettiin bohtosiidd, go mu mielas ii leat šat sadji dás analysaoasis.

3.7.4 Celkosa konteavstta guorahallan diskursaanalysain

Kvantitatiivvalaš analysain lean frekveanssalaččat giedahallan oahppiidd celkosiidd ja gávdnan daidd dáhpáhusaidd go oahppi sámásta. Muhto lean maiddá dárbbášan áddet oahppiidd celkosiidd oassin dan oahppodilálašvuodas, dan konteavsttas, mas oahppi guovttos oahpaheaddjiin sártnodeaba ja ovttas

doaimaba. Nu lean fidnen dieđuid dáhpáhusaid birra, mat laktásit oahppi sámegeiela buvttadeapmái. Dasa lea kvalitatiiivlaš analysavuohki, diskursaanalysa, leamaš veahkki.

Diskursaanalysa lea viiddis doaba, ja oaivvildan dás dakkár diskursaanalysa maid earret eará Sidnell (2016) gohčoda *conversation analysis*, ja mii sámegillii sáhtášii gohčoduvvot *sártnodananalysan*. Celce-Murcia & Olshtain (2000) ja McCarthy (1991) teavsttain nuppigiela oahpahusa birra geavahuvvo tearpma *diskursaanalysa*, ja nu lean munge válljen geavahit dán tearpma.

Diskursaanalysain beassá lahka ja čiekŋalit guorahallat *diskurssa*, mii lea giella nu mo dat geavahuvvo ja buvttaduvvo interaktiivvalaččat dahjege olbmuid gaskasaččat (Celce-Murcia & Olshtain 2000: 3). Sidnell (2016) mielde ii leat giella ruoktu beare olbmo vuoigŋašiin. Giella eallá maiddá sosiála birrasis, ja nu lea giella sihke kognitiivvalaš ja interaktiivvalaš albmaneapmi (Sidnell 2016: 2). Munnje lea leamaš guovddázis guorahallat mo giella geavahuvvo oahppi ja oahpaheaddji gaskasaččat. Giella, maid oahppi buvttada, ii leat beare oahppis gitta. Oahppis buvttaduvvon giella eallá sudno oahpaheaddjiin gulahallandilálašvuodas. Nu šaddá dehálaš guorahallat dán dilálašvuoda, jos galgá áddet mo oahppi buvttada sámegeiela.

Diskursaanalysas lea álo dehálaš geahččat man konteavsttas giella geavahuvvo (McCarthy 1991: 5). Diskurssa konteakstan leat dat dáhpáhusat mat birastahttet diskursaoassálastiid ja mat váikkuhit sin sártnodeapmái (Celce-Murcia & Olshtain 2000: 11). Dán masterdutkanmuša sártnodeamit leat nannosit konteavsttas gitta. Ollu áššit váikkuhit oahppi guoktá oahpaheaddji sártnodeapmái, earret eará sudno relašuvdna, oahppoaktiviteahta iešvuohta ja maiddá dat ahte sártnodeapmi dáhpáhuvá oassin nuppigiela gáiddusoahppodiimmus. Maiddá dat, makkár sudno sártnodeapmi lea, váikkuha sudno sártnodeapmái. Celce-Murcia & Olshtain (2000 : 5-6) doahpágiid mielde leat diskurssat mu dutkamušas *dialogalaččat* ja *njálmmálaččat*, go oahppi ja oahpaheaddji leaba guovttá ja geavaheaba eanáš áigge njálmmálaš giela. Diskurssat leat maiddá *plánekeahtes* diskurssat, nugo Celce-Murcia & Olshtain (2000 : 5-6) geavaha dán doahpaga. Vaikke oahpahus lea leamaš plánejuvvon, ja vaikke oahppi sáhttá leat ráhkkanan oahpahussii, de diskurssat eai leat plánejuvvon. Sártnodeaddji guovttos ferteba guktot váldit vuhtii dan maid nubbi dadjá. Soai eaba leat plánen ovddalgihitii maid áiguba dadjat, muhto válljeba dađi mielde go sártnodeapmi ovdána ja dan mielde maid nubbi dadjá.

Diskursaanalysas lean váldán geavahussii viidásut dutkanmateriála go kvantitatiivvalaš analysas. Kvantitatiivvalaš analysas lean gieđahallan oahppiid speallanbajiid celkosiid, nugo dat oidnojit transkriberejuvvon hámis Word-tabeallain. Diskursaanalysas lean dáid celkosiid lassin maiddá gieđahallan speallanbajiid transkripšuvnnaid eará osiid, nu mo dan maid oahpaheaddji dadjá ja bargá. Maiddá oahppodiimmuid eará osiid lean sáhttán kvalitatiiivvalaččat gieđahallat, sihke filbmejuvvon ja

transkriberejuvvon hámis, ja lean maiddá geavahan jearahallannotáhtaid, dutkannotáhtaid, oahppomateriála ja oahpaheaddji plána.

Guorahaladettiin konteavstta lean jearran alddán manin son oahppi dál dadjá maid nu sámegillii. Manin ii leat ovdamearkka dihtii jaska dahje manin ii baicce dáros, ja manin geavaha aiddo dákkár sámegiel celkosa. Vástádusaid lean ohcan sártnodandili dáhpáhusain. Mii nu sáhtta leat dáhpáhuvvon aiddo ovdalaš go oahppi sámásta. Várra oahpaheaddji lea dadjan maid nu, dahje mii nu sáhtta leat dáhpáhuvvon oahppodiimmu álggus. Muhtumin ges oahppi lea váldán fysihkalaš birra atnui, ovdamearkka dihtii muhtun govaid dahje čállojuvvon sániid, ja nu buvttada sámegiela. Go lean dahkan fuomášumiid, de lean guorahallan sullasaš celkosiid ja diliid, ja geahččalan gávdnat minstariid, mángii kvantitatiivvalaš analysain. Nu lean vurrolagaid analyseren materiála kvalitatiivvalaččat ja kvantitatiivvalaččat. Čuovvovaš vuollekapihttalis čájehan ovttain ovdamearkkain mo dan lean dahkan. Dat lea oaivvilduvvon daidda lohkkiide, geain lea earenoamáš beroštupmi mu analyserenvuohká.

3.7.5 Analyserenovdamearka

Dán oasis čájehan ovdamearkkain mo lean analyseren materiála Thea oahppodiimmus. Thea lea joatkkaskuvlaoahppi ja oasálasttii dán masterdutkanmuša ovttá oahppodiimmus (gč. kap. 4.2). Dan maid Thea dajai oahppoaktivitehta áigge, transkriberejin dárkilit njuolggá Word-tabellii. Seammás noterejin iežan áicamiid ja fuomášumiid transkripsuvdnii. Dasto juhken su hállanvuoruid celkosiidda, nu ahte Word-tabeallas ii lean go okta cealkkus juohke linjjás oktiibuot 342 celkosa (gč. govvosa 4, kap. 3.7.1). Tabealla seamma linjjás go oahppi cealkkus leat celkosii gullevaš variábelárvvut iežaset kolonnain. Ovdamearkka dihtii lea Thea cealkkus “Álggaha?” seamma linjjás go giellafunkšuvnna kategoriijaárvu *ii ádde*, registrerejuvvon kodain *biia*. Seamma linjjás oidno maiddá maid oahpaheaddji dadjá responsan Thea celkosii, nappo: “Álggahatgo don vai álggahango mun?”

Thea celkosiiguin barga vuos univariáhta frekveansajuohkima kategoriija *gielalaš hápmi* mielde. Word-tabealla sirrenfunkšuvnnain sirrejin tabealla *gielalaš hápmi* kolonna mielde, nu ahte ovttalágan gielalaš hámit bohte maŋŋálagaid. Word-nummirastinfunkšuvnnain rehkenasten dasto daid, ovdamearkka dihtii man ollu ovttageardán sámegiel celkosat ledje, man ollu dáiddolaš sámegiel celkosat ja nu ain. Loguid bidjen dasto Excel-tabellii, mas ráhkadin stoalpodigrámma (gč. govvosa 11, kap. 4.2.1) ja gáhkodiagrámma. Go veardádallen Thea celkosiid eará oahppiid celkosiiguin, de fuomášin ahte sus lei earret eará dat earenoamášvuohka ahte gielalaš hápmi *jaskes cealkkus* lei ollu dábalut su speallanbajis go eará oahppiid speallanbajiin. Seammás sus ledje unnán dárogiel celkosat. Mun šadden hui sáhkii, ja kvalitatiivvalaččat studerejin su sártnodeami oahpaheaddjiin ádden dihtii manin son nu dávjá lei jaska. Gehččen ovdamearkka dihtii maid oahpaheaddji dajai ja mii muđui dáhpáhuvai jaskes celkosiid oktavuodas. Filmmaidge gehččen ođđasit ja lasihin jaskes celkosiid transkripsuvdnii, jos ledje báhcán

transkriberekeahhtá. Studerejin fas transkričovuvnnaid, sihke Thea ja daid eará oahppiid, jaskes celkosiid oktavuodas, ja orui munnje ahte dábálaččat go Thea lei jaska, de son ii ádden.

Mun ledjen juo dahkan nuppi lágan univariáhta frekveansajuohkima, namalassii *giellafunkšovudna* kategoriija mielde. Go kategoriserejin celkosiid giellafunkšovuvnnaid mielde vel dárkileappot, de fuomášin ahte Thea hui dávjá ovdanbuvttii ahte son ii ádden, dát lei nappo guovddáš giellafunkšovudna sutnje. Dan ovdanbuvttii maiddái eará celkosiiguin go jaskes celkosiiguin. Dahken dasto Thea celkosiiguin bivariáhta frekveansajuohkima. Word-tabealla sirrenboaluin sirrejin celkosiid vuos funkšovuvnnaid mielde ja dasto gielalaš hámiid mielde. Heivehallojuvvon tabeallaoasázis (tabealla 1) dás vuolleis oidno ahte lean sirren kolonna *giellafunkšovudna* (GF) mielde, ja dasto kolonna *gielalaš hápmi* (GH) mielde. GF-kolonnas lea beare okta árvu, *Giia*, mii mearkkaša ahte Thea dáid celkosiiguin ovdanbuktá ahte son ii ádde. Tabeallaoasázis oidno ahte ovttá celkosis lea GH-kolonnas árvu *F*, mii mearkkaša ahte Thea lea jaska, golmma celkosis lea árvu *I*, mii mearkkaša ahte son ovdanbuktá ovttageardán sámegiel celkosa, ja ovttá celkosis lea árvu *L*, mii mearkkaša ahte ovdanbuktá dáiddolaš sámegiel celkosa. Bivariáhta frekveansajuohkimis sáhtten oaidnit maiguin gielalaš hámiiguin Thea ovdanbuvttii dan giellafunkšovuvna ahte son ii ádden, ja nu bođii ovdan ahte Thea hui dávjá lei jaska go ii ádden.

GH	GF	Thea celkosat	Oahpaheaddji celkosat
F	Giia	(jaska)	Háliidatgo vel bircut?
I	Giia	Álggaha?	Álggahatgo don vai álggahango mun? (čájeha suorpmaiguin)
I	Giia	Dáppe ...	Ja gii lea ...
I	Giia	Gii lea.	Mmm (positiivva). Gii lea dieppe?
L	Giia	Dál mun in ipmir. (čai bmaba)	Gean vuorru? Hvem sin tur? (dadjá ja čállá). Na, gean vuorru?

Tabealla 1. *Analysaovdamearkka várás heivehallojuvvon tabeallaoasáš. Celkosat leat sirrejuvvon kolonna GF-mielde ja dasto GH-mielde bivariáhta frekveansajuohkima várás (Thea 1).*

Kvalitatiivvalaččat fas dutken sudno oahpaheaddjiin sártnodeami, earret eará mo sártnodeapmi ovdánii oahppodiimmu mielde, ja mii dáhpáhuvai, go oahpaheaddji veahkehii Thea ovdanbuktit sámegillii ahte ii ádden. Filmmas gehččen maiddái mii lei dáhpáhuvvan ovdal go speallan álggahuvvui. Studerejin maiddái dárkilabbot oahppodiimmu oahppomateriála ja iežan notáhtaid. Nu dulkogohten Thea nu ahte son meastá álo hálai sámegiela jos beare diđii maid galggai dadjat, ja ahte sutnje lei buoret leat jaska go ahte dadjat dárogillii ahte son ii ádden. Loahpas jearahallan su oanehaččat dán birra. Su mielas mu dulkojupmi lei riehta, muhto logai, ahte son maiddái sáhtii leat jaska jos ii máhttán sámegillii dadjat dan maid háliidii.

Dás áddejin man váttis lea kategoriseret oahppiid celkosiid Øzerk (2016) ja Svindland (1993) giellafunkšovuvnnaid mielde, eandalit jos áigu daid frekveanssalaččat gieđahallat. Mearridin ahte in áigon liikká bidjat nu stuorra deattu giellafunkšovuvnaide, nugo álggus ledjen jurddašan. Mohkkas geainnu

mielde bođii munnje goittotge čielggasin man dehálaš oahppái lea beassat ovdanbuktit nuppigillii ahte ii ádde dahje ahte ii máhte maid nu dadjat, namalassii beassat addit dákkár dehálaš máhcahagaid oahpaheaddjái. Nie stivre oahppi sártnodeami (gč. kap. 3.7.2). Fuomášin maddái ahte Thea ovdanbuktigođii dehálaš máhcahagaid sámegillii dávjá go oahpaheaddji lei čájehan sutnje dadjanmálla ja ofelastán su. Muhtun oahppiide sáhtta mállačájehheapmi lea hui dehálaš, ja dan bokte aktiviserejuvvo sámegiella álkibut. Maddái dát áddejupmi lea okta boađus mu dutkamušas, ja dan birra čálán eanet čuovvovaš kapihtalis. Dalle ovdanbuvttán bohtosiid ja čájehan maddái diliid, main Thea addá dehálaš máhcahagaid oahpaheaddjái.

4 Oahppi njálmálaš giella geavahusas

Dán kapihttalís čájehan mo oahppi sámegealla aktiviserejuvvo go oassálastá gáiddusoahpahusa gulahallandoaimmas ovttas oahpaheaddjiin. Mun govvidan man konteavsttas sámosteapmi dáhpáhuvvá, seammás go čujuhan sámostangoađi doahpagiidda (gč. kap. 2.4–2.6). Dađi mielde go čájehan bohtosiid, de čanan teoriija daidda. Dát mearkaša ahte dán kapihttalís in ovdanbuvttte beare dutkamuša bohtosiid, muhto muhtun muddui digaštalan daid maiddá. Nu lean válljen bargat vai teaksta šaddá logahahttibun. Sámostangoahtái gullet mánga doahpaga, ja dat šattašii menddo váttis fáhtet daid, jos geavahišgoađán daid easka dan maŋná go lean buot bohtosiid ovdanbuktán. Dutkamuša ulbmilin leage govvidit dan dili, mas sámegealla aktiviseren sáhtta dáhpáhuvvat, ja dán govvideapmái dárbbášan aiddo sámostangoađi doahpagiid.

Dutkanmateriála dárkilis transkrišuvnnain lean válljen dialogoasážiid, maiguin beasan čájehit maid oavvildan didákttalaš modeallain *sámostangoahti*. Nu bohtet sámostangoađi iešguđetge oasit oidnosii válljejuvvon dialogoasážiid bokte. Go ovdanbuvttán dialogoasážiid, de muitalan vuos man oktavuodas sártnodeapmi dáhpáhuvvá, ovdamearka dihtii mii lea dáhpáhuvvon aiddo ovdalaš. Dasto čájevuvvo oahppi ja oahpaheaddji sártnodeapmi dialogoasážin, ovdal go govvidan mo oahppis aktiviserejuvvo sámegealla čujuhettiin sámostangoahtái gullelaš doahpagiidda. Nu čájehan mo oahppi sámosta daid didákttalaš metodaidda ja reaidduid bokte, mat leat oažžumis gulahallandilálašvuodas.

Oahppiid sitáhtaid lean moatte geardde merken sániin *sic* čájehan dihtii ahte oahppi jietnada sáni nu mo lea čállojuvvon, iige dat lea čállinfeaila mu bealis. Dat mii daddjojuvvo dárogillii lean jorgalan sámegeallii giellaveahkkain daidda lohkkide geat eai nu bures ádde dárogiela (gč. mildosa nr. 9).

Kapihttala lean juohkán nu ahte dutkamuša golmma oahppis lea guđesge iežas vuollekapihttal. Vuollekapihttala álggus muitalan oahppi birra oanehaččat. Dan maŋná čájehan mo oahppi njálmálaš giellageavaheami sáhtta govvidit. Nu buvttán ovdan bohtosiid dutkamuša oassegažaldaga ektui. Seammás čájehan maid gielaid ja ovdanbuktinvugiid oahppi geavaha gulahaladettiin oahpaheaddjiin oahppoaktiviteahta áigge, nappo čájehan oahppi celkosiid kategoriserejuvvon gielalaš hámiid mielde. Dát lea dehálaš, danin go dáid kategoriijaid geavahan go ovdanbuvttán čuovvovačča, kapihttala váldofáttá, namalassii mo nuppigiela oahppi njálmálaš sámegealla aktiviserejuvvo.

Mun lean ieš oassálastán dutkamuša oahppodiimmuide oahpaheaddjin. Bohtosiid čájevettiin čálán liikká iežan birra goalmát persovnnas. Nu sáhtán teavsttas buorebut earuhit iežan rolla dutkin oahpaheaddjirollas, danin go dalle boahtá čielgaseappot ovdan maid mun oahpaheaddjin barggan ja oainnán, ja maid dutkin.

Risten, Thea ja Pauliina dat leat oassálastán oahppodiimmuid nuppigiela oahppin. Ovttaid ovttaid sii leat sártnodan oahpaheaddjiin, nappo muinna, spealadettiin lottospealu dahje árvidanspealu (gč. kap. 3.2). Čájehan eanet bohtosiid Ristena ja Thea go Pauliina speallanbajiin. Masterbarggu ráddjejuvvon áiggi dihtii in leat sáhtttán guorahallat buot dutkanmateriála seammá vuđolaččat, ja danin lean válljen geahččat dárkileappot njealjátluohkkálačča Ristena ja joatkaskuvlaoahppi Thea speallanbajiid, go rávisolbmo Pauliina speallanbajiid. Álggos dás čájehan bohtosiid Ristena speallanbajiin, dasto Thea ja loahpas Pauliina.

4.1 Njealjátluohkkálaš Risten

Risten orru guovllus, gos sámegeiella háreve gullo. Su eadni ádde bures sámegeiela, muhto dárosta nieiddainis, go dovdá ahte ii máhte hállat. Nu lea dárogeiella sin ruovttogeiella. Risten lea muhtun áigge oahpahallan sámegeiela nubbingiellan gáiddusoahpahusa bokte, ja danin máhtá veahá sámegeiela. (dutkannotáhta 21.09.2017.)

Risten lea virkos njealjátluohkkálaš, gii dávjá čaibmá ja gii áinnas veahá dádju oahpaheaddjiinis. Son liiko stoahkat ja speallat, ja danin searvvaige iežas astoáigge mielas dutkamušá oahppodiimmuide, main speallan lei váldofáddán. Risten liiko dutkamušá guktuide spealuide, sihke lottospellui ja árvidanspellui. Sámegeielladiimmuin lea ovdal speallan árvidanspealu. Dalle speallankoarttain ledje oarjemáilmmi olbmuid govat. Dán háve koarttain leat sápmelašgovat, ja Ristena mielas dát govat leat fiidnábut: “De her bildan e finere. Dem e mer samisk.” Dál dárosta Risten oahpaheaddjiin, muhto aiddo ovdalaš, spealadettiin oahpaheaddjiin, válddii sámegeiel sániid ja dajaldagaid atnui. (Risten 2; dutkannotáhta 21.09.2017.)

Fargga, dás vuollelis, čájehan muhtun diliid main son sámásta, muhto vuos govvidan mo son spealadettiin sártnoda oahpaheaddjiin.

4.1.1 Ristena njálmmálaš giellageavaheapmi sártnodettiin oahpaheaddjiin

Dutkamušas Risten speallá vuosttáš oahppodiimmus lottospealu ja nuppi oahppodiimmus árvidanspealu. Son oassálastá aktiivvalaččat ja ilolaččat, nugo maiddái dás čuovvovaš dialogaoasážiis (dialoga 1), mas Risten guovttos oahpaheaddjiin leaba lottospealu speallamin. Speallan dáhpáhuvvá gáiddusoahpahusas, ja danin eaba čohkká seamma beavddi guoras, iige sudnos leat oktasaš speallanfiellu. Sudnos lea baicce goappásge beavdi, man alde lea dihtor ja speallanfiellu. Speallanfiellu bálgá mielde sirdiba guktot guktuid speallanboaluid. Dál oahpaheaddji lea aiddo birccastan, ja guktot sirdiba oahpaheaddji speallanboalu. Speallanboalu sirdidettiin dadjá Risten sámegeillii “Okta, guokte, golbma, njeallje.” Oahpaheaddji gis lohka “Silki”, go lea joavdan speallanbálgá čállojuvvon sátnái *silki*. Risten ii leat ovttaoavilis: “Nei, du har ... Du fikk ... čuvla du fikk nå.” Oahpaheaddji čájeha ahte son lei leamaš sáni *buvssat* alde. “Ja, buvssat”, dadjá

Risten. Oahpaheaddji vel čájeha mo *buvssat*-sánis lea beassan *silki*-sátnái. “Silki”, geardduha Risten, “Nei, det går ikke. Du har ikke silki!” dadjá. Son oaivvilda ahte oahpaheaddjis ii leat silkegovva iežas speallanruvttodagas. Speallanruvttodagas leat ovcci bivttasgova, ja dađi mielde go soai vázziba speallanbálgá mielde ja beassaba rivttes bivttassániid ala, de gokčaba vástideaddji govaid speallanruvttodagas. Oahpaheaddji ii fidnen dál bivttassáni, maid dárbbasivččii, ja nu boagusta Risten: “Ha, ha, ha, ha, ha!” Dál han lassána su vuoitinvejolašvuohta.

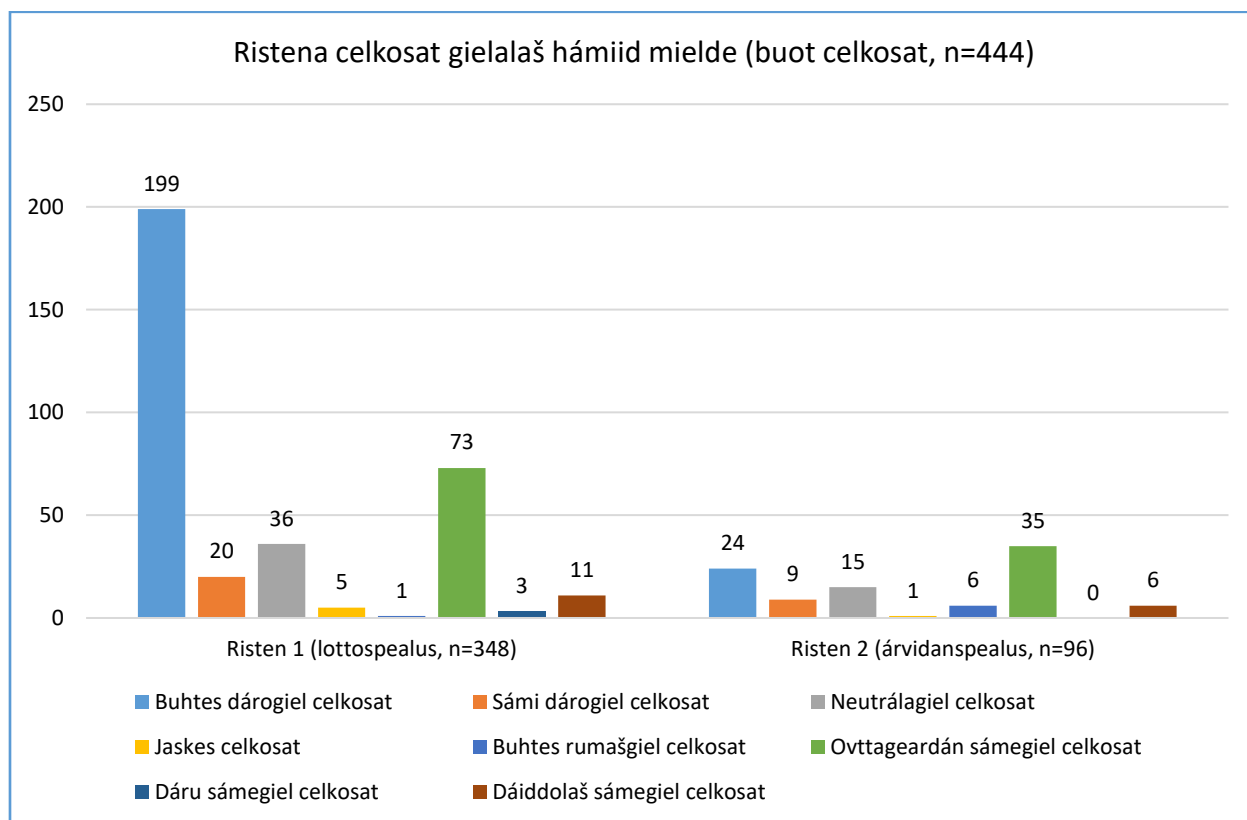
Oahpaheaddji	Dál lea mu vuorru. Ja mun ožžon njeallje. Okta, guokte, golbma, njeallje.
Risten	OK, du e ... Okta, guokte, golbma, njeallje.
Oahpaheaddji	Silki. (dadjá oktanaga Risteniin)
Risten	Nei, du har ... Du fikk ... čuvla du fikk nå.
Oahpaheaddji	A-a (negatiiva). Mun ledjen dás, buvssat. (čájeha)
Risten	Ja, buvssat.
Oahpaheaddji	Okta, guokte, golbma, njeallje. Silki.
Risten	Silki. Nei, det går ikke. Du har ikke silki!
Oahpaheaddji	Na, mus ii leat silki. A-a.
Risten	Ha, ha, ha, ha, ha!

Dialoga 1. Mihtilmas dialogaoasáš Ristena speallanbajiin (Risten 1, 20 min).

Dát dialogaoasáš lea mihtilmas ovdamearka Ristena guoktá oahpaheaddjiin sártnodeamis dutkamuša speallanbajiin. Risten vuodju speallamii, ja ná oassálastá alces mearkkašeddji sosiála dilis, nugo earret eará Canale & Swain (1980: 33) dan čilge. Son geavaha sámegiell sániid, nugo *čuvla* ja *silki*, danin go son dárbbasá daid dás sártnodettiin oahpaheaddjiin, iige vuosttažettiin dan dihtii go son lea hárbhallamin sániid man nu boahhtevuođa sártnodeami várás.

Dialogaoasáš lea mihtilmas ovdamearka maiddá dan dihtii go Risten dás ovdanbuktá danhámat celkosiid, mat su speallanbajiin leat buot dábálepmosat (gč. govvosa 6 dás vuollelis). Speallanbajiin geavaha son buot dájvjjimusat buhtes dárogiel celkosiid, nugo dán dialogaoasáša “Nei, det går ikke”, sámi dárogiel celkosiid, nugo “Du har ikke silki!”, ovttagardán sámegiell celkosiid, nugo “Okta, guokte, golbma, njeallje” ja neutrálagiel celkosiid, nugo “Ha, ha, ha, ha, ha!” Risten dárosta ollu spealadettiin oahpaheaddjiin, eandalit vuosttáš oahppodiimmus, lottospealu oktavuodas. Buhtes dárogiel celkosiid geavaha dalle ollu dájvjit go earáhámat celkosiid, dat dagahit badjel beali su celkosiin. Nuppi speallanbajis, árvidanspealu oktavuodas, leat buhtes dárogiel celkosat su nubbin dájvjjimus ovdanbuktinvuohki. Dalle buhtes dárogiel celkosat dagahit njealjátoasi su celkosiin. Vaikke dát lea ollu unnit go vuosttáš speallanbajis, de lea liikká ollu eanet go dutkamuša eará oahppiin (gč. govvosiid 11 ja 16, kap. 4.2.1 ja 4.3.1). Maiddá ovttagardán sámegiell celkosat leat hui dábálaččat Ristena speallanbajiin. Vuosttáš speallanbajis dat lea su nubbin

dávjjimus ovdanbuktinvuohki, ja nuppi speallanbajis, árvidanspealu spealadettiin, buot dávjjimus ovdanbuktinvuohki. Speallanbajiid áigge ovdanbuktá badjel čuođi ovttageardán sámegiel celkosa.

Govus 6. Risten geavaha ollu buhtes dárogiel ja ovttageardán sámegiel celkosiid spealadettiin lottospealu (Risten 1) ja árvidanspealu (Risten 2) oahpaheaddjiin.

Spealadettiin geavaha Risten maiddái dakkár gielaláš hámiid, mat eai oidno dialogaoasážis dás badjelis. Muhtumin ovdanbuktá son rumašgiel ja jaskes celkosiid, muhto liikká oalle hárve. Veahá dávjjibut geavaha Risten dáiddolaš sámegiel celkosiid, oktiibuot 17 geardde speallanbajiid áigge. Nu dagahit dáiddolaš celkosat unna oasáža su speallanbajiid buot 444 celkosis, beare 3 % vuosttaš speallanbaji celkosiin ja 6 % celkosiin nuppi speallanbajis. Dáiddolaš sámegiel cealkkusin dadjá ovdamearkka dihtii “Maid don ožžot?” ja “Lea go dus rukses ... njálbmi?”, nugo oidno govvois (govvus 7) dás vuollelis.

Dialogaoasážis dás badjelis boahtá bures ovdan mo Risten oatnelanbottas sáhttá molsut sihke iešguðethápmásaš celkosiid ja kodaid gaskkas. Guovttegielat olmmoš sáhttá molsut kodaid gaskkas sihke cealkagiid mielde ja cealkaga siskkobealde (Øzerk 2016: 137-138) (gč. kap. 3.7.2). Risten molsu dáro- ja sámegiela gaskkas intersentensiellalaččat go sártnodettiin oahpaheaddjiin ovdanbuktá sihke dárogiel ja sámegiel celkosiid. Ovdamearkka dihtii ovdanbuktá dán dialogaoasážis sihke ovttageardán sámegiel celkosa “Okta, guokte, golbma, njeallje” ja buhtes dárogiel celkosa “Nei, det går ikke.” Nuppi hállanvuorus molsu intrasentensiellalaččat go ovdanbuktá sámegiela dárogiel celkosa “Nei, du har ... Du fikk ... čuvla du fikk nå.” Dát dárogiel cealkkus sisttisoallá sámegiel sáni *čuvla*, ja nu molsu Risten dán celkosis dárogielas

sámegillii ja fas dárogillii. Eará oahppiid ektui ovdanbuktá Risten dávjá sámi dárogiel celkosiid, nugo dán dialogaoasážiis. Oktiibuot ovdanbuktá 29 sámi dárogiel celkosa, ja dánhámat celkosat leat njealjádin dábálepmosat guktuin su speallanbajiin. Risten hui háreve molsu intrasentensiellalaččat sámegiela dárogillii. Dušše golmma geardde ovdanbuktá dárú sámegiela celkosa. Guktii molsu dalle koda, nugo “OK, du vuorru da!” (Risten 1, 25 min). Son bivdá maiddái sátnječilgehusa dárú sámegiela celkosiin, nugo “Mii lea belte sámegillii?” Manjit celkosa giellafunkšuvdna lea sártnodanstivren, nugo Svindland (1993: 54) dan čilge (gč. kap. 3.7.2). Dás ii leat kodamolsumis sáhka, danin go Risten ii livčče sáhtán dán jearaldaga ovdanbuktit dárogiel sáni *belte* (sám. *boagán*) namutkeahtá.

Ovdamearkkat Ristena celkosiin gielalaš hámiid mielde

- Buhtes dárogiel celkosat: “Nei, det går ikke”, “Se her!”, “E det her en gutt eller jente?”
- Sámi dárogiel celkosat: “Du har ikke silki!”, “Skal æ hoppe vihtta da?”
- Neutrálageiel celkosat: “Ha, ha, ha, ha, ha!”, “Oh!”, “Jippe! Jippe!”
- Jaskes celkosat
- Buhtes rumašgiel celkosat: *nivkala*.
- Ovttageardán sámegiela celkosat: “Okta, guokte, golbma, njeallje”, “Silki”, “Juo”, “Birget ja Máija.”
- Dárú sámegiela celkosat: “Mii lea luhkas norsk?”, “OK, du vuorru da!”
- Dáiddolaš sámegiela celkosa: “Leago dus rukses ... njálbmi?”, “Maid don ožžot?”

Govus 7. Dás oidnojit ovdamearkkat Ristena iešguđethámat celkosiin speallanbajiid áigge (Risten 1 ja 2).

Dál čájehan muhtun diliid main Risten ovdanbuktá ovttageardán ja dáiddolaš sámegiela celkosiid.

4.1.2 Go Risten ovdanbuktá dáiddolaš ja ovttageardán sámegiela celkosiid

Ovttageardán sámegiela celkosat leat hui dábálaččat Ristena speallanbajiin (gč. govvosa 6, kap 4.1.1). Nu leat dát dehálaš celkosat su sámegiela geavaheami dáfus. Daiguin aktiviserejuvvo sus sámegiella mánggii speallanbajiid áigge. Lean danin válljen geahččat diliid main son ovdanbuktá dákkár celkosiid, ja dán oasis čájehan golbma dakkár dili. Álggos čájehan liikká guokte dili, main Risten ovdanbuktá dáiddolaš sámegiela celkosiid. Risten geavaha unnán dáiddolaš sámegiela celkosiid su eará celkosiid ektui. Dákkár celkosat leat liikká dehálaččat su sámegiela hállama dáfus, danin go daid hábmen lea gielalaš hástalus. Daiguin ovdanbuktá ollislut cealkagiid, ja dávjá bohtet eanet sámegiela sánit geavahussii seamma celkosis go ovttageardán sámegiela celkosiin.

Lea go dus rukses ... njálbmi?

Risten guovttos oahpaheaddjiin leaba dán vuosttaš dialogaoasážiis (dialoga 2 dás vuollelis) speallamin árvidansealu. Ráhkaneapmin speallamii leaba álgodiimmus hárvhallan geavahit jearranvuogi “Leago

sus...?” ja lávlon ámadadjosániid sisttisdoalli lávлага (Risten 1). Árvídanspealu ulbmilin lea čielggadit gii olbmuid lea nuppi spealli čihkkojuvvon speallankoarttas, ja dál lea Ristena vuorru bivdit dieđu oahpaheaddji čihkkojuvvon speallankoartta birra. Risten dadjá guktii “Leago dus...”. Dasto lávlesta: “Čalbmi, čalbmi, njunni, njálbmi” guoskkadettiin čalmmiidasas, njunnásis ja njálbmásis, ovdal go ovdanbuktá ollislaš jearaldaga: “Leago dus rukses... njálbmi?” Oahpaheaddji nivkala ja vástida ahte su čihkkojuvvon speallankoartta olbmos lea rukses njálbmi. Loahpas dadjá Risten: “Da má æ ta bort dem uten rukses.”

Risten	Leago dus ... (smiehtá) Leago us ... dus ... Čalbmi, čalbmi, njunni, njálbmi. (lávlu guoskkadettiin čalmmiide, njunnái ja njálbmái) Leago dus ... (smiehtá) Leago dus rukses ... njálbmi? (guoská njálbmái, moddjá)
Oahpaheaddji	Mmm. (positiiva) (nivkala) Lea rukses njálbmi.
Risten	Da má æ ta bort dem uten rukses.

Dialoga 2. Leago dus rukses ... njálbmi? (Risten 2, 19 min)

Risten ovdanbuktá dás dáiddolaš sámegiel celkosa “Leago dus rukses ... njálbmi?” gulahallankontevsttas, masa gullá sihke diehtováili ja válljen, nugo Manne (1993: 172-174) čilge dáid doahpágiid (gč. kap. 2.4). Ristenis váilu dás diehtu oahpaheaddji speallankoarttas. Son dárbbáša dan dieđu vai sáhtá vuoitit. Celkosiin “Leago dus rukses ... njálbmi?” bivdá son dieđu oahpaheaddjis, gii oaidná iežas speallankoartta, ja nu diehtá dan maid Risten ii dieđe.

Vissis rájaid siste vállje Risten dás ieš maid dadjá. Árvídanspealu njuolggadusaid mielde galget speallit jearrat, ja dál hábme Risten iežas jearaldaga go muitá álgodiimmu jearranvuogi “Leago sus...?” ja ámadadjosániid sisttisdoalli lávлага. Risten ferte čuovvut spealu njuolggadusaid ja dasa lassin geavahit jearranvuogi, maid hálldaša. Nu eai leat sus menddo stuorra válljenvejolašvuohta. Son livččii liikká sáhtán geavahit dan seamma jearranvuogi dahjege giellafunkšuvnna jearrat maid nu eará birra. Nuppigiela oahppi dárbbáša funkšuvnnaid, maid vuodul lea álki generaliseret (Manne 1993: 160), ja dat lea funkšuvdna “Leago sus...?” Ámadadjolávlla sisttisdoallá maidái eará sániid, maid Risten lei sáhtán geavahit, ja nu livččii son sáhtán válljet bivdit dieđu vaikkeba čalmmiid ivnni birra, iige nugo dás njálbmi ivnni birra. Alisaari & Heikkola (2017: 233) mielde sáhtá lávlagat leat ávkkálaččat nuppigielaohpahusas, ja dán ovdamearkkas oažžu Risten veahki muitát ja dadjat sáni *njálbmi* lávlagis, maid máhtá bajil.

Árvídanspealu spealadettiin ovdanbuktá Risten oktiibuot guhtta dáiddolaš sámegiel celkosa (gč. govvosa 6, kap. 4.1.1). Njeallje dain ovdanbuktá go bivdá oahpaheaddjis dieđu čihkkojuvvon speallankoartta birra, nugo aiddo čájehuvvon dialogoasážiis.

Maid don ožžot?

Čuovvovaš dialogoasáš (dialoga 3) lea vižžojuvvon Ristena vuosttáš oahppodiimmus. Dalle soai oahpaheaddjiin speallaba lottospealu, ja Risten dárosta ollu. Speallan dáhpáhuvvá dihtoršearpma bokte, ja danin sudnos lea goappásge speallanfiellu, man speallanbálgá mielde guktot sirdiba sihke iežas ja speallanguoimmi speallanboalu. Nu dárbbášeaba guktot diehtit, maid nubbi fidne birccasteamis, muđui ii sáhte sirdit nuppi boalu iige leat vejolaš speallat. Dán rádjái guktot leaba dábálaččat iešdántus muitalan dahje čájehan maid birccasteamis leaba ožžon, muhto dál gokčá oahpaheaddji iežas birccu. Son dáhttu Ristena jearrat sámegillii maid oaččui, ja muitala sutnje mo dan sáhtta bargat jearaldagain “Maid don ožžot?”. Son maiddái čállá jearaldaga čáttii. Risten dohkkeha ođđa speallannjuolggadusa, ja go oahpaheaddji bivdá su hárbhallat, de dadjá: “Maid don ožžot?” Oahpaheaddji dasto birccasta ođđasit, iige čájet birccus Ristenii, ja Risten fas dadjá “Maid don ožžot?” Nu vástida oahpaheaddji ahte oaččui viđeža. Risten dáhttu dál oahpaheaddji fas birccu: “Kast igjen!” Go oahpaheaddji ii dalán reagere, de dáhttu vel moatte geardde. Oahpaheaddji viimmat birccasta ođđasit, ja nu jearrá Risten vel oktii “Maid don ožžot, Ellen Ravna?” Go oahpaheaddji vástida iežas golmmeža fidnen, de reašká Risten: “Ha, ha, ha! Du fikk bare tre!”

Oahpaheaddji	Risten, dál háliidan mun ahte don galggat jearrat mus maid mun oaččun. Don galggat jearrat “Maid don ožžot?” (čállá: <i>Maid don ožžot?</i>) Nu vil æ at du skal spørre mæ når æ kaster terningen. Og da skal du spørre ka æ fikk. Og da må du si “Maid don ožžot?”
Risten	OK.
Oahpaheaddji	Du må øve dæ.
Risten	Maid don ožžot?
Oahpaheaddji	Ja dál mun birccun. (gokčá birccu)
Risten	Maid don ožžot?
Oahpaheaddji	Mun ožžon viđeža. Dat lea vihtta. (čájeha)
Risten	OK, ja æ kunne egentlig!
Oahpaheaddji	Muh ...
Risten	Kast igjen! (hui ángirit) Kast igjen, så spørr æ dæ! Du har lovt for mæ. Du har lovt for mæ å kaste for mæ! Kast en gang til!
Oahpaheaddji	Ahte mun birccun vel oktii ...? (birccasta ja gokčá birccu)
Risten	Maid don ožžot, Ellen Ravna?
Oahpaheaddji	Golmmeža. Dat lea golbma.
Risten	Ha, ha, ha! Du fikk bare tre!

Dialoga 3. Maid don ožžot? (Risten 1, 25 min)

Risten ovdanbuktá dás dáiddolaš sámegiel celkosa “Maid don ožžot?” konteavsttas, mas lea diehtováili. Risten dárosta ollu, ja oahpaheaddji mielas lea váttis fidnet Ristena sámástit (dutkanotáhta 21.9.17). Mystkowska-Wiertelak (2017: 175) mielde lassána oahppi dáhttu oassálastit nuppi giela sártnodeamis go

oahppoaktivitehtti gullet diehtováillit. Lottospealu njuolggadusaid mielde ii leat dárbu jearrat ja vástidit, nugo árvidanspealus, ja nu mearrida oahpaheaddji ásaht diehtováilli. Go oahpaheaddji doallá iežas birccu čihkosis, de ii Risten šat dieđe mo sirdit oahpaheaddji speallanboalu. Sus váilu dárbbášlaš diehtu. Hole (2003: 24-25) čilge mo oahpaheaddji sáhtá oahpahit oahppiide ođđa áššiid modellerema dahjege mállečájehemi bokte. Nu čájeha oahpaheaddji dás sihke njálmmálaččat ja čálalaččat mállen jearaldaga “Maid don ožžot?”, vai Risten sámegillii sáhtá oahpaheaddjis bivdit dan dieđu, maid dárbbáša. Oahpaheaddji dáhttu Ristena hárbhallat, ja nu kopiere dahjege geardduha son málle oahpaheaddji manjis. Oahpaheaddji vállje dás mállen giellafunkšuvnna, mii lea doarvái ovttageardán, nugo funkšuvdna berrešii leat Manne (1993: 160) mielde. Nu ovdanbuktá Risten maiddá manjelaš, seamma dialogoasážiis, málle ođđasit, nu ahte fidne dieđu oahpaheaddji gokčojuvvon birccus. Dutkanmateriálas ii leat vejolaš oaidnit, lohkágo Risten čáttas “Maid don ožžot?” vai muitágo jearaldaga bajil.

Dán dialogoasážiis ovdanbuktá Risten jearaldaga “Maid don ožžot?” golbmii, guktii vuos hárbhallá dan geavahit, ja dasto, goalmát geardde, bivdá albma láhkai dieđu oahpaheaddjis. Manjá seamma speallanbajis jearrá Risten vel golmma geardde sámegillii maid oahpaheaddji lea ožžon. Nu dahká jearaldat “Maid don ožžot?” stuorra oassin su dáiddolaš sámegiel celkosiin. Lottospealu spealadettiin ovdanbuktá Risten dáiddolaš sámegiel celkosiid 11 geardde. Guhtta dain sisttisoallá aiddo jearaldaga “Maid don ožžot?”, mainna álggos geardduha dahjege hárbhallá málle ja mainna dasto bivdá oahpaheaddjis dieđu, maid dárbbáša.

Juo

Ovdal go Ristena nuppi oahppodiibmu dollojuvvui, de lei oahpaheaddji bivdán Ristena eatni dadjat Ristenii ahte son galgá sámástit nu ollu go vejolaš (dutkanotáhta 29.09.17). Maiddá oahpaheaddji ieš muittuha oahppodiimmu álggus Ristena ahte dál galgá hállat sámegiela (Risten 1, 2 min). Nuppi oahppodiimmus Risten guovttos oahpaheaddjiin speallaba árvidanspealu, ja dál čuovvovaš dialogoasážiis (dialoga 4) lea oahpaheaddji vuorru jearrat. Son jearrá leatgo Ristena speallankoartta olbmos alit čalmmit. Risten geardduha sáni *čalmmit* oahpaheaddji manjis ja vástida “Juo.” Dasto jearrá “Eh, ka e čalmmit?” Oahpaheaddji geardduha sáni *čalmmit* čujuhettiin čalmmiidasas. Risten dadjá dasto “Juo” ođđasit, ja oahpaheaddji bidjá dalle eret speallankoartaid, maid ii šat dárbbáš.

Oahpaheaddji	Leatgo sus alit čalmmit?
Risten	Čalmmit. (savkala alcces) Juo. (moddjá)
Oahpaheaddji	Juo ...? Alit čalmmit ...
Risten	Eh, ka e čalmmit?
Oahpaheaddji	Čalmmit. (guoská čalmmiidasas)
Risten	Juo. (nivkala)
Oahpaheaddji	Juo, alit čalmmit. Juo, mun válddán eret Issáha ja Lásse ja Káre [...]

Dialoga 4. Juo (Risten 2, 18 min).

Risten ovdanbuktá dás ovttageardán sámegiell celkosa “Juo”. Dialoga sulastahtá lunddolaš sártnodeami, go dasa leat čadnojuvvon diehtováili ja válljen, nugo Manne (1993: 172-174) dáid doahpágiid čilge (gč. kap. 2.4). Oahpaheaddjis dat dán háve váilu dárbblaš diehtu, ja Risten ges lea dat geas lea diehtu. Son han oaidná iežas speallankoartta, ja nu diehtá makkár su speallankoartta olmmoš lea oaidnit. Dialogoasážiis addá Risten rivttes dieđu celkosiin “Juo” guktii, sihke dalán oahpaheaddji jearaldaga maŋŋá, ja maŋŋelaš go lea dárkkistan ahte lea ádden sáni *čalmmit* riehta. Nu fidne oahpaheaddji dieđu, man vuodul bidjá dárbbasmeahttun speallankoarttaid eret.

Speallannjuolggadusaid mielde galgá addit rivttes dieđuid, nu mo Risten dahká dás. Son livččii liikká sáhtán válljet vástidit eará láhkai, vaikke earáhámat celkosiin. Ovdamearkka dihtii livččii sáhtán beare nivkalit, ja nu geavahit buhtes rumašgiel celkosa, dahje dadjat “Ja” ja nu geavahit buhtes dárogiel celkosa. Ristenis ii leat nu ollu sámegiell máhttu ahte livččii sáhtán vástidit ovdamearkka dihtii “De leat, sus leat alit *čalmmit*.” *Juo* lea goittotge sámegiell sátni, man Risten bures hálddaša ja mainna lea hárvánan vástidit. Son diehtá ahte oahpaheaddji vuordá su sámástit. Dan lea sihke su eadni ja oahpaheaddji čielgasit dadjan. Dasa lassin čájeha oahpaheaddji iežas vuordámušaid dán dialogoasážiis. Go Risten jearrá “Ka e *čalmmit*?”, de oahpaheaddji ii vástít dárogillii. Son baicce čujuha iežas *čalmmiide*, seammás go geardduha sáni *čalmmit*. Dulkon dán dáhpáhusa nu ahte dát nanne vuordámušaid maid Risten dovda sámasteami ektui, ja nu vállje son dás geavahit sámegiell sáni *juo* maid máhttá.

Sáni *juo* geavaha Risten dán speallanbajis, nappo árvidanspealu spealadettiin, 12 geardde. Guđa geardde geavaha *juo*-sáni go oahpaheaddjis váilu diehtu, nu mo dán ovdamearkkas.

Okta, guokte, golbma [...] njealljenuppelohká!

Čuovvovaš dialogoasážiis (dialoga 5) nuppi oahppodiimmus lea Risten árvidanspealus aiddo fidnen čielggasin ahte oahpaheaddji čihkkojuvvon speallankoarttagovas lea nieida. Son váldá eret speallankoarttaid, maid ii šat dárbbáš, ja dadjá dárogillii “Sánn. Ferdig!”. Oahpaheaddji lea eahpesihkar leago son Risten váldán rivttes koarttaid eret beavddistis. Dás gáiddusoahpahusas son ii oainne Ristena beavddi oktan speallankoarttaiguin, go Ristena dihtorkámera ii leat dán háve stellejuvvon beavddi guvlui. Oahpaheaddji bivdá Ristena muitalit galle nieidakoartta sus leat báhcán beavdá. Risten lohagoahtá jitnosit speallankoarttaidis: “Okta, guokte, golbma, njeallje, vihtta, guhtta, čieža, gávccii, ovccii, logi, oktanuppelohká, guoktenuppelohká, golbmanuppelohká, njeallje ... njealljenuppelohká!” Várre son maiddá guoskkasta speallankoarttaide rehkenastidettiin, dan ii leat vejolaš oaidnit filmmas. Oahpaheaddji dadjá “Burre”, ja jearrá dasto leago su vuorru.

Risten	Sánn. Ferdig!
Oahpaheaddji	Galle nieidda dus leat? Galle nieidda leat?
Risten	Okta, guokte, golbma, njeallje, vihtta, guhtta, čieža, gávcci, ovcci, logi, oktanuppelohkáí, guoktenuppelohkáí, golbmanuppelohkáí, njeallje ... njealljenuppelohkáí!
Oahpaheaddji	Okey. Buorre. Ja ha. Leago mu vuorru?

Dialoga 5. Okta, guokte, golbma [...] njealljenuppelohkáí! (Risten 2, 17 min)

Dialogoasážiis ovdanbuktá Risten ovttageardán sámegiell celkosa “Okta, guokte, golbma, njeallje, vihtta, guhtta, čieža, gávcci, ovcci, logi, oktanuppelohkáí, guoktenuppelohkáí, golbmanuppelohkáí, njeallje ... njealljenuppelohkáí!” vástádussan oahpaheaddji jearaldahkii. Dánge dilis lea diehtováili, nugo ovdamearkka dihtii Davies (1996: 36) dan čilge. Oahpaheaddjis váilu diehtu das galle speallankoartta Ristena beavddis leat. Nu bivdá son dieđu Ristenis, gii sáhtá dán dieđu addit oahpaheaddjái, go son han oaidná iežas speallankoarttaid. Canale & Swain (1980: 29) dadjaba eahpesihkkarvuoda geahppánit duohta gulahallamis. Nu geavvá dán dilis. Oahpaheaddji fidne dárbbášlaš dieđu Ristenis, ja nu geahppána oahpaheaddji eahpesihkkarvuota su speallankoarttaid birra. Speallu sáhtá joatkašuvvat, ja oahpaheaddji jearrá leago su vuorru dál jearrat.

Øzker (2010: 13-16) lohka, ahte enaktiiva giellarepresentašuvnnat, nugo dagut, galggašedje mieđuštit oahpaheaddji njálmmálaš dahje čálalaš giela, vai oahppit áddejit giela buorebut (gč. kap. 2.5.1). Dán dialogoasážiis lohka Risten speallankoarttaid ja várra guoskáge daidda ovdanbuvttidettiin sámegiell celkosa. Su lohka dieđu mieđušta su njálmmálaš giela. Lohkama bokte buvttada son giela, ja nu doaibmá su lohka dieđu sutnje enaktiiva giellarepresentašuvnnan, nugo mun geavahan dán doahpaga. Risten ovdanbuktá dás eanet go beare sáni *njealljenuppelohkáí*, mii livččii doarvái geahpedan dihtii oahpaheaddji eahpesihkkarvuoda. Logadettiin speallankoarttaid aktiviserejuvvo sus ovttageardán sámegiell celkkus, mii sisttisoallá lohka sániid ovtta gitta njealljenuppelogi rádjái.

Nuppi speallanbajis, árvidanspealu oktavuodas, oahpaheaddji bivdá Ristenis duollet dálle dieđu su speallankoarttaid birra, nugo dán ovdamearkkas. Masá juohke háve Risten vástida ovttageardán sámegiell celkosiin. Oktiibuot geavaha čieža ovttageardán sámegiell celkosa dán oktavuodas ja dušše oktii dárogiell celkosa. Dán dialogoasážiis, dialogas 5, vástida lohka sániiguin, muđui vástida čállojuvvo speallansániiguin, nugo čájehan čuoovvovaš dialogas.

Birget ja Máija

Maiddá čuoovvovaš dialogoasážiis (dialoga 6) speallaba Risten guovttos árvidanspealu. Risten lea aiddo fidnen ođđa dieđu oahpaheaddji čihkkojuvvo speallankoartta birra, ja nu beassá ovtta speallankoartta váldit eret iežas beavddis. Son illuda, go dál sus eai leat go guokte speallankoartta šat. Fas oahpaheaddji eahpida, leago Risten váldán rivttes koartta eret. Son ii oainne Ristena speallankoarttaid, ja danin jearrá geat dat leat su beavddis. Goappáge speallankoarttas lea čállojuvvo namma, *Biret ja Máija* (gč. govvosa

8 dás vuollelis), ja Risten lohká daid: “Birget ja Máija.” Oahpaheaddji dadjá: “Juo, Biret ja Máijá. Ja dál lea mu vuorru.”

Risten	Å hå hå. He he!
Oahpaheaddji	Geat leat beavddis? Risten, geat leat beavddis?
Risten	Birget ja Máija. (lohká)
Oahpaheaddji	Juo, Biret ja Máijá. Ja dál lea mu vuorru.

Dialoga 6. Birget ja Máija (Risten 2, 30 min).

Risten ovdanbuktá dás ovttageardán sámegiel celkosa “Birget ja Máija”. Seammá láhkai go eskke, dialogas 5, de Risten dásge addá oahpaheaddjái dieđu, mii oahpaheaddjis váilu. Dán háve lea liikká earálágan giellarepresentašuvdna go mannan dialogas. Øzerk (2016: 16) čilge ahte oahppái sáhtta šaddat álkit áddet giela, jos giella representerejuvvo symbolaiguin, nugo sániiguin. Ristena beavdá báhcán speallankoarttain leat čállojuvvon sánit *Biret ja Máijá*. Risten lohká daid ja čatná daid oktii sámegiel sániin *ja*. Nu aktiviserejuvvo sus ovttageardán sámegiel cealkkus “Birget ja Máija.” Risten ii leat nu hávjána lohkki, ja danin dadjá “Birget ja Máija”, iige “Biret ja Máijá”, nugo koarttain leat čállojuvvon. Fuomášahttin veara dán oktavuodas lea maiddá oahpaheaddji máhcahat. Son ii daja Ristena boastut lohkamiin namaid, muhto geardduha daid rivttes jietnademiin oassin iežas vástádusas go dadjá: “Juo, Biret ja Máijá”. Nu čájeha oahpaheaddji beroštumi Ristena celkosa sisdollui, nugo Tornberg (2017: 207) ávžžuha oahpaheaddji bargat. Seammás čájeha oahpaheaddji mo lea riehta lohkat speallankoarttain namaid. Speallu ja sártnodeapmi joatkašuvvá lunddolaččat go oahpaheaddji čuovvovažžan dadjá “Ja dál lea mu vuorru.”

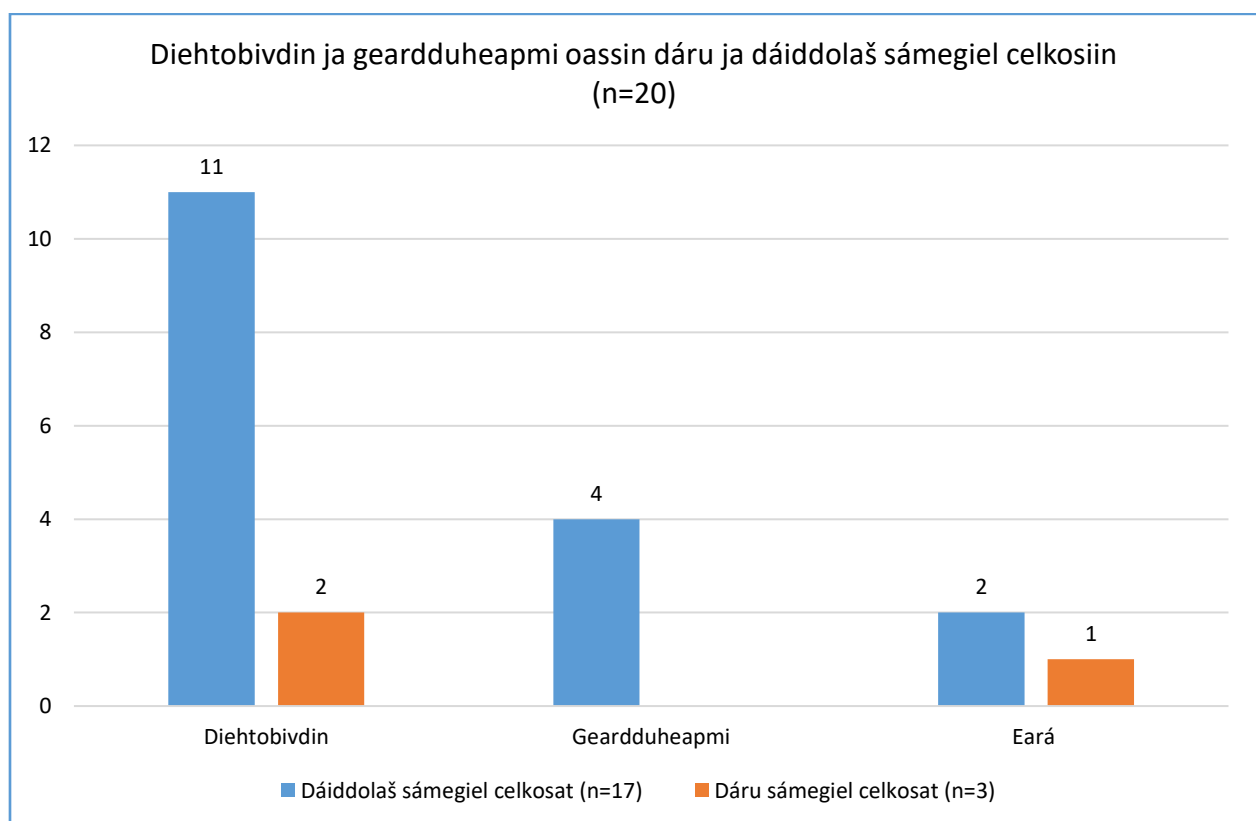
Govus 8. Árvidanspealu (Hivand & Ravna 2017) koarttain lohká Risten čállojuvvon speallansániid Biret ja Máijá. Sárgon: Aino Hivand. Govven: Studio Borga.

4.1.3 Diehtováili ja giellarepresentašuvnnat dehálaččat go Ristenis aktiviserejuvvo sámegiella

Daid diliid main Risten ovdanbuktá sámegiel celkosiid sáhtta govvidit mánggain doahpágiin, nugo dás badjelis lean geavahan earret eará Manne (1993: 172-173) doahpaga *diehtováili*, Øzerk (2010: 13-16) doahpaga *giellarepresentašuvdna* ja Hole (2003: 24-25) doahpaga *mállečájehapmi*.

Mángii čájeha oahpaheaddji dadjanmáliid Ristenii. Ovdamearkka dihtii čájeha son dajaldaga “Maid don ožžot?” mállen (gč. dialoga 3, kap. 4.1.2). Dán dáhpáhusas lihkestuvvá oahpaheaddji mállečájehapmi.

Risten geardduha málle oahpaheaddji maŋis ja geavahišgoahtá dan. Muhto mángii go oahpaheaddji čájeha málle Ristenii, de son ii váldde málle vuostá (Risten 1 ja 2). Son ii kopiere dan maid oahpaheaddji dadjá dahje čállá, iige geavat dan maŋŋáge. Dajaldaga “Maid don ožžot?” Risten dárbaša, muđui ii fidne váilevaš dieđu oahpaheaddji birccasteamis, ja nu geavahišgoahtá dás oahpaheaddji málle. Nu lea diehtováili guovddázis dain diliin main Ristenis aktiviserejuvvo sámegeilla. Dát guoská eandalit daidda diliide, main Risten ovdanbuktá dáiddolaš sámegeil celkosiid. Go Risten ovdanbuktá dáiddolaš sámegeil celkosiid, de bivdá dávjá dieđu oahpaheaddjis, ovdamearkka dihtii go jearrá “Leago dus rukses ... njálbmi?” (gč. dialoga 2, kap. 4.1.2). Risten ovdanbuktá oktiibuot 17 dáiddolaš sámegeil celkosa, ja 11 dain bivdá dieđu, mii sus váilu (gč. govvosa 9 dás vuollelis). Maiddái dárú sámegeil celkosiiguin bivdá Risten dieđu. Ovdamearkka dihtii lohká lottospealu speallanfiellus bivttassáni *luhkka*. Risten ii ádde dán sáni, sus váilu diehtu dan birra, ja nu bivdá oahpaheaddjis dieđu: “Mii lea luhkas norsk?” (Risten 1, 8 min). Dát diehtobivdda lea maiddái ovdamearka sártnodanstivremis, nugo Svindland (1993: 54) dan čilge. Risten bivdá dás sátničilgehusa, son háliida diehtit mii *luhkka* lea dárogillii.

Govus 9. Dávjá go Risten ovdanbuktá dárú ja dáiddolaš sámegeil celkosiid, de bivdá dieđu mii sus váilu (Risten 1 ja 2).

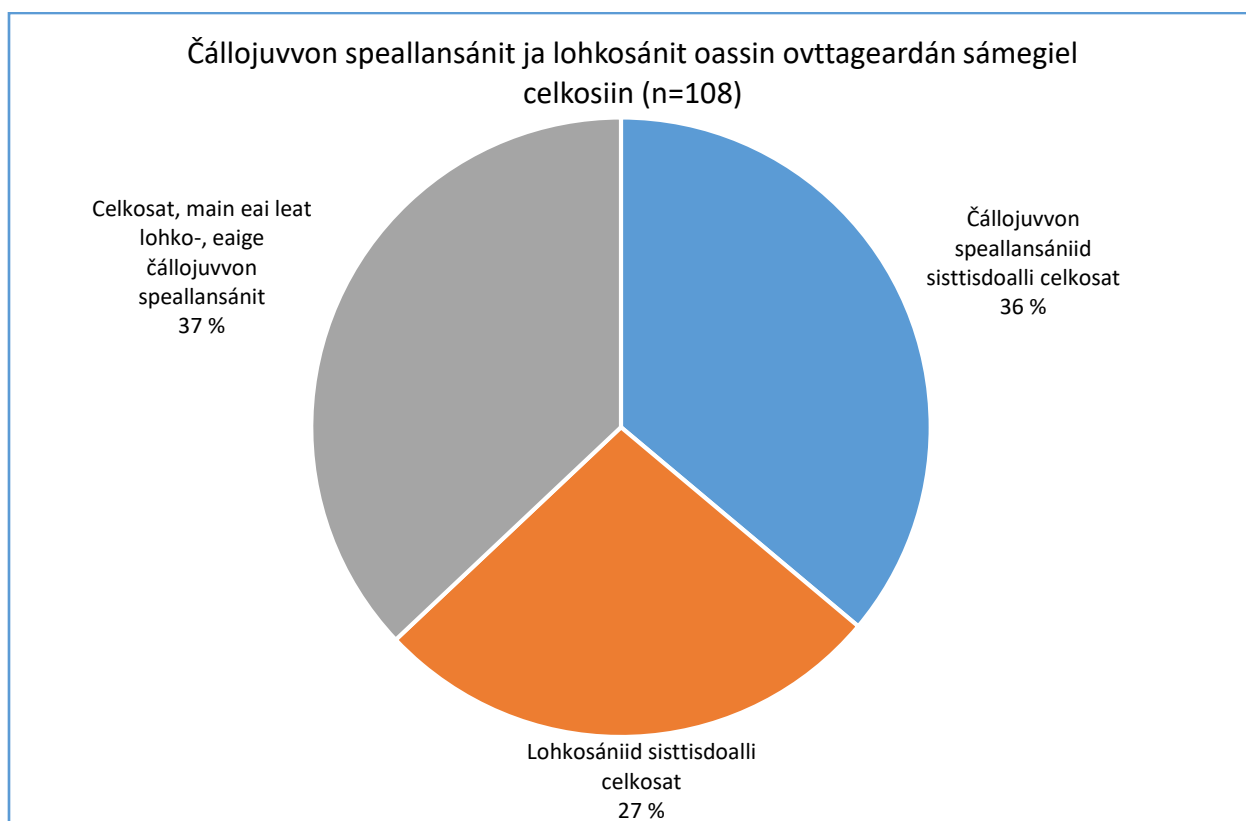
Risten ovdanbuktá dáiddolaš sámegeil celkosiid maiddái dalle go geardduha maid nu oahpaheaddji maŋis. Dan bargá njelljii, nugo dalle go hárjehallá dadjat “Maid don ožžot?” (gč. dialoga 3, kap. 4.1.2). Dušše guktii ovdanbuktá Risten dáiddolaš sámegeil celkosa nu ahte ii gearddut oahpaheaddji maŋis, iige bivdde dieđu.

Diehtováili sáhtta maiddá leat oassin dain diliin main Risten ovdanbuktá ovttageardán sámegiell celkosiid. Seammmá láhkai go dáiddolaš sámegiell celkosiiguin, de sáhtta ovttageardán sámegiell celkosiiguin bivdit dieđu. Dan bargá Risten guđa geardde. Ovdamearkka dihtii jearrá Risten “Boagán?” go ii ádde sáni, maid oahpaheaddji lea dadjan (Risten 1, 27 min). Risten geavaha liikká ovttageardán sámegiell celkosiid dávjjit dalle go addá dieđu oahpaheaddjái, go dalle go bivdá dieđu. Speallanbajiid áigge ovdanbuktá Risten oktiibuot 108 ovttageardán sámegiell celkosa, ja 34:in dain addá Risten dieđu, maid oahpaheaddji lea bivdán diehtováilli dihtii. Ovdamearkka dihtii addá Risten dieđu celkosiin “Juo” (gč. dialoga 4, kap. 4.1.2).

Go Ristenis aktiviserejuvvo sámegiella, de dasa laktásit dávjá maiddá giellarepresentašuvnnat, nugo Øzerk (2010: 13-16) čilge. Dát mearkkaša ahte sámegiella aktiviserejuvvo muhtun daguid, áđaid, govaid ja sániid bokte. Lávlodettiin ja guoskkadettiin iežas ámadadju, nappo daguid ja njálmálaš lávllasániid bokte, Risten muitá sáni *njálbmi*, ja ovdanbuktá dasto dáiddolaš sámegiell celkosa “Leago dus rukses ... njálbmi?” (gč. dialoga 2, kap. 4.1.2). Giellarepresentašuvnnat leat álo veahkkin go Risten ovdanbuktá lohkosániid ja čállojuvvon speallansániid sisttisdoalli ovttageardán sámegiell celkosiid. Logadettiin, ja várra guoskkadettiin, iežas speallankoarttaide ovdanbuktá Risten guhkes ovttageardán sámegiell celkosa “Okta, guokte, golbma, njeallje, vihtta, guhtta, čieža, gávccci, ovcci, logi, oktanuppelohkái, guktenuppelohkái, golbmanuppelohkái, njeallje ... njealljenuppelohkái!” (gč. dialoga 5, kap. 4.1.2). Árvidspealus ges dadjá “Birget ja Máija” go lohka speallankoarttaide čállojuvvon namaid *Biret* ja *Máijá* (gč. dialoga 6, kap. 4.1.2). Speallansániid sisttisdoalli sámegiell celkosiid ovdanbuktá ii dušše árvidspealus, muhto maiddá lottospealus. Ovdamearkka dihtii dadjá “Silki”, mii lottospealus oidno sihke čállojuvvon sátnin ja govvan (gč. dialoga 1, kap. 4.1.1). Muhtumin dadjá Risten bivttassáni go lohka sáni, muhtumin go oaidná gova. Dutkanmateriálas ii boađe álo ovdan lohka go Risten čállojuvvon speallansániid vai dadjá go daid logakeahhtá. Lottospealus ovdanbuktá Risten maiddá lohkosániid sisttisdoalli ovttageardán sámegiell celkosiid. Ovdamearkka dihtii dadjá Risten “Vihtta”, go oaidná iežas birccu birccasteami maŋŋá (Risten 1, 3 min).

Čállojuvvon speallansániid sisttisdoalli celkosat dagahit 27 % su ovttageardán sámegiell celkosiin ja lohkosániid sisttisdoalli celkosat 36 % dain (gč. govvosa 10 dás vuollelis). Dušše 11 ovttageardán sámegiell celkosa, nappo 10 % guktuid speallanbajiid ovttageardán sámegiell celkosiin, leat dákkárat mat eai sisttisdoala čállojuvvon speallansániid eaige lohkosániid, iige daidda leat čadnojuvvon diehtováili. Nu leat sihke giellarepresentašuvnnain ja diehtováilliin dávjá sáhka go Risten buvttada sámegiella.

Govus 10. Ristena ovttagardán sámegiela celkosat sisttisdollet dávjá lohkosániid ja čállojuvvon speallansániid (Risten 1 ja 2).

Čuovvovažžan čájehan bohtosiid Thea speallanbajis. Go son buvttada sámegiela, de leat ges dávjá mállečájehemis ja máhcahagas sáhka.

4.2 Joatkkaskuvlaoahppi Thea

Thea lea joatkkaskuvlaoahppi. Earret go muhtun hárvanaš dáhpáhusain, de Thea ii gula sámegiela go sámegiela diimmuin. Nu lea, vaikke orru gávpogis, gos sámegiella lea geavahusas. Nuoraidskuvlla vuosttáš jagi rájes lea Thea oahpahallan sámegiela nubbingiellan báikkálaš luohkkáoahpahas. Dál vázzá joatkkaskuvlla maŋimus jagi. (Dutkannotáhta 20.09.17; jearahallannotáhta 17.04.18.)

Dutkamuša oahppodiimmu loahpas árvvoštallá Thea mo oahppoaktivitehtas manai. ležas mielas lea ollu sámástan: “Æ har i alle fall ikke prata så mye samisk under en time før!” Soai oahpaheaddjiin dárosteaba dál, muđui šattašii menddo gággadis gulahallan, go Thea ii máhte nu ollu sámegiela. Son muitala ahte dábálaččat go sámegiela diimmuin ii ádde, de oahpaheaddjit vuollánit ja dárustišgohtet. Nu ii leat šaddan sámegillii muitalit ahte ii ádde. Mojunjálme dadjá ahte dál son árvvoštallá oazžut tatuvan (dár. *tatovering*) dajaldaga “Dál mun in ipmir”, maid mángii dajai speallanbaji áigge. (Thea 1; jearahallannotáhta 17.04.18.)

Maŋŋá dás čájehan mo Thea geavahišgoahtá aiddo dajaldaga “Dál mun in ipmir”, muhto vuos buvttán ovdan mo Thea geavaha giela sártnodettiin oahpaheaddjiin.

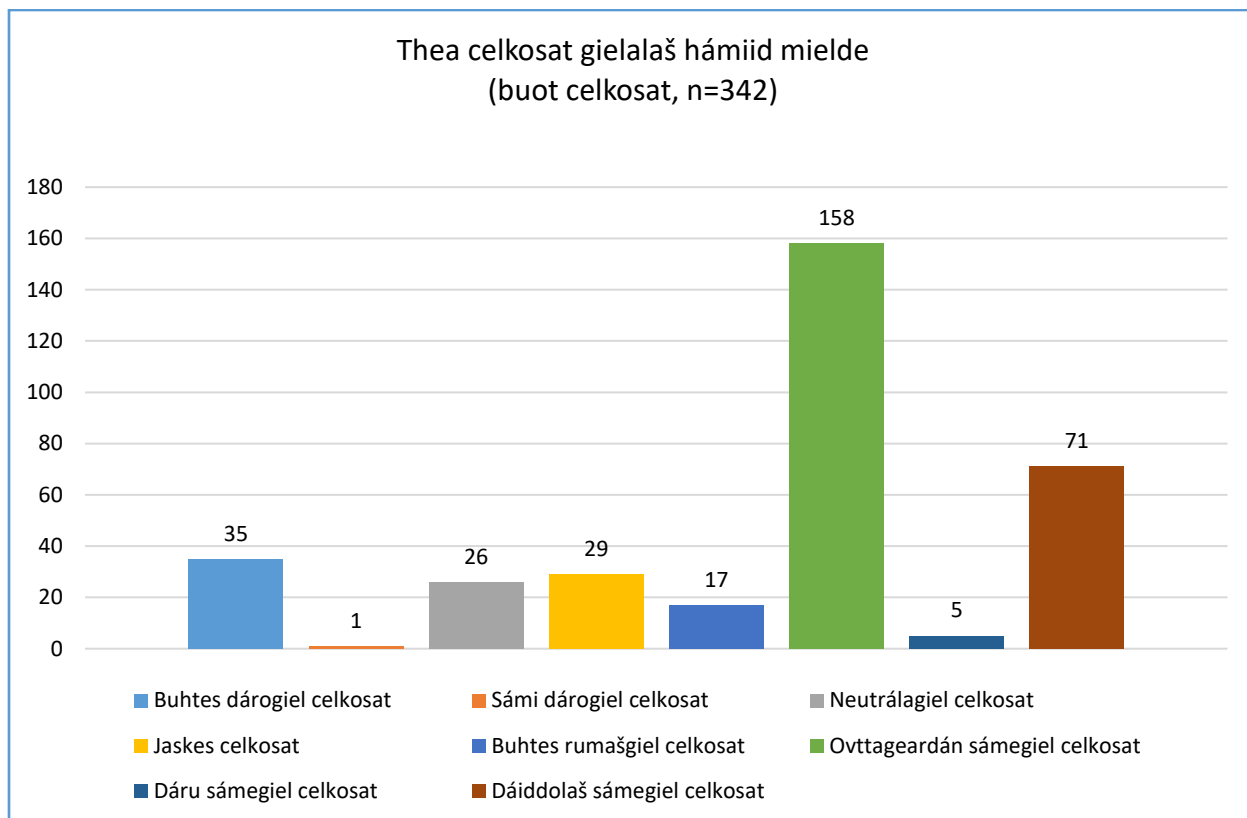
4.2.1 Thea njálmmálaš giellageavaheapmi sártnodettiin oahpaheaddjiin

Dutkamušas Thea oassálastá ovttá oahppodiimmus, ja dalle speallaba oahpaheaddjiin lottospealu. Oahppodiimmu álggus hállá Thea eanáš beare dárogiela, muhto spealadettiin sámástišgoahtá eanet ahte eanet. Čuovvovaš dialogaoasášis (dialoga 7) soai leaba oahpaheaddjiin speallan lottospealu sullii kvárta áigge, ja Thea oassálastá dás ollásit sámegillii. Go oahpaheaddji jearrá gean vuorru lea, de Thea vástida “Mu buorru (sic)” Dasto birccasta ja dadjá “Vihtta. Lávka.” Son beassá *lávka*-sáni ala go vihta lávkki vázzá speallanboaluinis. “Mii lea lávka dárogiella?” jearrá dasto, ja oahpaheaddji čilge “Lávka lea veske.” Thea láhttesta dasto dáhtokeahtá “Mus ii leat lávka.” Su speallanruvttodagas ii leat lávka, ja nu ii dárbbáš sáni *lávka*. De lea oahpaheaddji vuorru birccastit, ja Thea jearrá oahpaheaddjis “Maid don ozzot (sic)?” Oahpaheaddji muitala ahte lea golmmeža ožžon, ja Thea lohka dasto jitnosit dan sáni man ala oahpaheaddji beassá: “Buvssat”.

Oahpaheaddji	Na gean vuorru lea?
Thea	Mu buorru (sic). (bircu) Vihtta. Lávka. (filbmen boatkana) Lávka.
Oahpaheaddji	Mmm (positiiva).
Thea	Mii lea lávka dárogiella?
Oahpaheaddji	Lávka lea veske.
Thea	Ah. Mus ii leat lávka.
Oahpaheaddji	Na, ii lean lávka. Hm-m. Na, dalle lei mu vuorru. (bircu, gokčá birccus)
Thea	Maid don ozzot (sic)?
Oahpaheaddji	Mun ožžon golmmeža. Mus lea golmmeš. Okta, guokte, golbma.
Thea	Buvssat.

Dialoga 7. Mihtilmas dialogaoasáš Thea speallanbajis (Thea 1, 27 min).

Dárogiela geavatkeahhtá oassálastá Thea dás gulahallandoaimmas ovttageardán sámegiel celkosiiguin, nugo “Vihtta”, ja dáiddolaš sámegiel celkosiiguin, nu go “Mii lea lávka dárogiella?” Nu dát dialogaoasáš heive bures ovdamearkan su giellageavaheamis spealadettiin oahpaheaddjiin. Thea geavaha aiddo dánhámat celkosiid buot eanemusat, nugo boahtá ovdan govvošis (govus 11) dás vuollelis. Thea ovdanbukta oktiibuot 342 celkosa dutkamuša speallanbajis, ja dain leat olles 229 ovttageardán ja dáiddolaš sámegiel celkosa. Dát celkosat dagahit 67 % su celkosiin. Buot dávjjimusat geavaha ovttageardán sámegiel celkosiid, ja nubbin dávjjimusat dáiddolaš sámegiel celkosiid.

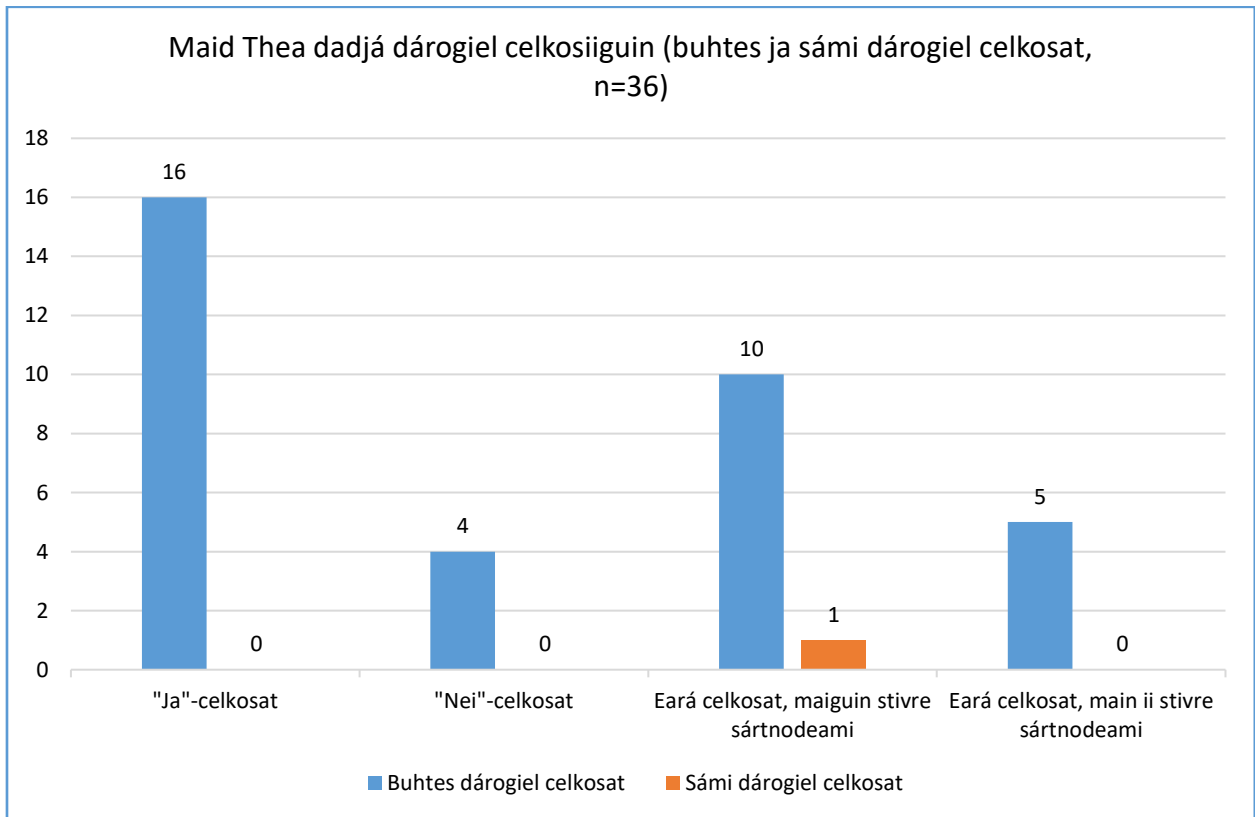

Govus 11. Thea ovdanbuktá dávjá ovttageardán ja dáiddolaš sámegiél celkosiid spealadettiin lottospealu oahpaheaddjiin (Thea 1).

Dialogoasážiis Thea ii molssu dáro- ja sámegiela gaskkas ollenge. Ii su speallanbajisge leat kodamolsun dábálaš, ja intrasentensiella kodamolsun lea duođai eahpedábálaš. Sámi dárogiel celkosa ii geavat go oktii, ja dáru sámegiél celkosa ovdanbuktá dušše viđa geardde. Dalle jerrá dahje čilge eanáš háve dárogiel sániid birra, nappo celkosa funkšuvdnan lea sártnodanstivren, nugo Svindland (1993: 54) čilge (gč. kap. 3.7.2). Ovdamearkka dihtii stivre sártnodeami go čilge ahte dárogiel sátni *din* mearkkaša *du* sámegillii: “Din lea *du* sámegillii” (Thea 1, 17 min). Intersentensiella kodamolsun mearkkaša ahte olmmoš molsu guovtti giela gaskkas cealkagiid mielde (Øzerk 2016: 138). Muhtumin sáhtá Thea molsut kodaidd intersentensiellalaččat, namalassii molsut dárogiel ja sámegiél celkosiid gaskkas. Muhto maiddá dat lea viehka hárvanaš dáhpáhus, danin go Thea hállá nu unnán dárogiela. Olles speallanbaji áigge ii geavat Thea go 35 buhtes dárogiel celkosa, ja nu dagahit dárogiel celkosat beare 10 % su speallanbaji celkosiin. Su dárogiel celkosat leat eanáš vel hui oanehaččat, ovdamearkka dihtii ovdanbuktá olles 20 celkosa, mat eai sisttisdoala go dárogiel sáni *ja* dahje *nei* (sám. *juo* ja omd. *ii leat*) (gč. govvosa 12 dás vuollelis).

Dávjá go Thea dárosta, de muitala ahte ádde dahje ii ádde maid oahpaheaddji dadjá, ahte čuovvu mielde dahje ahte ii máhte maid nu dadjat sámegillii. Nappo su dárogiel celkosiid funkšuvdna lea dávjá sártnodanstivren. Ovdamearkka dihtii sáhtá dárogiellii jerrat mo mii nu daddjojuvvo sámegillii, nugo “Ja, kordan sier man det?” (Thea 1, 16 min). Dárogiel celkosiiguin sáhtá maiddá ovdanbuktit ahte ádde. Go oahpaheaddji jerrá sus mii gahpir lea, de vástida “Lue” (Thea 1, 42 min), ja nu čájeha ahte ádde sáni

gahpir. Thea speallanbajis eai leat go vihtta dárogiel celkosa, mat sisttisdollet eará dahje eanet sániid go *ja* dahje *nei*, ja maiguin son ii stivre sártnodeami (gč. govvosa 12).

Govus 12. Badjel bealli Thea dárogiel celkosiin eai sisttisoala go sáni ja dahje nei (Thea 1).

Vuollelis (dialoga 8, kap. 4.2.2) čájehan dili, mas Thea dadjá “Ja”, ja nu ovdanbuktá ahte ádde maid oahpaheaddji dadjá. Čájehan maiddái mo son geavahišgohtá sámegeiel celkosiid sártnodanstivrema oktavuodas (gč. kap. 4.2.2).

Thea čilge ieš ahte speallanbajis dárostii nu unnán, danin go dát lea sus dábálaš giellaoahppanteknihkka. Son ii háliidan jurddašit dárogillii: “Æ vil liksom la være å tenke på norsk, ikke miste sonen. Æ vil bare prøve å tenke på det æ skal si” (jearahallannotáhta 17.04.18). Ovdal go oahppodiibmu dollojuvvui ja maiddái oahppodiimmu álggus oahpaheaddji lei dadjan Theai ahte son galgá sámástit nu ollu go vejolaš. Jearahallamis bohtá ovdan ahte Thea mielas dát lei vuogas: “[D]u hadde sagt at vi skulle snakke samisk, det tror æ va bra. For hvis vi spiller et spill eller nåt på skolen, så sier vi det vi kan på samisk og ellers på norsk. Det e ingen som sier at nu skal vi bare snakke samisk” (jearahallannotáhta 17.04.18).

Speallanbajis geavaha Thea muhtumin neutrálagiel celkosiid nugo “Okey” ja “Eh ...”, ja muhtumin maiddái buhtes rumašgiel celkosiid, nugo oidno govvosis 13 dás vuollelis. Thea speallanbajis lea dat earenoamášvuolta ahte nu ollu jaskes celkosat ovdanbuktojuvvojit. Dutkamuša eará oahppiid ektui orru Thea dájvá jaska guhkebuš bottaža dagakeahhtá maidege. Dákkár jaskes celkosiid ovdanbuktá oktiibuot

29 geardde, ja nu leat dát su speallanbaji njealjádin dábáleamos gielalaš hámit (gč. govvosa 11 dás badjelis). Maŋŋá Thea čilge, ahte várra son spealadettiin dávjá lei jaska go ii ádden. Son ii háliidan dárostišgoahtit dušše dan dihtii go ii ádden. “Det kan det ha vært, og det at æ heller ville være stille enn å snakke norsk. Men det kan også ha vært at æ har prøvd å finne ut ka æ skal si” (jearahallannotáhta 17.04.18). Nu ahte muhtumin go lei jaska, de lei fas jurddašeamen mo sáhtii maid nu dadjat sámegillii.

Ovdamearkkat Thea celkosiin gielalaš hámiid mielde

- Buhtes dárogiel celkosat: “Ja”, “Ja, kordan sier man det?”, “Æ vet ikke helt ka skjerf og kjole e”.
- Sámi dárogiel cealkkus: “Ja, gahpir”.
- Neutrálagiel celkosat: “Okey”, “Eh”
- Jaskes celkosat
- Buhtes rumašgiel celkosat: *oaivvis šlavgilit, nivkalit*.
- Ovttageardán sámegiel celkosat: “Vihtta”, “Buvssat”, “Juo”.
- Dáru sámegiel celkosat: “Din lea du sámegillii”, “Mii lea skjerf sámegillii?”.
- Dáiddolaš sámegiel celkosat: “Mii lea lávka dárogiealla?”, “Dál mun in ipmir”.

Govus 13. Dás oidnojit ovdamearkkat Thea celkosiin iešguđet gielalaš hámiiguin (Thea 1).

Čuovvovažžan čájehan mo Theas aktiviserejuvvo sámegiella, ja muhtumin dat dáhpáhuvvá aiddo dan maŋŋá go son vuos lea ovdanbuktán jaskes celkosiid.

4.2.2 Go Thea geavahišgoahtá sámegiel celkosiid

Álgođiimmus Thea hárbhallá geavahit muhtun dajaldagaid, maid oahpaheaddji jurddaša su sáhttit dárbbasit oahppoaktiviteahta oktavuodas. Dat dajaldagat leat earret eará “Juo”, “Dál mun in ipmir” ja “Mii lea gutt sámegillii?” (sám. *gánda*). Buot dát leat celkosat maiguin sáhtta stivret sártnodeami. Oahpaheaddji dadjá ja čállá dáid dajaldagaid čáttii, ja čilge goas heive daid geavahit. Thea geardduha dajaldagaid ja geahččala geavahit daid. Spealadettiin geavahišgoahtá Thea dáid dadjanvugiid dahje heivehallá daid iežas dárbbuid mielde, ja nu geavahišgoahtá eanet ahte eanet sámegiel celkosiid. Dás ovddos čájehan mo dát dáhpáhuvvá.

Juo

Čuovvovaš dialogaoasážis (dialoga 8) Thea guovttos oahpaheaddjiin leaba aiddo speallagoahtán lottospealu. Oahpaheaddji dat lea álggahan, ja álgospealus čilge son maid bargá. Juohke háve go oahpaheaddji čilge maid nu, de dadjá Thea dárogillii “Ja”. Oahpaheaddji lea dál beassan sáni *gápmagat* ala, ja dál čilge mo gokčá iežas speallanruvttodaga gámagova. “Ja mun bijan *gápmagat* ala. Dán, na”, dadjá oahpaheaddji. Thea vástida “Ja.” Dát lea su njealját “Ja” dan rájes go speallan álggii minuhtta dassái. De lea Thea vuorru birccastit. Son beassá sáni *báidi* ala. Sus ii leat báidegovva speallanruvttodagastis, ja nu

jearrá oahpaheaddji “Na, dalle lea várra mu vuorru?” Dán háve ii vástit Thea “Ja”, son lea baicce jaska. Oahpaheaddji geardduha iežas jearaldaga geavahettiin veahá eará sámegiela sániid: “Amma lea mu vuorru?” Thea lea ain jaska. Dán háve geavaha oahpaheaddji dárogiela sámegiela lassin: “Mu vuorru? Min tur?” Dál vástida Thea “Ja.” Go Thea lea dadjan “Ja”, de dadjá oahpaheaddji dán háve “Juo.” Thea fas dadjá “Ja”, oktanaga go oahpaheaddji dáhttu su geavahit sáni *juo*: “Daja *juo!*” Thea dál geardduha oahpaheaddji maŋis “Juo.” Oahpaheaddji dasto birccasta, ja muitala ahte lea golmmeža ožžon. Thea fas dadjá “Ja.” Go oahpaheaddji dasto čájehettiin iežas speallanruvttodaga dadjá “Naha, geahča, Thea, mus lea farga ráidu”, de dadjá Thea “Juo.”

Oahpaheaddji	Ja mun bijan <i>gápmagat</i> ala. Dán, na. (čájeha)
Thea	Ja.
Oahpaheaddji	Okey. Ja dál lea du vuorru.
Thea	(bircu) Golbma.
Oahpaheaddji	Jaha, dus lea golmmeš. Mmm, buorre.
Thea	Báidi. (lohká)
Oahpaheaddji	Jaha, báidi. Thea, leago dus báidi?
Thea	E-e. (negatiiva)
Oahpaheaddji	E-e. (negatiiva) li leat báidi. Na, dalle lea várra mu vuorru?
Thea	(jaska)
Oahpaheaddji	Amma lea mu vuorru?
Thea	(jaska)
Oahpaheaddji	Mu vuorru? Min tur.
Thea	Ja.
Oahpaheaddji	Juo.
Thea	Ja.
Oahpaheaddji	Daja <i>juo!</i> (oktanaga oahppi celkosiin, čaibmá)
Thea	Juo. (moddjá)
Oahpaheaddji	De lea fas mu vuorru. (bircu) Jaha. Diet lea golbma. Mun ožžon golmmeža. (čájeha birccu)
Thea	Ja.
Oahpaheaddji	Okta, guokte, golbma. Jaha. Ja diet lei lávka. Ja geahča, mus lea lávka.
Thea	Heh! (moddjá)
Oahpaheaddji	Hi-hi-hi. (guktot čaibmaba) Naha, geahča, Thea, mus lea farga ráidu. (čájeha)
Thea	Juo.

Dialoga 8. Juo (Thea 1, 12 min).

Dán dialogaoasážiis Thea dadjá vuosttaš háve speallanbaji áigge “Juo.” Ovdal go ovdanbuktá dán ovttagardán sámegiela celkosa, de lea mángii ovdanbuktán buhtes dárogiela celkosa “Ja.” Sámegiela celkosa “Juo” geavaha Thea dás dakkár oktavuodas, mas son dán rádjái lea geavahan buhtes dárogiela celkosa.

Hole (2003: 24-25) čilge mo oahpaheaddji sáhtta čájehit málle oahppiide, earret eará lea dehálaš ahte oahppit besset hárhallat geavahit oahpaheaddji málle. Álgodiimmus lea oahpaheaddji čájehan dajaldaga “Juo” mállen Theai. Dajaldagat maid oahpaheaddji vállje nuppigiela oahppiide, berrešedje leat ovttagardánat (Manne 1993: 160). Vaikke dajaldat “Juo” lea hui ovttagardán, ja vaikke Thea lea

hárjehallan dan geavahit álgodiimmus, de liikká ii geavat dan álggos dán dialogaoasážiis. Son dadjá beare “Ja”. Go Thea viđát geardde speallanbajis lea dadjan “Ja”, de dadjá oahpaheaddji “Juo” ja “Daja *juo!*” Son ná muittuha Thea geavahit dajaldaga “Juo.” Dál Thea geardduha “Juo” oahpaheaddji maŋis. Dialogaoasáža loahpas vel dadjá “Juo” muittutkeahttá ja lunddolaš máhcahahkan dasa maid oahpaheaddji dadjá. Thea lea geavahišgohtán ođđa sáni.

Oahpaheaddji muittuha Thea geavahit *juo*-sáni beare oktii olles speallanbajis, namalassii dán dialogaoasážiis. Seammás geahppánišgohtá Thea *ja*-sáni geavaheapmi, ja *juo*-sáni geavaheapmi lassána. Dán dialogaoasáža maŋná ovdanbuktá Thea olles 39 sámegeiel celkosa, mat sisttisdollet sáni *juo*, ja beare 12 dárogeiel celkosa main lea dárogeiel sátni *ja* (Dát logut sisttisdollet celkosiid go *juo*-sánis lea seamma semantihkalaš mearkašupmi go dás. Celkosat nugo “Mus lea juo vuoddagat” eai leat fárus.). Maŋimuš *ja*-sáni ovdanbuktá Thea sullii 30 minuhta dán dialogaoasáža maŋná, nappo 19 minuhta ovdal go speallanbadji nohká. Speallanbaji maŋimuš 19 minuhta siste ovdanbuktá Thea *juo*-celkosiid vel 16 geardde. Thea lea duođai oamastišgohtán sáni *juo*.

Sátni *juo* lea hui dábálaš Thea speallanbajis. Juohke guđát sámegeiel cealkkus sisttisoallá sáni *juo*, ja ovttagardán sámegeiel celkosiid ektui geavaha Thea *juo*-sáni juohke njealját celkosis. Sátni *juo* lea dehálaš, ii fal beare dan dihtii go dat lea nu dábálaš, muhto maiddái danin go dainna sániin addá Thea dehálaš máhcahaga. Lunddolaš sártnodeapmái gullá máhcahaga addin. Jos nubbi sártnodeaddji ii čájjet ahte lea čuovvumin mielde, de sáhtá sártnodeapmi nohkat (Manne 1993: 172-173). Storra oassi Thea dárogeiel celkosiin ii sisttisoala go dárogeiel sáni *ja* (gč. govvosa 12, kap. 4.2.1). Dáinna sániin addá Thea oahpaheaddjái máhcahaga. Go Thea speallanbajis dadjá “Ja”, de dulko oahpaheaddji dan nu ahte Thea lea čuovvumin mielde, ahte ádde maid son dadjá, dahje ahte son lea ovttaoavilis. Dalle oahpaheaddji ii dárbbas ođđasit čilget dahje eanet ákkastallat, sártnodeapmi baicce joatkašuvvá. Go oahpaheaddji dán dialogaoasážiis dadjá “Na, dalle lea várra mu vuorru?”, de Thea lea jaska, iige ovdanbuvtte “Ja” máhcahahkan, nugo dán rádjái lea bargan. Jearran sisttisoallá muhtunlágan gáibádusa (Aikio 2018). Go oahpaheaddji jearrá Theas, de vuordá dahjege gáibida vástádusa sus, muhto Thea lea baicce jaska. Nu dulko oahpaheaddji su jaskatvuodá ahte son ii ádde jearaldaga. Dál ii joatkašuva speallan, iige sártnodeapmi. Oahpaheaddji ii sáhte bargat maid nu ođđasiid dahje čilget ođđa ášši go su oahppi ii oro áddemin. Nu geardduha jearaldagas, vuos veahá eará sámegeiel sániiguin ja dasto dárogiela vehkiin, dassáži go Thea vástida “Ja.” Dál diehtá oahpaheaddji ahte Thea ádde, ja easkka dalle sáhtá sártnodeapmi ja speallan joatkašuvvat. Oahpaheaddji dás vuos hállagohtá *juo*-sáni birra, ja dasto fargga birccasta.

Máhcahagain váikkuha nubbi sártnodeaddji dasa, maid nubbi čuovvovažžan dadjá (Manne 1993: 173). Máhcahaga “Ja” bokte, ja maŋjelaš máhcahaga “Juo” bokte, Thea váikkuha dasa, maid oahpaheaddji

čuovvovažžan dadjá ja nu olles sártnodeapmái. Nu leat Thea celkosat “Ja” ja “Juo” guovddážis sudno sártnodeamis.

Dál mun in ipmir

Oahpaheaddji lea álgodiimmus čájehan Theai málle “Dál mun in ipmir”, son sihke dajai ja čálii dán dajaldaga, ja Thea gis hárjehalai dan geavahit. Aiddo seammá láhkai go oahpaheaddji muittuhii su dadjat “Juo” (gč. dialoga 8 dás badjelis), de muittuha oahpaheaddji Thea geavahit dänge málle. Thea dadjá dalle “Dál mun in ipmir” vuosttáš háve speallanbaji áigge (Thea 1, 15 min). Dan maŋŋá dadjá Thea “Dál mun in ipmir” dáhtotkeahttá golmma geardde speallanbaji áigge, ja okta dain dáhpáhusain oidno čuovvovaš dialogaoasážis (dialoga 9).

Spealadettiin gullo fáhkka muhtun jietna dan lanjas gos Thea čohkká dihtora ovddas. Oahpaheaddji ii sáhte oaidnit Thea lanja, go su dihtoršearpmas oidno dušše Thea ja muhtun lása su duohken. Nu jearrá oahpaheaddji “Gii dieppe lea?” Go Thea dadjá “Hmm?”, de oahpaheaddji geardduha jearaldagas. Oahpaheaddji ii oaččo vástádusa, ja hábme dasto máŋgga láhkai iežas jearaldaga. Son jearrá “Leatgo okto?”, son guoskkaha bealjis dajadettiin “Mun gulan. Gii lea?”, ja jearrá vel “Leago muhtun nieida dieppe?”, muhto ii leat ávki. Thea lea jaska dahje geardduha beare dan maid oahpaheaddji dadjá. Čihččet geardde go oahpaheaddji jearrá, de dadjá Thea “Dál mun in ipmir.” Dalle oahpaheaddji čállá čáttii “Gii dieppe? Hvem er der?” Son maiddá geardduha iežas álgojearaldaga ja jorgala dan dárogillii: “Gii lea? Hvem er? Dieppe der. Gii lea dieppe? Hvem er der?” Dál Thea vástida “Mu eadni.”

Oahpaheaddji	(jietna gullo) Gii dieppe lea?
Thea	Hmm?
Oahpaheaddji	Gii lea dan lanj... Gii lea dieppe? Leago ...
Thea	(ii gullo)
Oahpaheaddji	Hm?
Thea	Dáppe ...
Oahpaheaddji	Ja gii lea ...
Thea	(jaska)
Oahpaheaddji	Leatgo okto? Leatgo don okto?
Thea	(jaska)
Oahpaheaddji	Mun gulan (guoskkaha bealjis). Gii lea?
Thea	Gii lea ...
Oahpaheaddji	Mmm (pos). Gii lea dieppe?
Thea	(jaska)
Oahpaheaddji	Leago ... Leago muhtun nieida dieppe?

Thea	(jaska)
Oahpaheaddji	Gii lea dieppe du visttis? Du stobus.
Thea	Dál mun in ipmir.
Oahpaheaddji	(moddjá) (Čállá: Gii lea dieppe? Hvem er der?). Gii lea? Hvem er? Dieppe der. Gii lea dieppe? Hvem er der?
Thea	Mu eadni.

Dialoga 9. Dál mun in ipmir (Thea, 1, 44 min).

Dán dialogoasážiis ovdanbuktá Thea dáiddolaš sámegiela celkosa “Dál mun in ipmir.” Dutkanmateriálas ii boađe ovdan lohkágo Thea dajaldaga “Dál mun in ipmir” vai muitágo dan bajil. Álgodiimmu málle ii šat oidno čáttas, muhto lea vejolaš ahte Thea lei noteren dajaldaga, danin go dutkamuša oahppodiimmus čállá ollu.

Thea ovdanbuktá dás vuos mángga jaskes celkosa, jearrá “Hmm?” ja geardduha oahpaheaddji maŋis “Gii lea ...”, ja oahpaheaddji dulko dáid celkosiid nu ahte Thea ii ádde. Dán háve ii muittut oahpaheaddji Thea geavahit álgodiimmu málle “Dál mun in ipmir”, ja Thea fuomáša dan ieš. Son dárbaša liikká áiggi váldit málle geavahussii. Vaikke Thea lea juo ovdal speallanbajis dadjan “Dál mun in ipmir”, de ovdanbuktá ain jaskes celkosiid dahje čájeha eará láhkai ahte ii ádde. Easka oahpaheaddji gávccát áddemeahtun jearaldaga maŋjá ovdanbuktá Thea “Dál mun in ipmir.”

Jos oahpaheaddji ii livčče nu mángii jearran dan seamma ášši birra sámegillii, muhto beare dárostišgoahtán dahje hállagoahtán eará áššis, de ii livčče várra Thea ovdanbuktán dán dáiddolaš sámegiela celkosa dás. Imsen (2014: 260) mielde oahppi lagamus ovdánanavádat ii leat dušše oahppis gitta, muhto maiddá dan olbmos, geas oazžu veahki (gč. kap. 2.6.1). Dat ahte Thea dás ovdanbuktá dáiddolaš sámegiela celkosa, ii leat beare Theas gitta, muhto maiddá das mo oahpaheaddji doaibmá ofelažžan. Thea sámegiela aktiviseremii lea dán dialogoasážiis dehálaš ahte oahpaheaddji máššá vuordit ja joatká sámasteami, vaikke Thea ii vástit. Son čájeha oahppái ahte sártnodeami giella ain galgá leat sámegiella, iige leat dárba dárostišgoahtit dušše dan dihtii go ii ádde. Maiddá eará láhkai doaibmá oahpaheaddji ofelažžan, nugo Tornberg (2017: 31, 76) čilge. Fuomášahttin veara lea, mo oahpaheaddji dás geavaha dili mii oahppodiimmus spontánalaččat čuožžila, nugo Manne (1993: 152) evttoha. Speallanbaji áigge gullo mii nu, ja oahpaheaddji geavaha dán sártnodit eará áššis go speallama birra (transkripšuvdnanotáhta Thea 1). Nu ovdanbuktá Thea celkosa “Dál mun in ipmir” lassin celkosa “Mu eadni”, maid muđui ii várra livčče dadjan. Dialogoasážiis boahtá maiddá ovdan mo oahpaheaddji iešguđet láhkai hábme jearaldagas “Gii dieppe lea?” Ovdamearkka dihtii dadjá sihke “Leatgo don okto?” ja “Leago muhtun nieida dieppe?” Son geahččala gávdnat Theai oahpes dadjanvugiid, ja várra jurddaša ahte Thea nie áddešii maid oaiivvildá.

Seammá láhkai go dajaldat “Juo”, de lea maiddá “Dál mun in ipmir” dehálaš máhcahat. Dat váikkuha dasa, maid oahpaheaddji čuovvovažžan dadjá. Go Thea dadjá: “Dál mun in ipmir”, de čilge oahpaheaddji

buorebut. Son jorgala iežas jearaldaga dárogillii. Dalle sáhtá Thea vástidit, ja nu joatkašuvvá sártnodeapmi.

Mii lea skjerf sámegillii?

Lottospellui gullet mánga sámegiel bivttassáni. Thea guoktás oahpaheaddjiin lea goappásge speallanruvttodat. Ruvttodagas leat bivttasgovat, ja juohke govvi gullá speallanfillui čállojuvnon bivttassáni. Spealadettiin fuomáša oahpaheaddji ahte Thea ii máhte buot dáid bivttassániid. Son ii lean beassan hárhallat daid álgodiimmus, dan han lei oahpaheaddji vajálduhtán. Oahpaheaddji hállagoahtá danin govaid birra. Čuovvovaš dialogoasážiš (dialoga 10 dás vuollelis) doallá oahpaheaddji iežas speallanruvttodaga dihtorkámera ovdii, vai Thea oaidná su bivttasgovaid iežas dihtoršearpmas. Son lea aiddo dáhtton Thea muitalit mat bivttassániid dat gullet su govaide, ja Thea dál muitala sámegillii. “Gápmagat”, lohká Thea speallanfiellus, dasto lohká “Lávka.” Son oaidná bivttasgovaid, ja gávdná vástideaddji sániid speallanfiellus. Oahpaheaddji speallanruvttodagas leat maiddái govat šearffas ja čuvllas. Thea dadjá dárogillii: “Æ vet ikke helt ka skjerf og kjole e.” Oahpaheaddji ávžžuha su jearrat: “Na, jeara dalle”, muhto Thea lea jaska. Oahpaheaddji dadjá dasto “Mii lea ...”, ja dalle boahtá Theas “Mii lea skjerf sámegillii?” Oahpaheaddji vástida “Juo, dat lea šearfa.” Dan maŋŋá vel jearrá Thea “Mii lea kjole sámegillii?”, ja oahpaheaddji dasto vástida ahte dat lea čuvla.

Thea	Gápmagat. (lohká speallanfiellus)
Oahpaheaddji	Buorre.
Thea	Lávka ... (lohká speallanfiellus)
	Æ vet ikke helt ka skjerf og kjole e.
Oahpaheaddji	Na, jeara dalle.
Thea	(jaska)
Oahpaheaddji	Mii lea ...
Thea	Mii lea skjerf sámegillii?
Oahpaheaddji	Juo, dat lea šearfa.
Thea	(moddjá) Okey.
Oahpaheaddji	(čuibmá) Šearfa. Ja maid vel it dieđe? Mii lei nubbi?
Thea	Mii lea kjole sámegillii?
Oahpaheaddji	Dat lea čuvla. (čuibmaba)

Dialoga 10. Mii lea skjerf sámegillii? (Thea 1, 20 min)

Dán dialogoasážiš ovdanbuktá Thea vuos buhtes dárogiel celkosa “Æ vet ikke helt ka skjerf og kjole e.” Dasto geavaha sámegiel celkosiid “Mii lea skjerf sámegillii?” ja “Mii lea kjole sámegillii?” Nu buhttejit dát sámegiel celkosat dárogiel celkosa, son geavaha sámegiel celkosiid iige dárogiel. Dát lea speallanbaji áigge vuosttáš háve go Thea sámegillii jearrá sániid birra, iige son leat ovdal geavahan jearransáni *mii*, maid dál dadjá. Oahppodiimmu álggus čájehii oahpaheaddji Theai mállen mo sámegillii sáhtá jearrat, jos ii máhte muhtun sániid. Go Thea dás cohkko ja dárogillii ovdanbuktá ahte son ii máhte dárogiel sániid, de oahpaheaddji ávžžuha su jearrat sámegillii: “Na, jeara dalle.” Thea lea jaska, ja dan dulko várra

oahpaheaddji nu ahte son ii ádde. Son geahččala baicce bidjat Thea johtui sániiguin “Mii lea ...”, ja nu luovvanage Theas rivttes dadjanvuohki. Dál beassá álgodiimmu málle veagas sámegillii jearrat oahpaheaddjis sániid *skjerf* ja *kjole* birra. Maiddái dát lea ovdamearka mo oahpaheaddji sártnodettiin ofelastá Thea, nugo Tornberg (2017: 31, 76) čilge ofelastima. Go Thea dárogillii muitala ahte son ii máhte sániid *kjole* ja *skjerf* sámegillii, de livččii oahpaheaddji dalán sáhttán vástidit ahte dat lea *čuvla* ja *šearfa*. Nu ii bargga oahpaheaddji, son baicce muittuha Thea mo ieš sáhttá jearrat, ja nu šaddá Thea ovdanbuktit sámegiel celkosiid, maid muđui ii livčče geavahan dás.

Duohta dieđuidlonuhallan sáhttá dáhpáhuvvat sártnodeami bokte (Mystkowska-Wiertelak 2017: 177) (gč. kap. 2.4.3). Nu geavvá dás, ja aiddo Thea váilevaš giellamáhtu dihtii. Theas váilu diehtu bivttasgovaid birra, ja nu bivdá dieđu oahpaheaddjis, gii dasto addá sutnje dieđu. Dát dáhpáhuvvá sámegillii. Várra liikká deaivvai bures go Thea ii lean álgodiimmus beassan hárhjehallat bivttassániid. Jos Thea livččii máhttán sániid *čuvla* ja *šearfa*, de ii livčče dárbbášán dás ovdanbuktit dáid sámegiel celkosiid.

Thea ii šat jeara speallanbaji áigge dárogiel sániid birra nu mo dás. Muhto dán maŋŋá go dás lea ovdanbukttán celkosa “Mii lea *kjole* sámegillii?”, de jearrá sámegiel sániid birra sámegiel celkosiin oktiibuot viđa geardde. Dalle geavaha sullasaš dadjanvuogi. Ovdamearka dihtii jearrá dialogas 7 “Mii lea lávka dárogiella?” (gč. dialoga 7, kap. 4.2.1). Maiddái dás heivehallá Thea jearaldagas oahpaheaddji álgodiimmu málle “Mii lea gutt sámegillii?” mielde. Son dadjá *dárogiella* iige *sámegillii*, ja nu generalisere son dajaldaga vai heive ođđa dillái, namalassii dillái, mas son dárbbáša diehtit mii mii nu lea dárogillii iige sámegillii. Oahpaheaddji álgodiimmu málle vuođul lea leamaš doarvái álki generaliseret, nugo Manne (1993: 160) mielde dajaldagat galggašedje leat. Thea ii oktiige jeara sámegiel sániid birra dárogillii.

Jearaldagastis “Mii lea lávka dárogiella?” Thea geavaha sáni *dárogiella* iige *dárogiellii*. Oahpaheaddji ii fuomášuhte su ahte gielalaččat dát lea boastut, muhto lea baicce dáhtul divokeahtta su giela. Son ii hálit headuštit sudno gulahallama, ja jurddaša ahte oahppi galggašii beassat ovdánit iežas vuogi mielde (dutkannotáhta 21.09. ja 21.12.17). Go ii divo, de ovdána gulahallan bisánkeahtta ja speallan joatkašuvvá. Čuovvovaš dialogaoasážis oaidnit mo Thea ieš fuomáša geavahišgoahtit sáni *dárogiellii* sullasaš jearaldagas.

Mii lea boagán dárogillii?

Čuovvovaš dialogaoasážis (dialoga 11) jearrá Thea sáni *boagán* birra. Thea vázzá dás speallanboaluinis speallanbálgá mielde, ja de boahotá čállojuvvon sáni *boagán* ala. Son lohka sáni: “Boagán”, ja jearrá dasto “Mii lea boagán dárogillii?” Oahpaheaddji vástida ahte boagán lea *belte*, ja go Thea dalle geahččá iežas speallanruvttodaga, de dadjá “Oh. Mus lea boagán.” Son oaivvilda ahte su ruvttodagas lea boagán govva, mii ii leat vel gokčojuvvon.

Thea   Okta, guokte, golbma, njeallje
                           Boagán.
                           Mii lea boagán dárogillii?
 Oahpaheaddji   Na, mii son dat boagán? Boagán lea belte.
 Thea   Oh. Mus lea boagán. (geahččá speallanruvttodaga)

Dialoga 11. Mii lea boagán dárogillii? (Thea 1, 37 min)

Dialogoasážiis ovdanbuktá Thea dáiddolaš sámegeiel celkosa “Mii lea boagán dárogillii?” Thea hábme jearaldagas seammá láhkai go veahá ovdalaš jearai “Mii lea lávka dárogiella?” (gč. dialoga 7, kap. 4.2.1). Muhto dál dadjá *dárogillii*, iige *dárogiella*. Oahpaheaddji ii leat divvon su giela, ja nu ovdánii su giella divokeahtá. Son ieš fuomášii mii lei riehta.

Go Theas dás aktiviserejuvvo sámegeiella, de dán dillái laktásit maiddái giellarepresentašuvnnat. Sihke govva ja čállojuvvo sátni leat veahkkinn Theai go dás buvttada giela. Sátni *boagán*, maid Thea dás geavaha golmma celkosis, lea čállojuvvo speallanfiellui (gč. govvosa 14 dán siiddus). Speallanfiellus Thea vuos lohka sáni: “Boagán.” Dasto geavaha sáni go jearrá dan mearkkašumi birra: “Mii lea boagán dárogillii?”, ja loahpas go oaidná boagángovva: “Mus lea boagán.” Boagángovva oidno speallanruvttodagas (gč. govvosa 15 dás vuollelis). Nu lea sihke spealu čállojuvvo sátni, mii lea symbolalaš giellarepresentašuvdna, ja govva, mii lea ikonalaš giellarepresentašuvdna, mielde go dát *boagán*-sáni sisttisoalli sámegeiel celkosat aktiviserejuvvojit Theas. Symbolalaš ja ikonalaš giellarepresentašuvnnat leat Øzerk (2010: 13-16) doahpagat, maid mun dás geavahan giellabuvttadeami oktavuodas (gč. kap. 2.5.1).

Maiddái dán dialogoasážiis váilu Theas diehtu giela birra, seammá láhkai go dalle go jearai sániid *skjerf* ja *kjole* birra (gč. dialoga 10). Dáiddolaš sámegeiel celkosiin “Mii lea boagán dárogillii?” bivdá Thea dieđu oahpaheaddjis, gii diehtá maid *boagán* mearkkaša. Go oahpaheaddji vástida, de Thea fidne dárbašlaš dieđu, mainna beassá ovddos guvlui spealus.

Govus 14. Lottospealu (Isaksen & Ravna 2017) speallanfiellus lohka Thea bivttassáni boagán. Govven: Studio Borga.

Govus 15. Lottospealu (Isaksen & Ravna 2017) speallanruvttodagas oidno boagángovva. Sárgon: Kjellaug Isaksen (2015). Govven: Studio Borga.

4.2.3 Ofelastin, mállečájehheapmi ja máhcahagat dehálaččat go Theas aktiviserejuvvo sámegiella

Lean kapihttalas 4.2.2 čájehan diliid, main Thea stivregoahtá sártnodeami sámegiell celkosiiguin, nugo Svindland (1993: 53-54) čilge sártnodanstivrema. Son čájehišgoahtá ahte ádde sámegiell celkosiin “Juo”, ja ahte ii ádde sihke celkosiin “Dál mun in ipmir” ja celkosiin “Mii lea boagán sámegillii?” Son jearrá sániid birra dárú sámegiell celkosiin “Mii lea kjole sámegillii.” Diliid main Theas aktiviserejuvvo sámegiella, lean válljen govvidit earret eará doahpágiiguin *ofelastin*, nugo Tornberg (Tornberg 2017: 31, 76) dan čilge, *mállečájehheapmi* Hole (2003: 23-24) mielde, ja *máhcahat*, nugo Manne (1993: 173-174) dan geavaha (gč. kap. 2.4.2 ja 2.6).

Mállečájehheapmi laktása dávjá Thea sámegiella aktiviseremii. Ráhkaneapmin speallamii čájeha oahpaheaddji Theai mállen sániid ja dajaldagaid. Álgodiimmus hárhállá Thea geavahit málliid, muhto vaikke mállet lea ovttageardánat, de ferte oahpaheaddji liikká muittuhit su daid geavahit. Easka oahpaheaddji muittuheami manjá geavahišgoahtá ja oamastišgoahtá Thea ovdamearkka dihtii sáni *juo* (gč. dialoga 8, kap. 4.2.2). Go oahpaheaddji muittuha su geavahit álgodiimmus čájehuvvon málliid, de váldá daid hui álkít vuostá ja geavahišgoahtá daid. Várra danin go ii hálit dárostít, iige hálit jurddašit dárogillii, nugo ieš dadjá (gč. kap. 4.2.1).

Spealadettiin orru Thea geavaheamen dárogiella dušše dalle go ferte, ovdamearkka dihtii dalle go dárbbáša addit dehálaš máhcahaga oahpaheaddjái. Theai lea dehálaš čájehit oahpaheaddjái ahte son ádde ja lea čuovvumin mielde, muđui sáhtta sártnodeapmi bisánit. Olles 60 celkosa sáhtta dulkot nu ahte Thea čájeha iežas leat áddemin dahje čuovvumin mielde. Nu addá dákkár máhcahaga oahpaheaddjái, dávvjit go juohke guđát celkosis. Dávjá geavaha dalle dárogiell celkosa “Ja”, muhto dađi mielde go geavahišgoahtá mállen čájehuvvon sáni *juo*, de heaitá sáni *ja* geavaheamis.

Eará dehálaš máhcahat Theas lea ovdanbuktit ahte son ii ádde. Go oahpaheaddji fuomáša ahte Thea ii ádde, de bisána speallan ja sártnodeapmi, ja oahpaheaddji ferte lasi čilget. Sullii 50 celkosa sáhtta dulkot nu ahte Thea ovdanbukta ahte son ii ádde. Spealadettiin Thea lea dávjá jaska, ja oahpaheaddji dábálaččat dulko su jaskatvuodá nu, ahte ii ádde maid oahpaheaddji dadjá (gč. dialoga 9, kap. 4.2.2). Ieš čilge Thea ahte son spealadettiin dávjá lei jaska go ii ádden ja maiddái go ii diehtán mo sámegillii sáhtii dadjat dan maid háliidii (gč. kap. 4.2.1). Nu čájeha maiddái eará dutkanmateriála (Thea 1). Todala (2007: 176) mielde mánáidgárdemánat garve sámasteami go ledje jaska diliin, main sámegiella hállojuvvui. Thea ii oro jaskatvuodáinis garvimin sámasteami, muhto baicce dárosteami. Son ii hálit dárostít, ja badjelis lean čájehan mo son orru jaska dassáži go loahpas geavaha álgodiimmus čájehuvvon málle “Dál mun in ipmir” (gč. dialoga 9, kap. 4.2.2).

Oahpaheaddji láhčá dili sámasteapmái ofelastima bokte. Nu birge Thea gulahallandoaimmas nu ahte sártnodeapmi ii jorggit dárogillii. Oahpaheaddji oassálastá ieš gulahallandoaimmas ja sáhtá addit rivttes veahki aiddo dalle go Thea dan dárbaša. Slemmen (2010: 96-97) dadjá dehálažžan ahte oahppi diehtá maid galgá bargat. Thea diehtá ahte son galgá sámástit. Dan lea oahpaheaddji muitalan oahppodiimmu álggus ja čájeha dan maiddái iešguđege láhkai speallama áigge, earret eará go muittuha su geavahit álgodiimmus čájehuvvon málle “Juo” (gč. dialoga 8, kap. 4.2.2). Oahpaheaddji astá vuordit iige dárostišgoađe dušše danin go Thea lea jaska. Son geahččala maiddái fidnet Thea áddet maid son dadjá sámegillii. Danin hábme iežas jearaldaga “Gii dieppe lea?” mángga láhkai sámegillii. Spontánalaččat čuožžilan dili geavaha oahpaheaddji liiban sámástit (gč. dialoga 10, kap. 4.2.2), nugo Manne (1993: 152) čállá ahte oahpaheaddji sáhtá bargat nuppigiela oahpahusas. Tornberg (2017: 207-208) mielde ii leat dárba divvut giela dušše dan dihtii go oahppi dadjá maid nu boastut. Nu lea oahpaheaddji muhtumin dáhtul divokeahttá Thea giela, ovdamearkka dihtii go Thea geavaha sáni *dárogilla* iige *dárogillii* celkosis “Mii lea lávka dárogilla?” Thea fuomáša ieš rivttes jearranvuogi, go maŋŋá jearrá “Mii lea boagán dárogillii?”

Lagamus ovdánanavádagas oažžu oahppi veahki olbmos, gii máhtá eanet go oahppi, ja nu biddjojuvvojit oahppanproseassat johtui (Imsen 2014: 258-259). Speallama áigge orru Thea ovdánanavádat viidáneamen. Son sámasta eanet ahte eanet, ja oamastišgoahtá sámegiel sániid ja dajaldagaid. Oahppodiimmu loahpas jearrá oahpaheaddji Theas ahte jáhkkágo ahte muittášii geavahuvvon sámegiel sániid ja dajaldagaid, jos ođđasit šattašii speallat dán seamma spealu. Son vástida ahte ii várra buot dalán, muhto viehka johtilit muittášii go fas speallagoađášii (Thea 1).

Lottospellui gullá dajaldatlistu, mas leat speallama várás sámegiel dajaldagat jorgaluvvon dárogillii (gč. govvosa 18, kap. 4.3.2). Sihke oahppodiimmu loahpas ja maŋŋá dárkkistanjearahallamis Thea rápmo dajaldatlisttu: “Det va veldig fint med det hjelpearket, der sto jo alt æ trengte å si.” (Thea 1; jearahallannotáhta 17.04.18). Dutkamuša analysasge boahá ovdan ahte Thea geavaha dajaldatlisttu, muhto ii oaččo várra nu ollu veahki das go sitáhtas orru leamen. Vihtta – guhtta sámegiel celkosa ovdanbuktojuvvojit listtu veagas. Listtus Thea oaidná ovdamearkka dihtii dajaldaga “Mun jáhkán mun vuoittán” ja nu dadjá “Mun jáhkán don vuoittá” (Thea 1, 36 min). Oahppodiimmus čállá Thea ollu, ja várra son dajaldatlistui ieš lasiha álgodiimmus čájehuvvon málliid. Nu orru su mielas oahpaheaddji listtu ávkkálažžan. Thea ii namut ahte oahpaheaddji čájeha sutnje málliid ja muittuha su daid geavahit (gč. dialogaid 8 ja 10).

Dás maŋimuš vuollekapihtalis čájehan Pauliina giellageavaheami, earret eará mo son geavaha dajaldatlisttu sámasteami oktavuodas.

4.3 Rávisolmmoš Pauliina

Pauliina lea ollesolmmoš, ja máhtta sihke dárogieđa ja suomagiela. Son orru davvin, báikkis gos sámegeiella lea ealli giella, ja maiddá su ruovttus gullo sámegeiella. Pauliina lea vázzán sámegeiella kurssaid, ja lea dutkamušša golmma oassálastis dat, gii máhtta sámegeiella buoremusat. Dat lei álki hástalit su searvat dutkamuššii, danin go oinnii dutkamušša liiban oahppat sámegeiella buorebut (dutkannotáhta 20. ja 21.9.17).

Maŋŋá go soai leaba oahpaheaddjiin speallan lottospealu muitala Pauliina ahte su mielas dát lei buorre oahppanvuohki sutnje: “Mun dovddan ... Mun ii buorre sámegeiella. Muhto moai spille [...] Dat lei hui dorvvolaš. Ja mun jurddašan mun oahpan akkurat sánn” (Pauliina 1).

4.3.1 Pauliina njálmmálaš giellageavaheapmi sártnodettiin oahpaheaddjiin

Dutkamušas váldá Pauliina oasi guovtti oahppodiimmus. Vuosttáš oahppodiimmus soai oahpaheaddjiin speallaba lottospealu, nuppis árvidanspealu. Pauliina lea hállái, son čaibmá ollu ja oassálastá ángirit spealuin. Maiddá dialogoasážiis dás vuollelis (dialoga 12) lea Pauliina aktiivvalaččat mielde. Soai leaba oahpaheaddjiin speallan árvidanspealu vihtta minuhta, ja Pauliina lea aiddo ožžon čielggasin ahte oahpaheaddji čihkkojuvvon speallankoarttas lea muhtun nisu. Nu váldá Pauliina almmáikoarttaid eret beavddistis čilgedettiin maid bargá ja maid oaidná: “Mu válddán eret golbma koartta. Dáppe lea okta, guokte, golbma, njeallje, vihtta, guhtta koartta ... p̄a bordet.” “Beavddis”, dadjá ja čállá oahpaheaddji. Pauliina geardduha: “Beavddis!” “Juo, beavddis”, dadjá oahpaheaddji, ja nu geardduha Pauliina vel oktii su maŋis “Beavddis.” Dasto Pauliina muitala dáhtokeyttá mat koarttaid dat leat ain beavddis: “Dat leat Biret, Emmá, Sire, Sofe, Máijá, Ánne.” Dál lea oahpaheaddji vuorru bivdit dieđu Pauliina čihkkojuvvon speallankoartta birra: “Leago sus unna njálbmi?” Pauliina lea vuos jaska. Oahpaheaddji dasto geardduha jearaldagas: “Leago unna njálbmi?”, ja dál vástida Pauliina “Ojá, unna njálbmi. [...] Sus ii leat unna njálbmi.” “Ii leat unna njálbmi”, geardduha oahpaheaddji Pauliina maŋis, ja Pauliina maid geardduha: “Ii leat.” Pauliina vel lasiha iežas čihkkojuvvon koartta birra “Sus lea stuorra njálbmi.” Go oahpaheaddji muitala ahte son dalle váldá koartta *lbbá* eret beavddistis, de kommentere Pauliina “lbbá lea ... unna njálbmi.”

Pauliina	Mu válddán eret golbma koartta.
Oahpaheaddji	Dáppe lea okta guokte golbma njeallje vihtta guhtta koartta ... p̄a bordet ... Já ha. (oktanaga sániin <i>koartta</i>) Dat leat beav... Beavddis. (čállá <i>beavddis</i>)
Pauliina	Beavddis!
Oahpaheaddji	Juo, beavddis.
Pauliina	Beavddis. Dat leat Biret, Emmá, Sire, Sofe, Máijá, Ánne. (lohká speallankoarttaid namaid)
Oahpaheaddji	Okey, na dál de lea mu vuorru.
Pauliina	Mmm. (positiivva)
Oahpaheaddji	Mmm ... Mun jearan ... Mun jearan ahte ... Leago sus unna njálbmi?

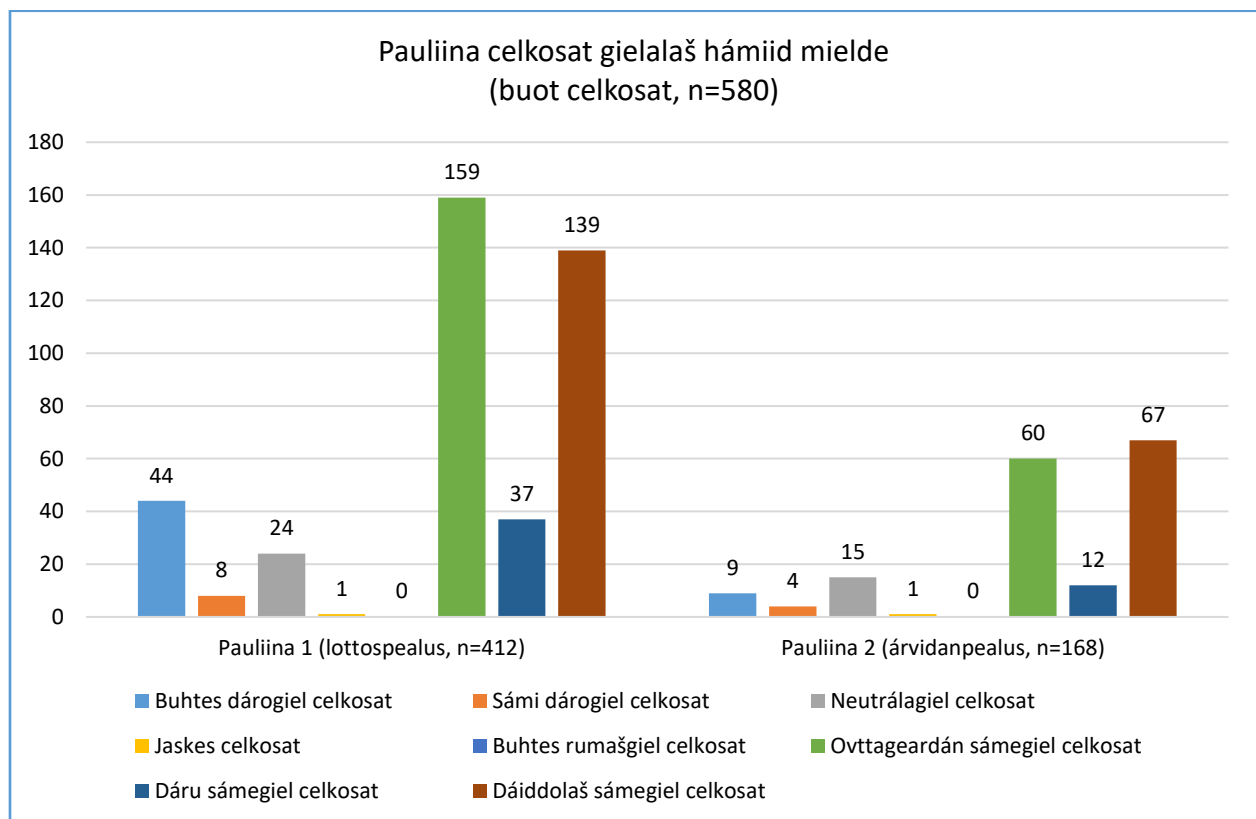
Pauliina	(jaska)
Oahpaheaddji	Lea go unna njálbmi?
Pauliina	Ojá, unna njálbmi.
	Mmm mm m. Sus ii leat unna njálbmi.
Oahpaheaddji	li leat unna njálbmi.
Pauliina	li leat.
Oahpaheaddji	Dalle mun válldán eret.
Pauliina	Sus lea stuorra njálbmi.
Oahpaheaddji	Juo, mun válldán eret lppá. (čájeha <i>lbbá</i> -koartta)
Pauliina	lbbá lea ... unna njálbmi.

Dialoga 12. Mihtilmas dialogoasáš Pauliina speallanbajiin (Pauliina 2, 22 min).

Dán dialogoasášis boahtá mihtilmasat ovdan mo Pauliina aktiivvalaččat sártnoda oahpaheaddjiin. Dutkamuša speallanbajiin geardduha dávjá oahpaheaddji manjs, nugo dás geardduha “li leat” go oahpaheaddji lea dadjan “li leat unna njálbmi.” Dáhtokeahhtá muitala maid oaidná, ovdamearkka dihtii mat koarttaid dat leat beavddis, ja son kommentere maddái maid oahpaheaddji dadjá. Ovdamearkka dihtii dadjá “lbbá lea ... unna njálbmi”, go oahpaheaddji muitala ahte váldá *lbbá*-koartta eret beavddis. Pauliina jearrá dávjá sihke sániid ja giellaoahpa birra, ja nu lea su celkosiid funkšuvdna dávjá sártnodanstivren, nugo Svindland (1993: 54) čilge (gč. kap. 3.7.2). Dán dialogoasášis oidno ovdamearkka dihtii mo son jearrá sátnegihpu *på bordet* birra. Son ovdanbuktá dárú sámegiell celkosa: “Dáppe lea okta guokte golbma njeallje vihtta guhtta koartta ... på bordet.” Son háliida muitalit galle speallankoartta sus leat beavddis, muhto dadjá dárogillii *på bordet*, iige sámegillii *beavddis*. Oahpaheaddji ádde Pauliina nu ahte son háliida diehtit mii *på bordet* lea sámegillii, ja dadjá ja čállá sáni *beavddis*, maid Pauliina dasto geardduha. Go Pauliina jearrá sániid birra, de geavaha dávjá sullasaš dárú sámegiell celkosiid, dahje geavaha ovdamearkka dihtii dáiddolaš sámegiell celkosiid, nugo “Mii dat lea sámegiella?” (Pauliina 1, 42 min). Pauliina sáhtá geardduhit oahpaheaddji manjs go ii ádde maid oahpaheaddji dadjá. Ovdamearkka dihtii jearrá “Sepmonat?” (Pauliina 2, 34 min). Ovdal lean čájehan ahte Thea dávjá lea jaska go ii ádde dahje jos ii dieđe mo maid nu galgá dadjat (gč. kap. 4.2.1). Nu ii leat Pauliina. Vaikke dán dialogoasášis oktii lea jaska, de dát lea hui hárvanaš ovdanbuktinvuohki sus. Beare guktii speallanbajiid áigge ovdanbuktá Pauliina jaskes celkosa, nugo boahtá ovdan govvosis (govus 16) dás vuollelis.

Dialogoasášis bohtet Pauliina celkosiid mihtilmas gielalaš hámitge bures ovdan. Oatnelanbottas sámásta son dás ollu, ja nu bargá maddái sártnodettiin oahpaheaddjiin spealuid áigge. Dialogoasášis ovdanbuktá mánga dáiddolaš sámegiell celkosa, nugo “Mu válldán eret golbma koartta” ja “Sus ii leat unna njálbmi”, ja maddái muhtun ovttagardán sámegiell celkosiid, nugo “Beavddis!” ja “Ojá, unna njálbmi.” Speallanbajiin leat dát su celkosiid dábáleamos hámit. Guktuin speallanbajiin dagahit sámegiell celkosat badjel 80 % su celkosiin. Vuosttaš speallanbajis, go soai oahpaheaddjiin speallaba lottospealu, geavaha son buot dávjjimusat ovttagardán sámegiell celkosiid. Nubbin dávjjimussan leat dalle dáiddolaš sámegiell celkosat. Nuppi speallanbajis ges, árvidanspealu spealadettiin, geavaha Pauliina dáiddolaš sámegiell

celkosiid veahá dávjjit go ovttageardán sámegiell celkosiid. Dutkamuša oahppiin Pauliina sámásta buot eanemusat. Muhto son ii leat dušše dat, gii buot dávjjimusat ovdanbuktá dáiddolaš sámegiell celkosiid, son maiddái geavaha buot dáiddoleamos celkosiid. Ovdamearkka dihtii ovdanbuktá son celkosiid, mat sisttisdoallet sihke váldo- ja oalgecealkaga, nugo “Jurddašin dat lei luhkka” (Pauliina 1, 34 min). Son geavaha maiddái advearbbaid nugo *hui, nu ja dál*, ovdamearkka dihtii dadjá “Don ožžot gákti, ja nu lea dál mus vuorru” (Pauliina 1, 34 min).

Govus 16. Ovttageardán ja dáiddolaš sámegiell celkosat leat buot dábbálemosat Pauliina speallanbajiin (Pauliina 1 ja 2).

Dialogoasážiis dás badjelis ovdanbuktá Pauliina ovtta dáru sámegiell celkosa: “Dáppe lea okta guokte golbma njeallje vihtta guhtta koartta ... på bordet.” Dáru sámegiell celkosat leat Pauliina njealjádin dábbálemosat guktuin speallanbajiin. Muhtumin molsu Pauliina dalle koda nubbái cealkaga siskkobeaide, nugo Øzerk (2016: 137-138) dan čilge (gč. kap. 3.7.2). Ovdamearkka dihtii dadjá “Leago dus čuvla riktig?” Risten ii goasge molsso koda dáru sámegiell celkosiiguin (gč. govosa 6, kap. 4.1.1), nugo Pauliina. Thea speallanbajis leat gal diekkár dáhpáhusat, muhto dat leat hui hárvanaččat (gč. kap. 4.3.1). Muhtumin sáhtá Pauliina ovdanbuktit sámi dárogiel celkosa, muhto eai leat mánja dákkár dáhpáhusa su speallanbajiin, beare 12 oktiibuot. Muhtun ovdamearkkat oidnojit dás vuollelis (govus 17).

Dialogoasážiis dás badjelis ii leat ii oktage ovdamearka Pauliina dárogiel celkosiin, muhto spealadettiin dárosta duollet dálle. Ovdamearkka dihtii dadjá “Ka det e på samisk?” (Pauliina 1, 27 min) dahje eará láhkai bivdá dieđu giela birra. Pauliina sáhttá maiddá ovdanbuktit buhtes suomagiel celkosiid, ovdamearkka dihtii dadjá “Alas päin” (Pauliina 1, 43 min). Nu molsu Pauliina koda cealkagiid mielde, nappo intersentensiellalaččat (gč. kap. 3.7.2). Pauliina geavaha muhtun veardde neutrálagiel celkosiid, nugo “Okey” ja “Mmm”, muhto buhtes rumašgiel celkosiid ii geavat ollenge.

Ovdamearkkat Pauliina celkosiin

- Buhtes dárogiel celkosat: “Kan du skrive det?”, “Kordan sies det?”, “Ka det e på samisk?”
- Sámi dárogiel celkosat: «Igjen va ... fas”, “Nei, jeg mener den okta, guokte, golbma.”
- Neutrálagiel celkosat: “Mmm.”, “Okey.”
- Jaskes celkosat
- Buhtes rumašgiel celkosat eai geavahuvvo.
- Ovttagardán sámegiel celkosat: «Oktii vel!”, “Beavddis.”
- Dáru sámegiel celkosat: “Sámegillii første?” (sám. *vuosttáš*), “Dáppe lea okta guokte golbma njeallje vihtta guhtta koartta ... på bordet”, “Leago dus lea čuvla riktig?”
- Dáiddolaš sámegiel celkosa: “Sus ii leat unna njálbmi”, “Jurddašin dat lei luhkka.”

Govus 17. Dás oidnojit muhtun ovdamearkkat Pauliina iešguðethámat celkosiin (Pauliina 1 ja 2).

4.3.2 Go Pauliina ovdanbukta odđa sámegiel celkosiid

Spealadettiin oahpaheaddjiin Pauliina čájeha stuorra beroštumi oahppat eanet sámegiela. Son geahččaladdá viššalit odđa sániid ja dajaldagaid, ja dás čájehan dili mas son dan bargá.

Oktii vel!

Dajaldatlisttus mii gullá lottospellui, leat sámegiel dajaldagat jorgaluvvon dárogillii. Listtus leat earret eará dajaldagat *Mun vuiten*, *In šat viša*, *Oktii vel* ja *Juo, áinnas* (gč. govvosa 18 dás vuollelis).

Čuovvovaš dialogoasážiis (dialoga 13) Pauliina guovttos oahpaheaddjiin leaba aiddo geargan lottospealu speallamis, ja dál Pauliina dadjá “Oj, oj, oj. li šat viša.” Son lea váiban intensiivvaš ja guhkes speallanbaji maŋŋá. Maiddá oahpaheaddji lea váiban: “Juo, dát lei doarvá.” Pauliina jearrá liikká “Sáhtátgo don viša?” Oahpaheaddji vástida “In šat”, muhto Pauliina dattege lohka dajaldatlisttus “Oktii vel!” “In šat viša”, vástida oahpaheaddji. Mojunjálmmme hástala Pauliina fas oahpaheaddji: “Oktii vel!” Dán háve geahččá njuolggá oahpaheaddji čalmmiide iige loga dajaldatlisttus. Oahpaheaddji fas biehtala, ja guktot reaškiba. Oahpaheaddji evttoha ahte soai sáhttiba speallat eará háve, ja Pauliina vástida “Ja.” Oahpaheaddji dadjá “Juo”, ja nu vástida Pauliina odđasit, dán háve “Juo, áinnas.”

Pauliina Oj, oj, oj. Ii šat viša. (lohká)
 Oahpaheaddji (čaibmá) Na. (guktot reaškiba) Juo, dát lei doarvá.
 Pauliina Eh ... Sáh... Sáhtátgo don viša? (lohká)
 Oahpaheaddji In ...
 Pauliina Nei. (gaskkalduhtá) Sáhtátgo don?
 Oahpaheaddji In šat.
 Pauliina Oktii vel! (oktanaga oahpaheaddjiin) (lohká)
 Oahpaheaddji In šat viša.
 Pauliina Oktii vel! (moddjá, geahččá njuolgga oahpaheaddji čalmmiide čujuhettiin čuvddiin)
 Oahpaheaddji (čaibmá) A-a. (guktot reaškiba) Muhto. Dalle go deaivvadetne, dalle boahhte háve go deaivvadetne, de sáhtte speallat.
 Pauliina Ja.
 Oahpaheaddji Juo.
 Pauliina (ii gullo) Juo, áinnas.

Dialoga 13. Oktii vel! (Pauliina 2, 1:15 min)

Pauliina guoktá oahpaheaddjiin sártnodeapmi dáhpáhuvvá dás aiddo go leaba geargan speallamis. Nu ii gula dát dialogaoasáš speallanbadjái, nugo buot eará dialogaoasážat maid lean čájehan. Lean liikká válljen čájehit aiddo dán dialogaža, danin go dás boahdá nu bures ovdan mo Pauliina váldá dajaldatlisttu geavahussii.

Pauliina ovdanbuktá dás oatnelanbottas mánggga sámegeiel celkosa, maid spealadettiin ii leat ovdal ovdanbuktán, iige sullasaš celkosiid leat ovdal dadjan. Son dadjá “Ii šat viša”, “Sáhtátgo don viša?”, “Oktii vel!” ja “Juo, áinnas.” Eanáš gerddiid lohká dajaldatlisttus (govus 18), muhto ii juohke háve. Ovdamearkka dihtii lohká listtus vuos “Oktii vel!”, ja de dasto čuovvovaš hállanvuorus dadjá “Oktii vel!” logakeahtá. Ovtta dajaldaga heivehallá iežas dárbbu mielde. Son vuos lohká “Ii šat viša”, ja de fuomáša geavahit dajaldaga sáni *viša* hábmet jearaldaga “Sáhtátgo don viša?”

Mun jáhkán mun vuottán.	Jeg tror at jeg ...
Gii vuittii?	Hvem vant?
Mun vuiten!	Jeg vant!
Don vuitet!	Du vant!
Mun vuottáhallen!	Jeg tapte!
Oktii vel?	En gang til?
In šat viša.	Jeg orker ikke mer.
Juo, áinnas!	Ja, gjerne!

Govus 18. Lottospealu dajaldatlisttus lohká Pauliina dajaldagaid. Govven: Studio Borga.

Listtu dajaldagat leat jorgaluvvon dárogillii, ja ollesolmmoš Pauliina lohká bures. Son gávdná johtilit dillái heivvolaš dajaldagaid. Manne (1993: 173) mielde gullá válljen oahppoaktivitehtii, mas lahkoniit lunddolaš sártnodeapmái (gč. kap. 2.4.1). Go dat mii daddjojuvvo ii leat ovddalgihtii mearriduvvon, de beassá oahppi geavahit iežas kreatiivvalašvuoda (Canale & Swain 1980: 33). Iežas hutkáivuođa ja dajaldatlisttu veagas vállje Pauliina ieš maid dadjá, ja nu hábme son dán sosiála dilálašvuoda, mas oassálastá. Son váikkuha dasa mo sudno oahpaheaddjiin sártnodeapmi ovdána, ja dás šaddá veahá somás loahpaheapmi sudno

speallanbottas. Soai reaškiba bures go Pauliina dahkaluddá ahte máhka ain háliidivččii speallat, vaikke guktot leaba váiban ja dan mielas ahte dál ii šat spellojuvvo.

Øzerk (2010: 16) lohká, ahte sánálaš čilgehusat dahjege symbolalaš giellarepresentašuvnnat sáhttet leat oahppái veahkkin áddet giela (gč. kap. 2.5.1). Dajaldatlisttu dajaldagat ja jorgalusat leat Pauliinai veahkkin go son buvttada giela, ja nu oainnán daid giellarepresentašuvdnan. Dárogiel jorgalusat leat sánálaš čilgehussan daidda sámegiel dajaldagaide, maid Pauliina dás geavaha. Čállojuvvon sámegiel dajaldagaid ja daidda gullevaž jorgalusaid haga Pauliina ii livčče dás várra ovdanbuktán aiddo dáid sámegiel celkosiid. Maiddái eará diliin main Pauliinas aktiviserejuvvo sámegiella, geavaha dajaldagaid, maid lohká dajaldatlisttus. Árvidspealus bivdá dieđu oahpaheaddji čihkkojuvvon speallankoarttas ovdamearkka dihtii sámegiel celkosiin “Leatgo sus alit čalmmit?” (Pauliina 2, 24 min). Dát jearaldat oktan dárogiel jorgalusain oidno árvidspealu dajaldatlisttus.

4.3.3 Symbolalaš giellarepresentašuvnnat ja válljen dehálaččat go Pauliinas aktiviserejuvvo sámegiella

Øzerk (2010:16) doaba *symbolalaš giellarepresentašuvdna* ja Manne (1993: 173) doaba *válljen* laktásit daidda diliide main Pauliinas aktiviserejuvvo sámegiella. Lottospellui gullá dajaldatlistu, mas leat čállojuvvon sámegiel dajaldagat jorgaluvvon dárogillii. Pauliina sámásta ollu spealadettiin oahpaheaddjiin ja háliida oahppat sámegiela buorebut. Čállojuvvon dajaldagat oktan jorgalusaiguin addet Pauliinai vejolašvuoda geahččaladdat ođđa dadjanvugiid. Son dadjá ovdamearkka dihtii “Oktii vel!”, maid lohká dajaldatlisttus ja mii heive dan sosiála dillái, mas oassálastá. Dajaldatlisttu veagas sáhtá álkibut válljet maid sámegillii dadjá. Nu movttiidahttojuvvo son kreatiivvalaččat váikkuhit sudno oahpaheaddjiin sártnodeami ovdáneapmái.

Dán kapihttalis lean čájehan mo sámegiella sáhtá aktiviserejuvvo Pauliinas, Theas ja Ristenis. Čuovvovaš kapihttalis geasán čoahkkái dáid bohtosiid, seammás go lokten sámástangoađi buorebut oidnosii.

5 Loahpahus

Dutkamuša oahppit leat oassálastán sosiála dilis ovttas oahpaheaddjiin. Ovttaid ovttaid leat sii searvan gulahallandoaimmaide, maid oahpaheaddji lea plánen gáiddusoahpahusa várás, ja nu lea sámegealla aktiviserejuvvon eanet unnit juohkehaččas. Daid diliid, main sámegealla lea bohtán geavahussii, lean lagabui geahččan ja dutkamušastan lean čájehan mii dalle dáhpáhuvvá.

Dán manjimuš kapihttalis geasán vuos čoahkkái dutkamuša bohtosiid, sihke das, mo oahppiid njálmmálaš sámegealla aktiviserejuvvo ja das, mo sáhtá govvidit oahppiid njálmmálaš gielageavaheami. Dasto čájehan mo didáktalaš modeallain *sámástangoahti* sáhtá ávkkástallat oahpahusas. Dan manjå árvoštalan oanehaččat iežan dutkanmetoda ja maiddái bohtosiid jáhkehahttivuođa, ovdal go loahpas ovdanbuvttán muhtun jurdagiid.

5.1 Sámegealla aktiviserema konteaksta govviduvvon

Dán masterdutkamušas bohtá ovdan mo nuppigealla oahppi njálmmálaš sámegealla aktiviserejuvvo, ja dan sáhtá govvidit sámástangoađi doahpágiiguin (gč. kap. 4.1.2, 4.1.3, 4.2.2, 4.2.3, 4.3.2, 4.3.3). Sámástangoahti doaimá mu masterdutkamušas giellagovvan oahppodiimmu bottažis, mas lahkoniit lunddolaš sártnodeapmái. Dán dillái gullet diehtováillit, máhcahagat ja válljen.

Risten sámásta dávjá diehtováilli oktavuodas. Dáiddolaš sámegeall celkosiin bivdá son dieđu oahpaheaddjis. Ovdamearkka dihtii jearrá “Maid don ožžot?”, vai fidne dárbbálaš dieđu oahpaheaddji birccasteamis (gč. dialoga 3, kap. 4.1.2). Ovttageardán sámegeall celkosiin ges addá son oahpaheaddjái dieđu. Oahpaheaddji lea eahpesihkar leago Risten váldán rivttes speallankoarttaid eret beavddistis, ja bivdá dieđu Ristenis dan birra. Dalle addá Risten dieđu oahpaheaddjái celkosiin “Birget ja Máija” (gč. dialoga 6, kap. 4.1.2).

Go Thea addá dehálaš máhcahaga oahpaheaddjái, de geavahišgoahtá sámegeall celkosiid diliin main dan rádjái lea geavahan dárogiel ja jaskes celkosiid. Máhcahagain “Juo” čájeha, ahte son ádde ja lea čuovvumin mielde, ja nu sáhtá sártnodeapmi ja speallan joatkašuvvat (gč. dialoga 8, kap. 4.2.2). Máhcahagain “Dál mun in ipmir” ges fidne Thea buoret čilgehusa oahpaheaddjis, ovdal go sártnodeapmi ja speallan fas joatkašuvvá (gč. dialoga 9, kap. 4.2.2).

Pauliina speallanbajis lean čájehan mo son vállje maid dadjá. Sudno oahpaheaddjiin sártnodeamis ii leat mearriduvvon maid oažžu dadjat, ja nu váldá Pauliina hutkkálaččat ođđa sámegeall dajaldagaid geavahussii. Spivkan hástala Pauliina váiban oahpaheaddji sámegeall celkosiin “Oktii vel!”, ja nu šaddá somás loahpaheapmi sudno speallamii (gč. dialoga 13, kap. 4.3.2).

Dili, mas sámegiella aktiviserejuvvo, ii sáhte beare govvidit lunddolaš sártnodeapmin. Giellarepresentašuvnnatge leat dárbbášlaččat. Áđaid, daguid, govaid ja sániid bokte ihtet sámegiell celkosat. Lávlodettiin ja guoskkadettiin iežas ámadadjui fidne Risten sáni *njálbmi*, maid dasto geavaha dáiddolaš sámegiell celkosis “Leago dus ... rukses njálbmi?” (gč. dialoga 2, kap. 4.1.2). Thea gis geahččá boagángova ja lohká speallansáni *boagán*, ja nu ovdanbuktá golbma sámegiell celkosa (gč. dialoga 11, kap. 4.2.2). Oatnelanbottas ovdanbuktá Pauliina mánga sámegiell celkosa go dajaldatlisttus lohká sámegiell dajaldagaid mat leat jorgaluvvon dárogillii.

Sámástangoađi luhtte oassálastá oahpaheaddji gulahallandoaimmas, nappo sártnoda oahppiin. Son máhtá eanet go oahppi, ja nu čájeha oahppái dadjanmálliid dahje eará láhkai ofelastá su. Oahppodiimmu álggus čájeha oahpaheaddji Theai mállen mo sáhtá jearrat sániid birra. Thea dadjá málle oahpaheaddji maŋis ja hárrjhallá dan geavahit. Maŋŋá spealadettiin muittuha oahpaheaddji su geavahit málle, ja dalle ovdanbuktigoahá sámegiell celkosiid, nugo “Mii lea skjerf sámegillii?” (gč. dialoga 10, kap. 4.2.2). Ná čájeha oahpaheaddji maidái vuordámušaidis oahppái. Oahpaheaddji vuordá ahte oahppi galgá sámástit iige dárostišgoaháit dušše fal dan dihtii go ii máhte muhtun sániid dahje go ii ádde. Ofelastimii gullá maidái muhtumin lea divokeaháttá oahppi giela. Nu fuomáša Thea ieš dadjat *dárogillii* iige *dárogiella* go jearrá “Mii lea boagán dárogillii?” (gč. dialoga 11, kap. 4.2.2).

Sámástangoađi buot doahpagat leat dehálaččat juohke oahppi hárrái dán dutkamušas. Ollu dáhpáhuvvá oktanaga go oahppi sámasta, ja nu lea vejolaš govvidit dákkár dili mánggain doahpágiin. Lean liikká válljen deattuhit iešguđet doahpaga iešguđet oahppi ektui. Lean háliidan fidnet ovdan, mo sámasteapmi sáhtá dáhpáhuvvat, ja nu čájehit maid oaivvildan sámástangoađi doahpágiiguin. Goittotge orru mu válljejuvpmi heivemin oalle bures oahppiid dáfus. Ristenii leat diehtováillit duođai guovddážiis, daid haga illá ovdanbuktá dáiddolaš sámegiell celkosiid. Thea váldá álkit čájehuvvon málliid vuostá ja oamastišgoahá daid. Pauliina fas váldá oatnelanbottas atnui mánga dajaldaga dajaldatlisttus.

5.2 Njálmmálaš giellageavaheapmi govviduvvon

Dutkamušas lean čájehan mo sáhtá govvidit nuppigiela oahppi giellageavaheami (gč. kap. 4.1.1, 4.2.1 ja 4.3.1). Oahppi hállanvuoruid lean juohkán celkosiidda, maid dasto lean kategoriseren gielalaš hámiid mielde (gč. govvosa 5, kap. 3.7.2). Nu lea boaháan ovdan man dávjá oahppi geavaha sámegiell celkosiid earáhámat celkosiid ektui, nugo dárogiell ja jaskes celkosiid ektui. Dan láhkai lean sáhtáan oaidnit oahppi earenoamášvuodaid ja diktit dákkár fuomášumiid láidestit mu ovddos guvlui analysas. Fuomášin ovdamearka dihtii ahte Thea dávjá lei jaska ja dárostii unnán daid eará oahppiid ektui, ja nu bođii ovdan ahte son jaskatvuodáinis dávjá garvá dárosteami (gč. kap. 4.2.3).

Lean sáhtán oaidnit mo muhtun gielalaš hámit sáhttet leat vassis konteavsttain gitta. Ristena dárú ja dáiddolaš sámegiel celkosat laktásit dávjá diehtobivdimii (gč. kap. 4.1.1). Go Risten ovdanbuktá ovttageardán celkosiid, de fas addá dieđu dahje váldá geavahussii spealu govaid ja čállojuvnon speallansániid (gč. kap. 4.1.1). Thea fas geavahišgoahtá sámegiel celkosiid diliin, main ovdal lea geavahan dárogiel dahje jaskes celkosiid.

Go lean govvidan oahppi njálmálaš giellageavaheami, de lea maiddái muhtun muddui bohtán ovdan mo kodamolsun sáhtá dáhpáhuvat, sihke mo oahppit molsot intrasentensiellalaččat ja intersentensiellalaččat (gč. kap. 3.7.2). Pauliina lea dat, gii sámásta buot eanemusat. Son lea maiddái dat, gii buot dávjjimusat molsu dárogillii sámegiel celkosa siskkobealde, ovdamearkka dihtii go dadjá “Dáppe lea okta guokte golbma njeallje vihtta guhtta koartta ... på bordet” (gč. kap. 4.3.1). Molssudettiin giela bivdá Pauliina dás sátneveahki oahpaheaddjis. Son háliida oahpaheaddji mitalit sutnje mii *på bordet* lea dárogillii, ja nu lea dat cealkkus maiddái ovdamearka mo sártnodanstivren sáhtá leat dárú sámegiel celkosa giellafunkšuvdnan. Risten gis lea dat, gii dárosta buot eanemusat. Son geavaha ollu eanet sámi dárogiel celkosiid go eará oahppit. Dalle molsu dávjá kodaš nubbái, nappo dárogielas sámegillii, nugo “Du har ikke silki!” (gč. kap. 4.1.1).

5.3 Sámástangoahti-modeallain ávkkástallan oahpahas

Didáktálaš reflekteren lea leamaš dán dutkamuša vuolggasadjin. Gáiddusoahpaheaddjin lean háliidan buorebut áddet mo njálmálaš sámegiella sáhtáii bohtit eanet geavahussii nuppigiela oahpahas. Masterdutkamuša juohke oahppi lea ovttas oahpaheaddjiin oassálastán diskurssas mii Celce-Murcia & Olshain (2000: 5-6) doahpagiid mielde lea leamaš dialogalaš, njálmálaš ja plánekeahkes. Dát diskurssat dahjege gulahallandoaimmat leat leamaš oassin dilis, mii sulastahtá Norgga beale gáiddusoahpahas. Dáhpáhusdutkanis oažžu dutki generaliseret analyhtalaččat (Yin 2018: 37-38). Dutkamuša bohtosiid vuodul sáhtán generaliseret diliide dahje dáhpáhusaide mat sulastahttet dutkamuša dili dahjege dáhpáhusa. Nu beasan geavahit dan maid lean oahppan dán dutkamušas buoridit iežan oahpahas. Ođđa áddejumi válddán geavahussii go dál lážán dili sullasaš oahppoaktiviteahtaide, ovdamearkka dihtii go gáiddusoahpahas bijan johtui nuppigiela gulahallandoaimmaid.

Boađusin dán dutkamušas lea ihtán sámástangoahti. Sámástangoahti lea didáktálaš modealla, man mielde oahpaheaddji sáhtá plánet ja čađahit njálmálaš oahppoaktiviteahta oassin gáiddusoahppo-diimmus. Sámástangoađi luhtte sámásta nuppigiela oahppi eanet go muđui oahppodiimmus. Nu ii leat oahppi giellageavaheapmi dušše su giellamáhtus dahje su duostilvuodas gitta (Mystkowska-Wiertelak 2017: 3-6), muhto maiddái dan sosiála dilis mas son oassálastá (gč. kap. 1.1). Dán sosiála dillái sáhtá oahpaheaddji váikkuhit.

Norggas lágiduvvon gáiddusoahpahusas oahppi ja oahpaheaddji leaba eanáš áigge guovttá. Dákkár oahpahus addá unnán vejolašvuodaid njálmmálaš gulahallandoaimmaide, main oahppit gaskkaneaset ovttasbarget (Solstad ja earát 2012: 112). Dutkamušas lean čájehan mo oahpaheaddji sáhtta leat dat, geainna gáiddusoahppi ovttasbargá. Mystkowska-Wiertelak (2017) mielde lassána oahppiid dáhttu hállat nuppigillii go ovttasbarget guoktásiid guoktásiid, eaige dárbbas stuorát joavkkus bargat. Dávjá dáhttu lassána maiddá dalle go oahpaheaddji lea mielde gulahallandoaimmas (Mystkowska-Wiertelak 2017: 176) (gč. kap. 2.4.3). Oahpaheaddji ii dárbbas oaidnit gáiddusoahpahusa dili hehttehussan. Son sáhtta baicce oaidnit vejolašvuodaid dás, ja geavahit dán earenoamáš dili ávkin oahpahusas. Dábálaš luohkkáohpahusas gulahallá oahpaheaddji luohká buot oahppiiguin, oktanaga buohkaiguin dahje mottiin dahje ovttain hávássii. Dát lea stuorra erohus gáiddusoahpahusas, mas gulahallan sáhtta dáhpáhuvvat njuolggá oahpaheaddji ja ovttá oahppi gaskkas olles oahppodiimmu.

Sámástangoađi vehkiin beassá oahpaheaddji láchit dili oahppi ja oahpaheaddji gaskasaš nuppigiela sártnodeapmái. Sártnodeapmi sáhtta bistit guhkit dahje oanehut bottaža ja sáhtta leat oassin dábálaš gáiddusoahppodiimmus. Nuppi kapihttalas lean čilgen daid didáktalaš metodaidda ja reaidduidda mat berrešedje leat mielde dákkár sártnodandilis, ja mat leat bohtán ovdan mu dutkamušas. Iežan tevnnegiin (govus 2) govahalan dan konteavstta, mas oahppi guoktá oahpaheaddjiin nuppigiela sártnodeapmi dáhpáhuvvá (gč. kap. 2.3 ja kap. 2.7). Seammás tevnnet lea oahpaheaddjái veahkkeneavvun, man bokte muitá sámástangoađi doahpágiid.

Tevnnege bálgá bokte muitá oahpaheaddji Vygotsky (Tornberg 2017: 31, 76) doahpaga *ofelastin* ja Hole (2003: 24-25) doahpaga *mállečájehheapmi* (gč. kap. 2.6). Oahppi oažžu doarjaga ofelasti oahpaheaddjis. Oahpaheaddji eastada sámegiel sártnodeami nohkamis, ja nu sámasta oahppi eanet go jos livččii geainna nu earáin sártnodan. Oahpaheaddji čájeha iežas vuordámušaid ahte sártnodeapmi galgá leat sámegillii, seammás go hállá nu ahte oahppis lea vejolašvuotta áddet. Njálmmálaččat ja čálalaččat čájeha oahpaheaddji oahppái málliid, ja muittuha su daid geavahit.

Tevnnege oidnojit násttit, ja nu ordne oahpaheaddji heivvolaš giellarepresentašuvnnaid, nu mo Øzerk (2010: 13-16) čilge, ja nu mo lean heivehallan su doahpágiid nuppigielabuvttadeami várás (gč. kap. 2.5). Oahppi birge ja dádjada sámegiel sártnodeamis go njálmmálaš giella bohtá geavahussii vissis áđaid ja daguid bokte. Čállojuvnon sániide gullet govat, maid birra oahppi dárbbasa hállat oahppoaktivitehtas. Dábálaš, generaliserejeaddji ja ovttageardán sámegiel dajaldagat leat dárogillii jorgaluvvon.

Tevnnege goađis lea rabas uksa. Das lea maiddá suovvabohcci ja nu uvdnage, ja lássa, man čađa čuovga bohtá gohtái. Nu bohtet Manne (1993: 172-174) doahpagat *válljen*, *máhcahat* ja *diehtováili* millii (gč. kap. 2.4). Sártnodeapmi galgá leat rabas ja plánekeahtes, vai oahppi iežas eavttuid mielde beassá válljet maid dadjá nuppigillii. Máhcahagat leat dehálaš oassin lunddolaš sártnodeamis, ja nu fuolaha

oahpaheaddji ahte oahppi beassá sámegillii mitalit ahte ádde dahje ii ádde. Diehtováilliid dihtii oahppi sihke addá ja bivdá dieđu sámegillii.

Vaikke oahpaheaddji lea plánen njálmmálaš oahppoaktiviteahta sámástangoađi vuodul, de oahppi ii dattege soaitte sámástit. Oahppi sáhtta biehttalit sártnodeapmái searvamis, dahje sáhtta geassádit. Dalle heive oahpaheaddjái geavahit sámástangoađi reaidun, mainna analysere dili. Váilugo duođai sihke oahpaheaddjis ja oahppis dárbbášlaš diehtu? Leatgo oahppis heivvolaš giellarepresentašuvnnat olámuttos? Leatgo sánit ja dajaldagat čállojuvvo nu ahte oahppi nákke daid lohkat? Doaibmágo oahpaheaddji ofelažžan, gii mángga láhkai hábme iežas jearaldaga jos oahppi ii ádde? Čájehago oahpaheaddji doarvái ovttageardán málliid, ja leago oahppi beassan daid hárbhallat? Mas oahppi diehtá ahte oahpaheaddji vuordá su sámástit? Máhttago oahppi sámegillii addit dehálaš máhcahagaid ja jerrat sániid birra? Beasságo geavahit iežas kreatiivvalašvuoda?

Oahpaheaddji sáhtta mángga láhkai doarjut oahppi nuppigiela sártnodeamis, maiddái dakkár vugiiguin, maid dán vuorus in leat váldán fárrui sámástangoahtái. Dakkár vugiid sáhtta oahpaheaddji lasihit sámástangoahtái, ja nu heivehallat njálmmálaš oahppoaktiviteahta sihke iežas oahpanvugiid ja oahppi oahpanvugiid mielde. Oahpaheaddji várra dovdá iežas oahppi, ja nu diehtá, mat osiid sámástangoađis dat leat dehálemosat sutnje.

Buot deháleamosin dás lea goittotge dat jurdda ahte maiddái gáiddusoahppi sáhtta oassálastit mearkkašeddji sosiála dilis mas sámegiella geavahuvvo dál ja dás. Nu sáhtta su oahpan jođálmuvvat njálmmálaš gulahallama bokte.

5.4 Dutkamuš árvvoštallojuvvo

Dáhpáhusdutkan lea heiven metoden dán dutkamuššii. Dainna metodain lean fidnen generaliserejeaddji bohtosiid maid oahpahasas sáhtta geavahit, nugo dás badjelis (kap. 5.3) lean čilgen. Oahppodiimmuid filmmaiguin ja daidda gullevaš transkripšuvnnaiguin lean analyserenproseassas sáhtán dahkat earenoamáš fuomášumiid. Lean sáhtán bisánit oanehis bottažiidda, geahččat daid ođđasit ahte ođđasit, ja guorahallat mii lea dáhpáhuvan ovdalaš ja maŋŋá. Nu lean fidnen dieđuid moalkás oahpan- ja oahpanproseassaid birra, seammá láhkai go Fyhn (2017: 32) iežas dutkamušas (gč. kap. 3.1). In jáhke mun livččen fidnen dákkár dieđuid jos livččen jearahallan oahppiid ja oahpaheaddjiid. Nuppigiela sártnodeapmi lea nu intensiiva. Sihke oahpaheaddji ja oahppi ferteba guktot geavahit návccaideaska dasa ahte oahppi birge nuppigiela sártnodandilis. Nu ii leat oahppái iige oahpaheaddjái nu álki áddet buot mii dáhpáhuvá go oahppi sámasta oahppoaktiviteahta áigge. Ovdamearkka dihtii rábmui Thea dárkkistanjearahallamis dajaldatlisttu, vaikke eará dutkanmateriála čájeha ahte oahpaheaddji mállečájehapmi ja -muittuheapmi lei ollu dehálu su sámegiela aktiviseremii. Dárkkistanjearahallamat

leat liikká leamaš ávkkálaččat, go nu lean beassan njulget boasttuáddejumiid. Ovdamearkka dihtii gádden álggus ahte Thea lei jaska dušše dalle go ii ádden. Easkka jearahallamis áddejin ahte son sáhtii leat jaska maiddáii go ii máhttán maid nu dadjat sámegillii.

Wadel (2006: 118-120) mielde sáhtta jaskes diehtu ihtit go dutki dutká iežas relašuvnnaid eará olbmuide (gč. kap. 3.1). Lean ieš oassálastán oahpaheaddjin dutkamuša oahppodiimmuin. Liikká in leat dutkan iežan, muhto dan relašuvnna, mii mus lea leamaš oahppiiguin, ja daid sosiála proseassaid, mat leat leamaš mu ja oahppiid gaskkas. Empiriijai lean čatnan teorija, ja guvttiin analysavugiin, govvideaddji statistihkain ja diskursaanalysain, lean sáhtán oaidnit mo oahppis aktiviserejuvvo sámegiella sártnodettiin muinna. Nu lean fidnen dieđu oahppi ja oahpaheaddji oahppanrelašuvnna birra. Dát diehtu sáhtta leat leamaš oahpis munnje oahpaheaddjin, muhto dutkanproseassas lea diehtu šaddan čielgasabbon munnje, ja ođđa áddejupmi ja doahpagat leat ihtán. Jaskes diehtu, mii mus lea leamaš oahpaheaddjin, lea boktojuvvon.

Lean bidjan stuorra deattu áddehahti vuogi mielde čilget maid lean bargan. Čilgemii leat gullan tevnnegat, kvantitatiivvalaš diagrámmat ja giellagovat. Ulbmilin lea leamaš eastadit boasttuáddejumiid, nugo Nilssen (2012: 141) čállá, ja dahkat dutkamuša bohtosiid jáhkehahttin lohkkái (gč. kap. 3.6.2). Lean ovdanbuktán analysaovdamearkka čuvgen dihtii analyserenproseassa (gč. kap. 3.7.5), ja maiddáii čájehan mo muhtun doahpagat, nugo doaba *gielalaš hápmi*, leat ovdánan. Muhtun muddui lean nie čájehan jurdagiid, maid analysedettiin lean hilgon, go mildosis (mielddus 7) oidnojit kategoriijat, mat goas nu analysaproseassas leat leamaš geavahasas. Lean huksen dán mu masterbarggu čállosa nu ahte lohkkis galgá leat vejolašvuohta čuovvut mu jurdagiid. Ovdamearkka dihtii lean válljen ovdanbuktit giellagova ja didákttalaš modealla *sámástangoahti* juo nuppi kapihttalas, vaikke sámástangoahti lea dutkamuša teorija lassin maiddáii dutkamuša boađus. Giellagovaiguin sáhtta dutkamuš šaddat áddehahttibun, nugo Porsanger (2018) čilge, ja danin lea leamaš dárbu čájehit sámástangoađi lohkkái ovdal go lean ovdanbuktán bohtosiid.

Nilssen (2012) rávve dutki čájehit man vuodul analysa lea dahkkon. Dán raporttas lean čájehan oasi dutkanmateriálas earret eará dialogaoasážin, ja rapporta loahpas oidno dutkamuša materiála listun. Yin (2018: 131-132) mielde nannejuvvo dutkamuš go dutkanmateriála dahkkojuvvo juvssahahttin eará dutkiide. Nu lean soahpan dutkanmateriálavurkema Sámi arkiivvain (gč. kap. 3.6.3).

Lean doallan oktavuoda oassálasti oahppiiguin dutkama áigge, nugo NEHS (2016: 39) rávve. Earret eará lean čađahan dárkkistanjearahallamiid ja oanehaččat ovdanbuktán bohtosiid sidjiide. Nu lean buorebut sáhtán “sihkarastit dieđu doallelašvuođa”, nugo Kuokkanen (2009: 129) ávžžuha dutki bargat (gč. kap. 3.3).

5.5 Loahppajurdagat

Dutkamuša bohtosiid vuodul livččii dál miella ovddidit njálmmálaš oahppoaktiviteahtaid nuppigiela oahpahusa várás. Dasto sáhtášii dutkat mo oahppiid sámegiella aktiviserejuvvo dán oahppoaktiviteahtain. Nu sáhttá fidnet dieđuid beaktilis gulahallandoaimmaid birra ja maddái das, mo dakkár doaimmat heivejit iešguđetlágan oahppiide ja oahppodilálašvuodaide.

Masterbarggustan lean guorahallan daid beliid iežan oahpahasas, mat doibmet. Ulbmilin ii leat leamaš geahččat mii hehte sámegiela aktiviseremis, ja nu in lean dárbbášan vuodjut daidda diliide main lean čurbošan oahpaheaddjin. Dutkanmateriálas leat dievva dáhpáhusat go oahppi dušše dárosta, muhto daid lean diktán orrut. Lean baicce ohcan daid diliid, main oahppi sámasta, namalassii dalle go lean lihkestuvvan nuppigiela oahpaheaddjin. Nu lean fuomášan maid lean riekta bargan.

Mu oahpahas lea rievdan. Dađi mielde go dutkamuša bohtosat leat ihtán, de lean daid mielde lágidan gulahallandoaimmaid. Dál sámástangoahti lea šaddan munnje guovddáš veahkkeneavvun. Iežan oahpahasas geahččalattan main oktavuodain dat orru doaibmamin, ja mo vel sáhtán heivehallat ja ovddidit dán modealla. Sámástangoahti lea munnje doarjja, ii dušše dalle go sártnodan ovttaskas oahppiin gáiddusoahpahasas, muhto maddái dalle go oahpaheaddjin oassálasttán gulahallandoaimmain ovttas olles luohkain, dahje go oahppit gulahallet gaskaneaset smávva joavkkuin. Lean jurddašišgohtán mo dáinna modeallain sáhtášii ávkkástallat maddái vuosttašgiela oahpahasas, ovdamearkka dihtii tearpmaid oahppamis dahje muđui nannen dihtii njálmmálaš giela. Dál sávašin ahte earáge oahpaheaddjit geahččalivčče dán modealla, ja ahte sin vásáhusaid ja máhtu vuodul sáhtášii heivehallat sámástangoađi vel buorebut njálmmálaš oahpahusa várás.

Gáldut

Dutkanmateriála

Filmmat ja transkripšuvnnat

Risten 1, 21.09.17. Dát lea filbma ja transkripšuvdna Ristena vuosttaš gáiddusoahppodiimmus. Risten lea njealjátluohkkálaš. Oahppodiimmu vuosttaš minuhtat eai leat filbmejuvvon. Filbma bistá 46 min ja lea transkriberejuvvon, muhto dušše oassi 3:12 rájes 39:15 rádjái (sullii 36 min) lea dárkilit transkriberejuvvon. Dalle Risten guovttos oahpaheaddjiin speallaba lottospealu.

Risten 2, 29.09.17. Dát lea filbma ja transkripšuvdna Ristena nuppi gáiddusoahppodiimmus. Risten lea njealjátluohkkálaš. Filbma bistá 52 min ja lea transkriberejuvvon, muhto dušše oassi 16:18 rájes 32:00 rádjái (sullii 15 min) lea dárkilit transkriberejuvvon. Dalle Risten guovttos oahpaheaddjiin speallaba árvidanspealu.

Thea 1, 20.09.17. Dát lea filbma lea filbma ja transkripšuvdna Thea vuosttaš ja áidna gáiddusoahppodiimmus. Thea lea joatkkaskuvlaoahppi, 3. jagis. Filbma bistá 79 min. Dušše oassi 12:40 rájes 1:05:04 rádjái (sullii 53 min) lea transkriberejuvvon. Dat lea dárkilit transkriberejuvvon. Dalle Thea guovttos oahpaheaddjiin speallaba lottospealu.

Pauliina 1, 26.09.17. Dát lea filbma lea filbma ja transkripšuvdna Pauliina vuosttaš gáiddusoahppodiimmus. Pauliina lea ollesolmmoš. Filbma bistá 95 min. Filbma lea transkriberejuvvon, muhto dárkilit transkriberejuvvon lea dušše oassi 23:34 rájes 56:30 rádjái (sullii 33 min). Dalle Pauliina guovttos oahpaheaddjiin speallaba lottospealu vuosttaš oasi. Maiddái minuhtasaš oassi speallanbaji manjá, 1:15, lea dárkilit transkriberejuvvon.

Pauliina 2, 02.10.17. Dát lea filbma lea filbma ja transkripšuvdna Pauliina nuppi gáiddusoahppodiimmus. Pauliina lea ollesolmmoš. Filbma bistá 74 min. Filbma lea transkriberejuvvon, muhto dušše oassi 17:02 rájes 36:00 rádjái (sullii 19 min) lea dárkilit transkriberejuvvon. Dalle Pauliina guovttos oahpaheaddjiin speallaba árvidanspealu.

Transkripšuvnnat leat čállojuvvon Word-tabeallaide, ja sihke elektronalaš ja prentejuvvon veršuvnnaide gullet kodat, kommentárat ja notáhtat. Identitehtat leat čihkkojuvvon.

Notáhtat

Jearahallannotáhta, 17.04.18. Dát lea notáhta dárkkistanjearahallamis, mii dollojuvvui Messengera bokte Theain. Thea muitala earret eará manin son dárosta nu unnán spealadettiin oahpaheaddjiin ja manin son nu dávjá lei jaska. Identitehtta lea čihkkojuvvon.

Jearahallannotáhta, 21.02.18. Dát lea notáhta jearahallamis, mii dollojuvvui Skype bokte Risteniin. Risten muitala earret eará goas lea álkit hállat sámegiela. Identitehtta lea čihkkojuvvon.

Dutkannotáhtat sisttisdoallet mu notáhtaid mat leat čállojuvvon oahppodiimmuid oktavuodas ja eará oktavuodain, nugo filmmaid geahčadettiin, transkribedettiin ja analysedettiin. Lean maiddái čállán notáhtaid bagadallamiid ja ságastallamiid oktavuodas. Oahppiid ii sáhte identifiseret.

Oahppomateriála ja oahppodiibmoplána

Hivand, Aino & Ravna, Ellen 2017: *Árvidanspeallu : ámadajut*. Barggu vuolde. Romsa: Gollegiella.

Isaksen, Kjellaug & Ravna, Ellen 2017: *Lottospeallu : biktasat*. Almmutkeahtá.

Oahppodiibmoplána lea oahpaheaddji plána dutkamusa oahppodiimmuide. Plánas bohtá ovdan mo oahpaheaddji lea jurddašan čadahit oahppodiimmu oahpahusa (gč. mildosa nr. 1).

Girjjálašvuohta

- Ambjørn, Lone 1999: Samtalefærdighed og medansvar. – *Sprogforum : Tidsskrift for sprog- og kulturpædagogik* nr. 14, Vol. 5: 56-60.
<http://library.au.dk/fileadmin/www.bibliotek.au.dk/Campus_Emdrup/Sprogforum_arkiv/SPROGFORUM_NO._14_Mundtlighed.pdf> (15.01.18)
- Aikio-Puoskari, Ulla 2016: *Gullos sámegiella! : sámegielaidealáskahttima buoremus vuogit ja našuvnnalaš politihka linjât Suomas, Ruotas ja Norggas = Gullos sámegiella! : saamen kielten elvyttämisen parhaita käytäntöjä ja kansallisen politiikan linjauksia Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa*. Inari: Sámediggi.
- Alisaari, Jenni & Heikkola, Leena Maria 2017: Songs and poems in the language classroom: Teachers' beliefs and practices. – *Teaching and Teacher Education* 63: 231. doi: 10.1016/j.tate.2016.12.021
- Andersen, Svein S. 2013: *Casestudier Forskningsstrategi, generalisering og forklaring 2*. hápmi. Bergen: Fagbok.
- Canale, Michael & Swain, Merrill 1980: Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. – *Applied Linguistics* 1 (1): 1-47.
- Celce-Murcia, Marianne & Olshtain, Elite 2000: *Discourse and Context in Language Teaching. A guide for Language Teachers*. New York: Cambridge University Press.
- Davies, Emyr 1996: Muhtun bealit giellaoahpaheamis : go geahččá walesalaččaid bealis. – Jon Todal & Martin Pope (doaimm.): *Duostta hupmat : gulahallanvuohki sámegielloahpahusas*. Guovdageaidnu: Sámi oahpahráđđi/ Samisk utdanningsråd.
- Elle-Hánsa/ Mathisen, Hans Ragnar/ Keviselie 1995: *Gos SÁPMI lea?*
<https://www.nb.no/nasjonenshukommelse/wp-content/themes/utstilling/bilder/Samisatno-nb_krt_00631Kart5022.jpg> (17.08.18).
- Forskrift til opplæringslova 2006: Forskrift til opplæringslova (FOR-2006-06-23-724)
<<https://lovdata.no/forskrift/2006-06-23-724>>
- Fyhn, Anne Birgitte 2017: What happens when a climber falls? Young climbers mathematise a climbing situation. – *European Journal of Science and Mathematics Education* 5 (1): 28-42.
- Gaski, Harald 2003: *Biejjen barernie: Sámi Son of the Sun : Beavvi bárdni*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Heimark, Gunn Elin 2007: Fagdidaktikk og fremmedspråksdidaktikk. Et forsøk på å plassere 2. fremmedspråk i et fagdidaktisk perspektiv. – *Acta Didactica Norge* 1 (1).
- Helander, Nils Øivind 2016: *Ohppojuvvon ja sohppojuvvon giella: Gielladiđolašvuohta, čálamáhttu ja guovttegielatvuohta* Dieđut 1. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Hellevik, Ottar 2002: *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap 7*. hápmi. Oslo: Universitetsforl.
- Hole, Kari 2003: *Bruk av læringsstrategier for elever med ulike lærevansker*. Bryne: Info Vest.
- Ijäs, Johanna Johansen 2011: *Davvisámegiela finihtta vearbahámiid sojahanvuogádaga očcodeapmi vuollel golmmajahkásaš máná gielas*. Kárášjohka: Davvi girji.
- Imsen, Gunn 2014: *Elevens verden : innføring i pedagogisk psykologi 5*. hápmi. Oslo: Universitetsforl.
- Isaksen, Kjellaug 2015: *Speallu mas leat árbevirolaš biktasat iešgudetlágan ivnniin*
<https://ovttas.no/dokumenta_speallu-mas-leat-arbevirolas-biktasat-iesgudetlagan-ivnniin> (20.08.17).

- Johnson, David W. & Johnson, Roger T. & Haugaløken, Ove Kr. & Aakervik, Aage Osv 2006: *Samarbeid i skolen : pedagogisk utviklingsarbeid - samspill mellom mennesker* 4. hápmi. Namsos: Pedagogisk psykologisk.
- Kangas, Marjaana 2010: *The School of The FuTure: Theoretical and Pedagogical Approaches for Creative and Playful Learning Environments*. Roavvenjárga: University of Lapland Faculty of Education.
- Kuokkanen, Rauna 2009: *Boaris dego eana : eamiálbmogiid diehtu, filosofijiat ja dutkan*. Karasjok: ČállidLágádus.
- Manne, Gerd 1993: Terskelnivåbeskrivelsen i en kommunikatív sammenheng. – Bjørg Svanes & Jon Erik Hagen & Gerd Manne & Arne S. Svindland & Olaf Husby: *Et terskelnivå for norsk* 2. hápmi. Oslo: Cappelen. 151-179.
- McCarthy, Michael 1991: *Discourse Analysis for Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mystkowska-Wiertelak, Anna 2017: *Willingness to communicate in instructed second language acquisition : combining a macro- and micro-perspective*. Bristol ; Buffalo: Multilingual Matters.
- Máhttodepartemeanta 2013a: *Sámegeiella nubbingiellan oahppoplána (SAS1-04)*.
<<https://www.udir.no/kl06/SAS1-04?lplang=http://data.udir.no/kl06/sme>>
- Máhttodepartemeanta 2013b: *Sámegeiella vuosttašgiellan oahppoplána (SFS1-04)*.
<<https://www.udir.no/kl06/SFS1-04?lplang=http://data.udir.no/kl06/sme>>
- NESH, Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora 2016: *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*.
<<https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>>
- Nielsen, Konrad 1979a (1932-1962): *Lærebok i lappisk (samisk) : Lapp dictionary Vol. II G-M* 2. hápmi. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nielsen, Konrad 1979b (1932-1962): *Lærebok i lappisk (samisk) : Lapp dictionary Vol. III N-Æ* 2. hápmi. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nilssen, Vivi Lisbeth 2012: *Analyse i kvalitative studier : den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforl.
- Opplæringslova 1998: *Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (LOV-1998-07-17-61)*.
<<https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61>>
- Platon 1946: *Staten*. Oslo: Dreyer.
- Porsanger, Jelena 2007: *Bassejoga čáhci : gáldut nuortasámiid eamioskkoldaga birra álgoálbmotmetodologijaid olis*. Kárášjohka: Davvi girji.
- Rasmus, Sini 2019: *Sámi ođđahállit : Sosiolingvisttalaš guorahallan: go sápmelaš sámástišgoahtá rávisolmmožin*. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Rasmussen, Torkel 2014: *Go ealáska, de lea váttis dápmat : davvisámegeiella etnolingvisttalaš ceavzinnávccaid guorahallan guovtti gránnjágieiddas Deanus ja Ohcejogas 2000-logu álggus*. Dieđut 5. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Sámi allaskuvla 2019: *Dutkanetihkka*. <<https://samas.no/se/dutkan/dutkanetihkka>> (04.06.19)
- Sammallahti, Pekka 2005: *Láidehus sámegeiella cealkkaohpa dutkamii*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Sammallahti, Pekka 2012: *Nástegovat. – Sámis (11): 24-28*.

- Sidnell, Jack 2016: Conversation Analysis. – *The Oxford Research of Encyclopedia of Linguistics*. doi: 10.1093/acrefore/9780199384655.013.40
- Slemmen, Trude 2012: *Vurdering for læring i klasserommet 2*. hápmi. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Solstad, Marit & Balto, Áila Márge Varsi & Solstad, Karl Jan 2012: *Samisk via fjernundervisning : ei kartlegging og veien videre* Marit Solstad (doaimm.) nr. 10/2012. Budeadju: Nordlandsforskning.
- Svanes, Bjørg 1993: Språkfunksjoner. Allmenne begreper. Spesielle begreper. – Bjørg Svanes & Jon Erik Hagen & Gerd Manne & Arne S. Svindland & Olaf Husby: *Et terskelnivå for norsk 2*. hápmi. Oslo: Cappelen. 11-18.
- Svindland, Arne S. 1993: Hva terskelnivåbeskrivelsen er. – Bjørg Svanes & Jon Erik Hagen & Gerd Manne & Arne S. Svindland & Olaf Husby: *Et terskelnivå for norsk 2*. hápmi. Oslo: Cappelen. 19-150.
- Todal, Jon 2007: *Samisk språk i Svahken sijte : sørsamisk vitalisering gjennom barnehage og skule* Dieđut 1. Guovdageaidnu: Sámi instituhtta.
- Tornberg, Ulrika 2017: *Språkdidaktik 5*. hápmi. Malmö: Gleerups.
- Tranøy, Knut Erik 2019: *Platon*. <<https://snl.no/Platon>> (23.02.19).
- Utdanningsdirektoratet 2015: *Rammeverk for samisk fjernundervisning*. <<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/samisk/rammeverk-for-fjernundervisning/>> (15.02.18).
- Wadel, Cato 2006: *Forskning i egne erfaringer*. Flekkefjord: SEEK.
- Wilson, Shawn 2008: *Research is ceremony : indigenous research methods*. Halifax: Fernwood Publ.
- WINHEC, The World Indigenous Nations Higher Education Consortium 2019: *Research Standards*. <<https://samas.no/se/dutkan/dutkanetihkka>> (04.06.19)
- Yin, Robert K. 1981: The Case Study as a Serious Research Strategy. – *Creation, Diffusion, Utilization 3*.
- Yin, Robert K. 2018: *Case Study Research and Applications : Design and Methods 6*. hápmi. Los Angeles: SAGE.
- Øzerk, Kamil 2010: *NEIS-modellen : pedagogiske ideer og metoder for språkutvikling, lesing og innholdsforståelse*. Vallset: Oplandske bokforl.
- Øzerk, Kamil 2016: *Tospråklig oppvekst og læring*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

Eará gáldut

- Aikio, Aimo [2018] = Sággastallan, Njárggain, giđđa 2018.
- Guttorm, Hanna [2018] = ságastallan, Sámi allaskuvllas, giđđa 2018.
- Hirvonen, Vuokko [2017] = Logaldallan *Dutkit muiitalit*, Sámi allaskuvllas, 24.10.2017.
- Porsanger, Jelena [2018] = Logaldallan eamiálbmotmetodologijias, Sámi allaskuvllas, 06.04.2018.
- Porsanger, Jelena [2019] = Logaldallan eamiálbmotmetodologijias, Sámi allaskuvllas, 18.01.2019.
- Sammallahti, Pekka [2019] = Sággastallan, Veahčahis, giđđa 2019.
- Øzerk, Kamil [2017] = Sággastallan, Álttás, čakča 2017.

Mildosat

Miellodus 1: Oahppodiimmu plána

Dutkamuša oahppodiimmut ledje plánejuvvon nugo oidno dán ovdamearkkas Pauliina vuosttaš oahppodiimmus.

Áigi	Dávkileappot sisdoalu birra	Manin
10 min.	<p>Álggaheapmi ja ráhkaneapmi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dearvvahit. - Háleštit iežan masterbarggus, geardduhit ahte báddejuvvo ja manin. - Háleštit otná oahppodoaimma birra: <ul style="list-style-type: none"> o Ulbmilat o Speallat o Jearahallan/ árvoštallan. - Háleštit ulbmiliid birra: <ul style="list-style-type: none"> o Sámástit nu ollu go vejolaš olles diimmu. o Jearrat giellaáššiid ja sániid birra sámegillii. o Aktiivvalaččat geavahit sámegiela, omd. jearrat, vástidit, kommenteret, gaskkalduhttit, ja mitalit iežas oaivila sámegillii. 	<ul style="list-style-type: none"> - Hárjehallat dábálaš giela (nu mo dearvvahit). - Fidnet buori ja dorvvolaš oktavuoda oahppiin. - Ráhkkanahhttit oahppi dasa maid galgá oahppat/ bargat, vai buorebut oahppá ja vai diehtá maid hárjehalle odne. - Ehtalaččat bargat riehta.
10 min.	<p>Ráhkaneapmi oahppoaktivehttii</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lottospealu njuolggadusaid čielggadit ja soahpat. - Válljet ruvttodaga. - Dialogamálliid ja sániid hárjehallat dárbbu mielde ráhkkanemis dahje spealadettiin. - Jos lea áigi, de háleštit spealuid oahppoeavttuid birra: <ul style="list-style-type: none"> o Geavahit jearransáni “maid” (omd. maid ožžot?) ja “galle” (galle ruvtto, galle ráiddu) o Geavahit bivttassániid ja tabeallasániid. o Geavahit loguid 1-6. 	<ul style="list-style-type: none"> - Hárjehallat dábálaš giela (nu mo válljet ruvttodaga). - Álkidahttit speallama. - Addit oahppi vejolašvuoda mearridit iežas oahppamis.
30 min	<p>Speallan</p> <ul style="list-style-type: none"> - Speallat spealu - Háleštit spealadettiin: jearrat, vástidit, kommenteret, evttohit jna. - Čállit/ lohkat čáttas dárbuid mielde. 	<ul style="list-style-type: none"> - Hárjehallat dábálaš giela - Čatnat buori, dásseárvosaš oktavuoda oahppiin. - Movttiidahttit oahppi, go lea somá beassat speallat.
10-20 min.	<p>Árvvoštallan ja loahpaheapmi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Árvvoštallan (eavttuid ektui, geahča badjelis): oahppi ieš árvvoštallá oahpahusa ja oahppama njálmmálaččat ovttas oahpaheadjiin, omd.: <ul style="list-style-type: none"> o maid oahpai, o mii lei buorre, o maid sáhtáši buoridit? - Soahpat ođđa áiggi. - Oaidnaleapmái! 	<ul style="list-style-type: none"> - Oahppi fuomáša ieš maid lea oahppan ja mo oahppá. - Mun beasan gullat mo oahppi árvvoštallá iežas oahppama ja diimmu oahpahusa. - Hárjehallat dábálaš giela, nu mo dahkat dearvvuodaid.

Miiddus 2: Breava dárkkistanjearahallama oktavuodas

Ohcejohka – Utsjok, 19.03.18

Hei [...]!

Tenkte at jeg like godt skriver til deg. Skjønner at du har mye å gjøre. [...]

Det har vært veldig lærerikt å ha mulighet til å se så nøye på timen med deg. Du lærer så utrolig fort. Tar til deg nesten alt du får servert av ord og uttrykk, og begynner straks å bruke det.

Jeg lurer særlig på to ting.

- 1) Tror du du kunne sagt noe mer om hvorfor du snakker så lite norsk i løpet av spilletida vår? F.eks. ser det ut til at du heller er stille enn å si noe på norsk. Vi hadde jo på forhånd snakket om at jeg ville at du skulle snakke så mye samisk som mulig, så det hadde sikkert noe å si. Men kanskje det er andre ting også?
- 2) Kan du si noe om hvorfor du sa at du aldri hadde snakket så mye samisk før i en samisktime? Du sa noe om at det var fint med de setningene på det «hjelpemarket» og at i timene så bruker bare lærerne å gi opp og så begynner de å snakke norsk. Er det noe mer du kan si om dette? Og mente du at du noen andre steder har snakket like mye samisk, eller mer, som det vi gjorde? F.eks. i lag med venner eller i andre sammenhenger.

I tillegg har jeg en skurrende følelse i bakhodet og lurer litt på om du opplevde timen vår som ubehagelig på noe vis. Kanskje jeg ble litt vel overkjørende i spillinga vår, kanskje du ikke fikk si det du ville eller kanskje alt sammen tok for lang tid? Dette må du gjerne si noe om hvis du kan.

Jeg skjønner godt hvis det er vanskelig å huske disse tingene, siden det nå er såpass lenge siden timen vår. Jeg blir veldig glad hvis du likevel kan si noe om noe av dette. Du velger jo sjøl hva du vil svar på og om du kan eller vil svare i det hele tatt.

For meg er det supert hvis du har tid til å snakke med meg på telefon, Skype eller lignende. Men det går altså an å skrive litt også, hvis du synes det er greiere. Det er ikke så hast, men innen midten av april ville vært fint.

Jeg er fortsatt i tenkeboksen når det gjelder å bruke det egentlige navnet ditt i rapporten min. Jeg skriver absolutt ikke noe galt om deg (det er jo min undervisning og dine innlæringsteknikker jeg ser på), men det kan jo hende du vil føle det ubehagelig at andre vil se hva du kan og ikke kan si på samisk. Foreløpig har du navnet Thea i rapporten min. 😊

Hilsen

Ellen

Miiddus 3: Filbmenlohpi – tillatelse til filming

Bivddán lobi filbmet du/ du máná iežan masterdutkanmuša oktavuodas. Dutkamuš dahkko oassin Sámi oahpaheaddjeoahpus.

Mun áiggošin geahččat mo ja goas oahppit hállet sámegiela oahppodiimmus, ja mo oahppi ja oahpaheaddji gulahallan dáhpáhuvvá. Filbmen sáhttá mu veahkehit dutkanbarggus njálmmálaš giela birra sámegiela gáiddusoahpahasas.

Dutkamuša áigge čuovun dutkanetihkalaš beliid. Earret eará suodjalan du/ du máná nu ahte du/ su ii galgga dovdat masterčállosis.

Filmmaid in boađe geavahit eará oktavuodas, ja dat makulerejuvvojit dan manjá go master lea gárvis. Filmmaid šattan ieš geahččat. Dat lea maddái vejolaš ahte mu bagadallit Sámi allaskuvllas dárbbášit daid geahččat ádden dihtii ovttas muinna oahpahasas iešguđet beliid. Mu bagadallit leaba Professor Jon Todal ja doseanta Pigga Keskitalo Sámi allaskuvllas.

Filbmen dáhpáhuvvá Skype bokte čakčat 2017. Dárkilut áigi sohppojuvvo sierra.

xxx

Jeg ber med dette om lov til å filme deg/ barnet ditt i forbindelse med masteroppgaven min. Undersøkelsen er del av den samiske lærerutdanninga jeg tar.

Jeg ønsker å se nærmere på hvordan og når elevene snakker samisk i timene og hvordan lærer og elev kommuniserer. Filminga kan være til hjelp i undersøkelsen min om muntlig språk i samisk fjernundervisning.

Jeg følger regler for god forskningsetikk i denne undersøkelsen. Det vil bl.a. ikke være mulig å kjenne igjen deg/ barnet ditt i masteroppgaven min.

Filmene skal jeg ikke bruke til noe annet enn dette, og de blir makulert etter at jeg er ferdig med masteren. Filmene vil bli sett av meg og muligens også av veilederne min ved Samisk høyskole. Veilederne mine er Jon Todal og Pigga Keskitalo ved Samisk høyskole.

Filminga skjer via Skype høsten 2017. Nærmere tid avtales muntlig.

Guovdageaidnu - Kautokeino, 14.09.2017

Ellen Ravna

Mun attán oahpaheaddji ja masterstudeanta [...] filbmenlobi nu mo badjelis lea čilgejuvvon.

Jeg gir lærer og masterstudent [...]tillatelse til å filme slik det kommer fram ovenfor.

Báiki/ sted _____ / _____ 2017

Namma ja vuolláičálus/

Navn og underskrift: _____

Máná namma ja vuolláičálus (jos máná galgá filbmet) /

Barnets navn og underskrift (hvis barnet skal filmes): _____

Miiddus 4: Breava oassálastiide

Ohcejohka, 10.02.2018

Til deg som var med på undersøkelsen og filming av samiskundervisning i høst

Dutnje gii ledjet mielde guorahallamis sámegiel oahpahas mannan čavčča

Giitu go veahkehit mu go váldet oasi sámegiel speallandiimmuin! Jurddašin dál mitalit mo manná dáinna guorahallamiin, mii šaddá mu masterbargu sámegiela didaktihkas (mo oahpahit sámegiela nubbingiellan).

Lean dárkilit geahččan oahppodiimmuid filmmaid, ja guhká čohkkán ja čállán maid dajaimet ja barggaimet. Dál geahččalan čilget mo dii lehpet geavahan giela. Geahčan din gielaohppanteknikaid, ja geahčan maddái mo ieš oahpahan.

In šatta buot filbmenmateriála geavahit, inge vel dieđe šattan go geavahit filbmenmateriála, mas juohkehaš lea leamaš mielde. Jos háliidat, de dieđusge beasat oaidnit materiála, mas ieš leat leamaš mielde. Lean molsun namaid ja eará dieđuid, nu ahte ii sáhte dovdat geat dat leamaš fárus dán guorahallamis.

Navddán ahte gearrgan dáinna masterbargguin ovdal geasi. Jáhkán ahte šattan duinna váldit oktavuoda dan ovdal. Várra háliidan bivdit du mitalit iežat oaivila muhtun áššiin.

Mun áiggošin maddái dus gullat ahte livččiigo vuogas ja ortnegis, jos mun oččošin lobi geavahit du albma nama man nu láhkai. Don leat bargan dehálaš barggu ja mu mielas livččii buorre ja riekta beassat du dan láhkai gudnejahttit. It dárbbáš addit dása lobi. Dat lea dieđusge ortnegis jos háliidat leat anonyma. Don sáhtášit dán jurddašišgoahhtit, de moai háleštetne eanet dán birra manjá.

Mu mielas dát lea hui miellagiddevaš bargu ja lean nu ilus go ožžon nu buori veahki dus! Maddái mu oahpaheaddjit Sámi allaskuvllas oidnet dán dehálažžan. Oahpahas sámegiel fágas lea unnán dutkojuvvon, ja mii diehtit unnán das mo olbmot ohppet sámegiela.

Takk for at du hjalp meg med å delta i samisktimer med spilling av spill! Jeg tenkte jeg nå ville fortelle hvordan det går med denne undersøkelsen, som skal bli til en masteroppgave i samisk didaktikk. Den skal altså handle om undervisning i samisk som andrespråk.

Opptakene av undervisninga fra i høst har jeg sett nøye igjennom, og jeg har brukt masse tid på å skrive ned det vi sa og gjorde. Nå prøver jeg å beskrive forskjellige måter du og de andre brukte språket på. Jeg ser på de ulike teknikkene dere tar i bruk for å lære samisk og ser også på hvordan jeg selv underviser.

Jeg kommer ikke til å bruke alt filmmaterialet, og jeg er ennå ikke helt sikker på om jeg kommer til å bruke filmmateriale fra alle som har vært med. Hvis du vil kan du selvfølgelig få se materialet der du selv er med, både filmer og det jeg har skrevet. Jeg har byttet ut navn og annet, slik at man ikke skal kunne vite hvem som har vært med.

Jeg kommer antagelig til å bli ferdig med denne masteroppgaven før sommeren. Før den tid kommer jeg kanskje til å kontakte deg for å høre hva du synes om noe av det jeg har funnet ut.

Jeg ønsker også å høre om du synes det hadde vært i fint og i orden hvis jeg hadde fått lov til å bruke ditt egentlige navn på en eller annen måte. Du har gjort en viktig jobb og jeg ville synes det var fint og riktig å ære deg for det på en eller annen måte. Dette er ikke noe du må si ja til og det er i orden å ville være helt anonym. Du kan tenke på det nå, og så kan vi seinere snakke om det.

Jeg synes dette arbeidet er veldig spennende og er kjempeglad for den gode hjelpa jeg har fått fra deg! Også lærerne mine på Samisk høgskole synes dette er viktig. Det er så få som har forsket på hvordan det blir undervist i samisk, så man vet så lite om det.

Giitu fas! Takk igjen!

Moai gulahalle! Vi høres!

Dearvvuodaiguin/ hilsen

Elle

Miiddus 5: Breava oassálastiide

Teknikkalaš sivaidd geažil lean válden eret gova, mii lea leamaš dán breavas

Ohcejohka, 05.01.19

Didjiide, geat serve mu masterdutkanuššii čavčča 2017

Jurddašin oanehaččat čállit didjiide, geat leat mu veahkehan iežan masterbarggus. Mun lean leamaš menddo optimisttalaš masterčállima ektui, ja dát bargu lea leamaš ollu eanet gáibideaddji go dan maid álggos jurddašin. Mus leat leamaš maiddái eará eksámenat ja maiddái dábálaš bargu oahpaheaddjin. Muhto ii han dat lea váralaš muhtumin rahčat, ja čállinbargu manná goittotge ovddos guvlui. In šat duostta dadjat goas mun gearrgan, muhto válddán dinguin oktavuodda go álgá lahkoniit.

Til dere som deltok i masterundersøkelsen min høsten 2017

Tenkte å skrive kort til dere som har hjulpet meg med masteroppgaven. Jeg har visst vært alt for optimistisk i forhold til masterskrivinga, da det har vært mye mer krevende å jobbe med dette enn jeg hadde trodd. I tillegg har jeg hatt andre eksamener og også lærerjobben. Men det er slettes ikke farlig å streve litt, og det går i alle fall framover. Jeg er usikker på når jeg blir ferdig, men dere hører fra meg når det begynner å nærme seg.

[...]

Giittán ovttasbarggus mannan jagis ja sávan didjiide buori ođđa jagi suotnjariiguin beaivvážis, mii áin lea oadđimin beassistis.

Takk for samarbeidet i året som gikk! Ønsker dere et riktig godt nytt år med stråler fra sola, som “fortsatt sover i reiret sitt”.

Dearvvuođaignin/ Vennlig hilsen

Elle

Miiddus 6: Vurkenlohpi (evttohus)

Bivddán lobi vurket materiála du/ du máná birra Sámi arkiivii. Materiála lea hahkkojuvvon oassin mu masterdutkanmušas, man lean dahkan Sámi allaskuvlla studeantan borgemánus 2017 geassemánu 2019. Materiála sistsidoallá earret eará oahppofilmmaid, transkripsuvnnaid ja mu notáhtaid oahppodiimmuid, jearahallamiid ja háleštemiid oktavuodas. Du/ du máná identiteahhta lea čihkkojuvvon čálalaš materiálas. Lean rievddadan person- ja báikenamaiid ja eará persovnnalaš dieđuid. Filmmain oidno gii lea oassálastimin. Du/ du máná namma vurkejuvvo sierra čálalaš materiálas, muhto ovttas filmmain/ filmmaiguin.

Lean soahpan vorkema Sámi arkiivvain. Arkiiva bearráigeahččá personhearkkes dieđuid ja bidjet mu arkiivaoamasteaddjin. Dát mearkaša ahte mun kontrolleren gii beassá oaidnit ja geavahit materiála. Dutkit sáhttet beassat geavahit vurkejuvvon materiála dutkama várás, ja musge lea vejolašvuohta geavahit materiála viidásut dutkama várás. Dus/ du mánásge lea vejolašvuohta geahččat ja geavahit materiála, mii guoská dutnje/ du mánái. Don sáhtát/ du máná sáhtta goas beare, negatiiva váikkuhusaid haga, geassit dán lobi ruovttolotta, ovdamearkka dihtii nu ahte materiála galgá makulerejuvvot.

Sámi allaskuvlla professor Nils Øivind Helander ja vuosttašamanueansa Ylva Jannok Nutti leaba mu bagadallit.

Jeg ber med dette om lov til å lagre materiale om deg/ barnet ditt i Samisk arkiv. Materialet er hentet inn i forbindelse med masteroppgaven min som student ved Samisk høgskole i perioden august 2017 – juni 2019. Materialet består bl.a. av undervisningsfilmer, transkripsjoner og mine notater i forbindelse med undervisningstimer, intervjuer og samtaler. Det skriftlige materialet er avidentifisert, det vil si at jeg har endret person- og stedsnavn og andre personlige opplysninger. I filmene ser man hvem som deltar. Navnet ditt/ navnet til barnet ditt lagres adskilt fra det skriftlige materialet, men i lag med filmen/ filmene.

Jeg har avtalt lagring med Samisk arkiv. Arkivet ivaretar personsensitive opplysninger og setter meg som arkiveier. Det betyr at jeg kontrollerer hvem som får tilgang til materialet. Forskere kan få bruke materialet i forbindelse med forskning, og jeg selv har også mulighet for å bruke materialet for videre forskning. Du/ barnet ditt har mulighet til å se og bruke materialet som omhandler deg/ barnet ditt. Du/ barnet ditt kan når som helst trekke denne tillatelsen tilbake, for eksempel slik at materialet blir makulert. Dette vil ikke føre til noen negative konsekvenser for deg/ barnet ditt.

Veilederne min er Professor Nils Øivind Helander og førsteamanuensis Ylva Jannok Nutti ved Samisk høgskole.

Ohcejohka - Utsjok, _____ 2019

Ellen Ravna

Mun attán masterstudeanta Ellen Ravna materiálavurkenlobi nu mo badjelis lea čilgejuvvon. / *Jeg gir masterstudent Ellen Ravna tillatelse til å lagre materialet slik det kommer fram ovenfor.*

Báiki/ sted _____ / _____ 2019

Namma ja vuolláičálus/ Navn og underskrift: _____

Máná namma ja vuolláičálus (jos materiála máná birra vurkejuvvo) /
Barnets navn og underskrift (hvis materiale om barnet skal lagres): _____

Miellddus 7: Ovdáneapmi doahpagis *giellastrategiijat* doahpagii

celkosiid gielalaš hámit

Dás čájehan muhtun ovdamearkkaiguin mo doahpagat leat rievdan analyserenproseassas. Vuolggasadjin leat leamaš Todala (2007:176) giellastrategiijat. Boađus oidno váldoteavsttas (govus 5, kap. 3.7.2).

Ovdal go oahppodiimmut dollojuvvojedje

Gáldu: notáhta 28.08.17.

Garvinstrategiijat

- Oahppi iská beassat eret diliin, gos sámeigiella geavahuvvo (omd. iská beassat bargat eará fáttáin dahje hállagohtá eará áššis)
- Oahppi lea jávoheapme diliin, gos sámeigiella geavahuvvo.
- Oahppi geavaha milloseappot rumašgiela dan sajis go sámeigiela.
- Oahppi vástida dárogillii go dasa hállá sámegillii.
- Oahppi hállagohtá sámegillii, muhto molsu álkit fas dárogillii.

Offensiiva strategiijat

- Oahppi vástida jearaldagaide sámegillii jos oahpaheaddji áiddo lea dadjan mo galgá vástidit. (ER)
- Oahppi vástida oanehaččat juo dahje ii-jearaldagaide.(ER)
- Oahppi geavaha sámeigiela nu ahte geardduha seammá sániid, mat leat leamaš jearaldagas/cealkagis maid áiddo lea gullan.
  - Omd.: Báitágo odne beaivváš? Juo, odne báitá beaivváš.
- Oahppi geavaha majoritehtagiela sániid sámástettiin, go ii gávnna sámeigiel sániid.
- Oahppi lea ieš aktiivvalaš ja buvttada dorvvolaččat sámeigiel cealkagiid (vaikke livččii boastut dadjan), sihke jearaldagaid ja vástádusaid.
- Oahppi lea aktiivvalaš, hállá sámeigiela ja jearrá sámeigiel sániid birra go ieš ii dieđe/ ii muitte.
- Oahppi ráhkada odđa sámeigiel sániid sániin maid ieš juo máhttá.
- Oahppi váldá initiatiivva hállat maddái eará áššiid birra sámegillii, go dan maid oahpaheaddji lei plánen (omd. muitala maid lea vásihan).

Vuosttáš roava transkriberema ja kategoriserema maŋŋá

Gáldu: dutkanplána, mastersemináras 18.10.17.

Garvinstrategiijat

1. Jávoheapme diliin, gos sámeigiella geavahuvvo.
2. Rumašgiela dan sajis go sámeigiela.
3. Vástida dárogillii go dasa hállá sámegillii.
4. Hállagohtá sámegillii, muhto molsu álkit fas dárogillii.

Offensiiva strategiijat

5. Oahppi vástida jearaldagaide sámegillii, jos oahpaheaddji áiddo lea dadjan mo galgá vástidit.
6. Oahppi mieđiha dahje biehttala oanehaččat juo dahje ii-jearaldagaide.
7. Oahppi geavaha sámeigiela nu ahte geardduha seammá sániid, mat leat leamaš jearaldagas/cealkagis, maid áiddo lea gullan.
8. Geavaha majoritehtagiela sániid sámástettiin.
9. Aktiivvalaččat buvttada sámeigiel cealkagiid (vaikke livččii boastut dadjan).

Go ledjen bures jođus transkriberet ja kategoriseret

Gáldu: Ollesolbmo Vivian oahppodiimmu transkripšuvdna, juovlamánu 2017.

Garvinstrategiijat

1. Jávoheapme diliin, gos sámegeiella geavahuvvo.
2. Rumašgiela dan sajis go sámegeiella. (mu mielas dát lea eambo offensiiva strategiija! Ja maiddái várra dat ahte lea jávoheapme, vai? Numo Øzerk čállá: non-verbal-periode. Ja sáhtán dan vuoduštit go geahččá mo F láhtte)
3. Vástida dárogillii go dasa hállá sámegeillii.
4. A.Geavaha sámegeiel sáni(id) dárostettiin.
B. Hállá sámegeillii, muhto molsu álkít fas dárogillii.

Offensiiva strategiijat

5. Geardduha sámegeillii dan, maid oahpaheaddji áiddo lea dadjan.
6. Dadjá ovttá (-guokte) sáni sámegeillii, nu mo juo, a-a, ná, buorre. Rehkenastá/ logaldallá sániid. Lávlu.
7. Geavaha majoritehtagiela sániid sámástettiin.
8. Geavaha rumašgiela sámegeiel sániid sajis sámegeiel cealkagis.
9. Aktiivvalaččat buvttada oanehis/ álkes sámegeiel cealkaga.
10. Aktiivvalaččat buvttada guhkit/ váddásut sámegeiel cealkaga dahje cealkagiid.

Go ledjen dárkilit transkriberen speallanbaji

Gáldu: Ristena oahppodiimmu transkripcuvdna, 06.01.18.

A. Hállá ollásit dárogillii (go oahpaheaddji dadjá maid nu dárogillii/ go ieš hállagohtá “odđa” áššis)
B. Vástida dárogillii go dasa hállá sámegeillii. (Várre lea ádden/ árvidan ja čájeha ahte ádde? Vástádus heive dasa maid oahpaheaddji lea áiddo dadjan/ čájehan.)
C. Geavaha sámegeiel sáni(id) dárostettiin.
D. Hállagohtá sámegeillii, muhto molsu álkít fas dárogillii. (vai off.strat.?)
E. Geavaha jiena dahje sáni nu mo he-he, grr, yeah! Åh, oo, mmm, okey, ok, ee. (moddján/ čaibman ii leat fárus) Váttis árvoštallat man gillii sátni/ jietna gullá, go ii leat oassin cealkagis.
F. Jávoheapme go dasa hállá sámegeillii (ii merkejuvvo jávoheapmin jos iežas sániid gaskka doallá bottu, omd. go smiehtta ja ohcá sániid háladettiin)
G. Geavaha rumašgiela/ čájeha/ jietnadallá dan sajis go sámegeiella/ dárogiela.
H. Lohká sámegeiel sáni/ dajaldaga čáttenis/ spealus. Hr: Geardduha sámegeillii dan, maid oahpaheaddji áiddo lea dadjan.
I. Dadjá 1-2 sáni sámegeillii, nu mo juo, a-a, ná, buorre. Rehkenastá/ (logaldallá sániid). Lávlu.
J. Geavaha majoritehtagiela sáni(id) sámástettiin.
K. Geavaha rumašgiela sámegeiel sániid sajis sámegeiel cealkagis.
L. Aktiivvalaččat buvttada oanehis/ álkes sámegeiel cealkaga.
M. Aktiivvalaččat buvttada guhkit/ váddásut sámegeiel cealkaga dahje cealkagiid.

Giellabuktagat álgoanalysas

Gáldu: masterraporta, veršuvdna 19.01.18.

Giellabuktagat
A. Buhtes dárogiel buktagat
B. Buhtes dárogiel buktagat vástádussan oahpaheaddji sámegeiel buktagii.
C. Dárogiel buktagat, main leat sámegeiel sátni/ sánit.
E. Jietnadeapmi nu mo he-he, grr, yeah!, hmm, eh.
F. Jávoheapme go dasa hállá sámegeillii.
G. Rumašgiel buvttadeapmi
H. Geardduheapmi sámegeillii/ lohkan..

- I. Sámegiel sánit, nu mo juo, a-a, ná, buorre, loguid lohkan, lávlun, namaid logaldallamin.
- J. Sámegiel buktagat, main leat dárogiel sátni/ sánit.
- K. Sámegiel buktagat, main leat rumašgiella sámegiel sániid/ sáni sajis.
- L. Aktiivvalaččat buvttada oanehis/ álkes sámegiel cealkaga

Dadjosat, go ledjen eanet analyseren materiála

Gáldu: masterraporta, veršuvdna 13.03.18.

Dadjosat, main leat váldogiel hámit

1. Buhtes váldogiel dadjosat: Dadjosat leat ollásit majoritehtagillii (dábálaččat dárogillii, muhto maiddái suomagillii), ovdamearkka dihtii “Sánn!”.
2. Váldogiel dadjosat, main leat maiddái sámegiel sátni dahje sánit, ovdamearkka dihtii “Skal æ hoppe vihtta da?”.

Dadjosat, main lea giellaneutrála hápmi

3. Jienalaš dadjosat nu mo he-he, grr, dahje sánit, mat heivejit mángga gillii, nu mo okey, áh!/ oh!
4. Jaskatvuohta dajusin, ovdamearkka dihtii sáhtta oahppi lea jaska go ii ádde.
5. Rumašgiel dadjosat: ovdanbuktin lea sániid haga, ovdamearkka dihtii nivkalit.

Dadjosat, main lea sámegiel hápmi

6. Oanehis sámegiel dadjosat, main leat okta - guokte sámegiel sáni, ovdamearkka dihtii “čuvla” (Dán dadjosa lohka oahppi speallanbrehtas. Gielalaš hápmi ii čilge lohka go vai dadjago oahppi dadjosa, nu ahte lohkan leat eará láchkai merkejuvvon transkrišuvnnain ja gieđahallojuvvo dás maŋŋá) dahje “li leat”. Lávlun, rehkenastin, nu mo “Okta, guokte, golbma, njeallje” ja namaid lohkan nugo “Biret, Ingga, Bingga, Maija... Maija” gullet buot deike.
7. Sámegiel dadjosat, main leat maiddái váldogiel sánit, ovdamearkka dihtii “Mii lea igjen?” dahje “Danin mun mun kastet”.
8. Guhkebuš sámegiel dadjosat, ovdamearkka dihtii “Mus leat vuoddagat” dahje “Mun in dieđa” (Gielalaš hápmi ii mital čuovvugo oahppi giellanorpmaid, ahte leago gielalaččat riehta vai ii, ja dát dajus merkejuvvo beare guhkebuš sámegiel dajusin (8), vaikke lei galgan dadjat “dieđe”. Dákkár giellafeaillat eai leat systematiserejuvvon materiálas).

Go ledjen čorgen dan maid ledjen čállán

Gáldu: masterraporta, veršuvdna 29.03.18)

Váldogiel hápmásaš dadjosat

1. Buhtes váldogiel dadjosat: Oahppi hállá ollásit majoritehtagillii, dábálaččat dárogillii (Suomagiellage geavahuvvo muhtumin ja moatte geardde eangalasgiella.), ovdamearkka dihtii “Sánn!”
2. Váldogiel dadjosat, main leat maiddái sámegiel sánit: Oahppi geavaha sámegiel sániid go go hállá dárogillii, ovdamearkka dihtii “Skal æ hoppe vihtta da?” dahje “Ka e gápmagat?”

Neutrálagiel hápmásaš dadjosat

3. Jienalaš dadjosat: Oahppi geavaha jienaid dahje sániid, mat heivejit mángga gillii, nu mo “okey” dahje “he-he”.
4. Sánehis dadjosat jaskatvuođain: Oahppi sáhtta leat jaska go ovdanbuktá ahte ii ádde.
5. Sánehis dadjosat rumašgielain: Oahppi geavaha rupmašgiela, ovdamearkka dihtii nivkala sániid ja jienaid dajakehtta.

Sámegiel hápmásaš dadjosat

6. Oanehis sámegiel dadjosat: Oahppi dadjá ovtta – guokte sámegiel sáni, ovdamearkka dihtii “čuvla” dahje “li leat”. Dat sáhtta maiddái lávlut, rehkenastit, nu mo “Okta, guokte, golbma, njeallje” dahje lohkat namaid, nugo “Biret, Ingga, Bingga, Maija... Maija”.

7. Sámegeiel dadjosat, main leat maiddái váldogiel sániit: Oahppi geavaha dárogeiel sániid go hállá sámegeiela, ovdamearkka dihtii “Mii lea igjen?” dahje “Danin mun mun kastet”.
8. Guhkebuš sámegeiel dadjosat: Oahppi hállá ollásit sámegeillii veahá eanet go oanehis sámegeiel dadjosiin, ovdamearkka dihtii “Mus leat vuoddagat” dahje “Mun in dieđa”.

Vuđolaš analysa maŋŋá

Gáldu: masterraporta, veršuvdna 10.11.19

Bustáva muitala mo kategoriija merkejuvvon transkripsuvnnain

Dárogeiel dadjosat	(0)	(A)	Buhtes váldogiel dadjosat, mat eai leat vástádussan oahpaheadji sámegeiel dadjosii: Oahppi hállá ollásit majoriteahtagillii, dábálaččat dárogillii, muhto maiddái suomagillii ja moatte geardde eangalagillii, ovdamearkka dihtii “Sánn!”
	1	B	Buhtes dárogeiel dadjosat: Oahppi ovdanbuktá áigumušas ollásit dárogillii, ovdamearkka dihtii sáhtá dadjat “Kan du skrive det?”
	2	C	Dárogeiel dadjosat sámegeielain: Oahppi geavaha dárogeiel sániid oassin sámegeiel dadjosis, ovdamearkka dihtii sáhtá jearrat “Skal æ hoppe vihtta da?” dahje “Ka e gápmagat?” Dadjosat main leat seammá ollu sániit dárogillii go sámegeillii kategoriserejuvvojit álgosáni mielde. Ovdamearkka dihtii lea dajus “Ja, gahpir” dárogeiel dajus sámegeielain, daningo dan vuosttaš sáni lea dárogeiel sáni <i>ja</i> .
Neutrálageiel ja sánehis dadjosat	3	E	Neutrálageiel dadjosat: Oahppi geavaha jienaid dahje sániid, mat heivejit mángga gillii, nu mo “okey” dahje “he-he”.
	4	G	Sánehis dadjosat rumašgeielain: Oahppi geavaha daguid sániid ja jienaid dajakeahtá, ovdamearkka dihtii sáhtá oahppi nivkala.
	5	F	Sánehis dadjosat jaskesvuodain: Oahppi lea guhkebuš botta sihke dajakeahtá ja dagakeahtá ja su jaskesvuoda sáhtá dulkot muhtun ovdanbuktinvuohkin, mas lea muhtunlágan funkšuvdna, ovdamearkka dihtii ahte son ii ádde maid oahpaheadji dadjá.
Sámegeiel dadjosat	6	I	Oktageardánis sámegeiel dadjosat: Oahppi ovdanbuktá áigumušas ovttain dahje mottiin sámegeiel sániin, nu mo “Čuvla” dahje “Mun ožžot?”. Dása gullet maiddái dadjosat, maiguin oahppi lávlu dahje logaldallá lohkosániid, namaid dahje eará sániid, nugo “Okta guokte golbma njeallje vihtta guhtta” dahje “Biret, Inga, Binga, Eila, Maija... Maija”.
	7	J	Sámegeiel dadjosat dárogeielain: Oahppi geavaha dárogeiel sániid oassin sámegeiel dadjosis, ovdamearkka dihtii “Din lea du sámegeillii” dahje “Mii lea luhkas norsk?”
	8	L	Váddásut sámegeiel dadjosat: Oahppi hállá ollásit sámegeillii eanet go oktageardánis dadjosiin, dahje dajus ii leat nu álki dadjat ja sáhtá sisttisdoallat ollislaš cealkaga, ovdamearkka dihtii “Mus leat vuoddagat” dahje “Mun in dieđa”.
	(9)	(M)	Vel váddásut sámegeiel dadjosat: Oahppi hállá ollásit sámegeillii vel guhkit/váddásut cealkaga, ovdamearkka dihtii geavaha son čanastansániid, nugo “jos..., de...”.

Álggos lei jurdda earuhit kategoriijaid 0 ja 1 ja 8 ja 9. 0 lei jurddašuvvon buhtes dárogeiel dajus, mii ii lean vástádussan dahje responsan dasa maid oahpaheadji dajai, ovtteš ges buhtes dárogeiel dajus, mii fas lei vástádus dahje responsa. Dát šattai menddo váttis earuhit, nu ahte analysas lean daid ovttastahtán. Analysas válljejin ovttastahttit maiddái nummir 8 ja 9, daningo nu unnán dadjosat gulle 9.kategoriijai.

Dárogiel dadjosat: dárogiel dadjosiidda gullet maiddá dadjosat eará gillii go sámegillii, nu go suoma- dahje eangalsgillii. Dákkár dadjosat leat hui hárvénásat.

Celkosat kategoriserejuvvon gielalaš hámiid mielde

Gáldu: masterraporta, veršuvdna 15.04.19

Joavko- namma	Kategoriijanamma, sisdoallu ja ovdamearka
Dárogiel celkosat	<p>Buhtes dárogiel celkosat: Oahppi hállá ollásit dárogillii, ovdamearkka dihtii “Sánn!” dahje “Kan du skrive det?” Dán kategoriijai gullet maiddá muhtun hárvénáš celkosat, mat sisttisdollet beare suomagiel sániid.</p> <p>Intrasentensiella dárogiel celkosat: Oahppi geavaha sámegiel sániid oassin dárogiel celkosis, ovdamearkka dihtii “Skal æ hoppe vihtta da?” dahje “Ka e gápmagat?” Celkosat, main leat seamma ollu sánit dárogillii go sámegillii, kategoriserejuvvojit álgosáni mielde. Ovdamearkka dihtii lea cealkkus “Ja, gahpir” intrasentensiella dárogiel cealkkus, danin go dan vuosttaš sáni lea dárogiel sáni <i>ja</i>. Dán kategoriijai gullet maiddá dat hárvénáš celkosat, main oahppi geavaha sámegiel sániid oassin muhtun eará giela celkosis, nugo oassin suomagiel celkosis.</p>
Neutrálagiel ja sánehis celkosat	<p>Neutrálagiel celkosat: Oahppi geavaha jienaid dahje sániid, mat heivejit mángga gillii, nu mo “Okey”, “Mmm” dahje “He-he.”</p> <p>Buhtes rumašgiel celkosat: Oahppi geavaha láhtaid sániid ja jienaid dajakehtta, ovdamearkka dihtii sáhtta oahppi nivkalit.</p> <p>Jaskes celkosat: Oahppi lea guhkebuš bottaža sihke dajakehtta ja dagakehtta ja su jaskatvuoda sáhtta dulkot muhtun ovdanbuktinvuohkin, mas lea muhtunlágan funkšuvdna, ovdamearkka dihtii ahte son ii ádde maid oahpaheadji dadjá.</p>
Sámegiel celkosat	<p>Ovttageardán sámegiel celkosat: Oahppi cealkkus sisttisoallá ovttá dahje moadde sámegiel sáni, ovdamearkka dihtii “Čuvla” dahje “Mun ožžot?” Dása gullet maiddá celkosat, maiguin oahppi lávlu dahje logaldallá lohkosániid, namaid dahje eará sániid, nugo “Okta guokte golbma njeallje vihtta guhtta” dahje “Biret, Ingga, Binga, Káre, Maija ... Maija.”</p> <p>Intrasentensiella sámegiel celkosat: Oahppi geavaha dárogiel sániid oassin sámegiel celkosis, ovdamearkka dihtii “Din lea du sámegillii” dahje “Mii lea luhkas norsk?” Dán kategoriijai gullet maiddá dat hárvénáš celkosat, main oahppi geavaha eará giela sániid oassin sámegiel celkosis, ovdamearkka dihtii suomagiel sániid.</p> <p>Dáiddolaš sámegiel celkosat: Oahppi ovdanbuktá buhtes sámegiel celkosa, mii ii leat nu álki ovdanbuktit go ovttageardán sámegiel cealkkus ja mii sáhtta sisttisoallat ollislaš cealkaga, ovdamearkka dihtii “Mus leat vuoddagat” dahje “Mun in dieđa.”</p>

Miiddus 8: Oahppiid sitáhtat ollásit sámegillii

Risten, kap. 4.1

“Dát govat leat fiidnát. Dat lea eambbo sámít.”

Risten, kap. 4.1.1

Oahpaheaddji	Dál lea mu vuorru. Ja mun ožžon njeallje. Okta, guokte, golbma, njeallje.
Risten	OK, don leat ... Okta, guokte, golbma, njeallje.
Oahpaheaddji	Silki. (dadjá oktanaga Risteniin)
Risten	Ii, dus lea ... Don ožžot ... čuvla don ožžot dál.
Oahpaheaddji	A-a (negatiiva). Mun ledjen dás, buvssat. (čájeha)
Risten	Juo, buvssat.
Oahpaheaddji	Okta, guokte, golbma, njeallje. Silki.
Risten	Silki. Ii dat mana. Dus ii leat silki!
Oahpaheaddji	Na, mus ii leat silki. A-a.
Risten	Ha, ha, ha, ha, ha!

- “OK, du vuorru dalle!”
- “Gea dá!”, “Leago dát gánda vai nieida?”
- “Njuiken go vihtta dalle”
- “Mii lea luhkas dárogillii?”, “OK, du vuorru dalle!”

Risten, kap. 4.1.2

Risten	Leago dus ... (smiehttá) Leago us ... dus ... Čalbmi, čalbmi, njunni, njálbmi. (lávlu guoskkadettiin čalmmiide, njunnái ja njálbmái) Leago dus ... (smiehttá) Leago dus rukses ... njálbmi? (guoská njálbmái, moddjá)
Oahpaheaddji	Mmm. (positiiva) (nivkala) Lea rukses njálbmi.
Risten	Dalle válddán eret daid main ii leat rukses.

Oahpaheaddji	Risten, dál háliidan mun ahte don galggat jearrat mus maid mun oaččun. Don galggat jearrat “Maid don ožžot?” (čállá: <i>Maid don ožžot?</i>) Dál háliidan ahte jearat mus go mun birccastan. Ja dalle jearat maid mun ožžon. Ja dalle dajat “Maid don ožžot?”
Risten	OK.
Oahpaheaddji	Don fertet hárbhallat.
Risten	Maid don ožžot?
Oahpaheaddji	Ja dál mun birccun. (gokčá birccu)
Risten	Maid don ožžot?
Oahpaheaddji	Mun ožžon videža. Dat lea vihtta. (čájeha)
Risten	OK, juo, mun gal iešalddes máhtten!

Oahpaheaddji Muh ...
 Risten Birccas fas! (hui ánggirit)
 Birccas fas, de jearan dus!
 Don leat lohpidan.
 Don leat lohpidan birccastit munnje!
 Birccas oktii vel!
 Oahpaheaddji Ahte mun birccun vel oktii ...? (birccasta ja gokčá birccu)
 Risten Maid don ožžot, Ellen Ravna?
 Oahpaheaddji Golmmeža. Dat lea golbma.
 Risten Ha, ha, ha!
 Don it ožžon go golmmeža!

Oahpaheaddji Leatgo sus alit čalmmit?
 Risten Čalmmit. (savkala alcces)
 Juo. (moddjá)
 Oahpaheaddji Juo ...? Alit čalmmit ...
 Risten Eh, mat bat čalmmit leat?
 Oahpaheaddji Čalmmit. (guoská čalmmiidasas)
 Risten Juo. (nivkala)
 Oahpaheaddji Juo, alit čalmmit. Juo, mun válddán eret Issáha ja Lásse ja Káre [...]

Risten De. Gergen!
 Oahpaheaddji Galle nieidda dus leat? Galle nieidda leat?
 Risten Okta, guokte, golbma, njeallje, vihtta, guhtta, čieža, gávccci, ovccci, logi, oktanuppelohkáii, guoktenuppelohkáii, golbmanuppelohkáii, njeallje ... njealljenuppelohkáii!
 Oahpaheaddji Okey. Buorre. Ja ha. Leago mu vuorru?

Thea, kap. 4.2

- “Mun in leat sámegeiela diimmus goasge hupman nu ollu sámegeiela”

Thea, kap. 4.2.1

- “Juo, mo dan dadjá?”
- “Gahpir.”
- “Mun mo nu in háliit jurddašit dárogillii, in háliit manahit avádaga. Háliidan beare jurddašit dan maid áiggošin dadjat.”
- “[D]on ledjet dadjan ahte galggaime sámástit, dat lei buorre, mun jáhkán. Jos skuvllas speallat muhtun spealu dahje maid nu, de dadjat dan maid máhttit sámegeiellii ja muđui buot dárogillii. Ii giige daja ahte dál eat galgga hállat go sámegeiellii.”
- “Dat sáhtta leat leamašan nu, ja dat ahte lean baicce háliidan leat leat jaska go dárostit. Muhto dat lea maidáii vejolaš ahte lean geahččalan gávnnahit maid dadjat.”
- “Juo”, “In áibba dieđe mat skjerf ja kjole leat” (sám. *šearfa, čuvla*).
- “Juo, gahpir.”

Thea, kap. 4.2.2

Oahpaheaddji	Ja mun bijan <i>gápmagat</i> ala. Dán, na. (čájeha)
Thea	Juo.
Oahpaheaddji	Okey. Ja dál lea du vuorru.
Thea	(bircu) Golbma.
Oahpaheaddji	Jaha, dus lea golmmeš. Mmm, buorre.
Thea	Báidi. (lohká)
Oahpaheaddji	Jaha, báidi. Thea, leago dus báidi?
Thea	E-e. (negatiiva)
Oahpaheaddji	E-e. (negatiiva) li leat báidi. Na, dalle lea várra mu vuorru?
Thea	(jaska)
Oahpaheaddji	Amma lea mu vuorru?
Thea	(jaska)
Oahpaheaddji	Mu vuorru? Mu vuorru.
Thea	Juo.
Oahpaheaddji	Juo.
Thea	Juo.
Oahpaheaddji	Daja <i>juo!</i> (oktanaga oahppi celkosiin, čaibmá)
Thea	Juo. (moddjá)
Oahpaheaddji	De lea fas mu vuorru. (bircu) Jaha. Diet lea golbma. Mun ožžon golmmeža. (čájeha birccu)
Thea	Juo.
Oahpaheaddji	Okta, guokte, golbma. Jaha. Ja diet lei lávka. Ja geahča, mus lea lávka.
Thea	Heh! (moddjá)
Oahpaheaddji	Hi-hi-hi. (guktot čaibmaba) Naha, geahča, Thea, mus lea farga ráidu. (čájeha)
Thea	Juo.
Oahpaheaddji	(jietna gullo) Gii dieppe lea?
Thea	Hmm?
Oahpaheaddji	Gii lea dan lanj... Gii lea dieppe? Leago ...
Thea	(ii gullo)
Oahpaheaddji	Hm?
Thea	Dáppe ...
Oahpaheaddji	Ja gii lea ...
Thea	(jaska)
Oahpaheaddji	Leatgo okto? Leatgo don okto?
Thea	(jaska)
Oahpaheaddji	Mun gulan (guoskkaha bealjis). Gii lea?
Thea	Gii lea ...
Oahpaheaddji	Mmm (pos). Gii lea dieppe?
Thea	(jaska)
Oahpaheaddji	Leago ... Leago muhtun nieida dieppe?
Thea	(jaska)
Oahpaheaddji	Gii lea dieppe du visttis? Du stobus.
Thea	Dál mun in ipmir.
Oahpaheaddji	(moddjá) (Čállá: Gii lea dieppe? Gii lea dieppe?). Gii lea? Gii lea? Dieppe dieppe. Gii lea dieppe? Gii lea dieppe?
Thea	Mu eadni.

Thea	Gápmagat. (lohká speallanfiellus)
Oahpaheaddji	Buorre.
Thea	Lávka ... (lohká speallanfiellus)
	In áibba dieđe mat skjerf ja kjole leat.
Oahpaheaddji	Na, jeara dalle.
Thea	(jaska)
Oahpaheaddji	Mii lea ...
Thea	Mii lea skjerf sámegillii?
Oahpaheaddji	Juo, dat lea šearfa.
Thea	(moddjá) Okey.
Oahpaheaddji	(čuibmá) Šearfa. Ja maid vel it dieđe? Mii lei nubbi?
Thea	Mii lea kjole sámegillii?
Oahpaheaddji	Dat lea čuvla. (čuibmaba)

Pauliina, kap. 4.3

- “Mun dovddan... Mun ii buorre sámegiela. Muhto moai spille [...] Dat lei hui dorvvolaš. Ja mun jurddašan mun oahpan aiddo nie.”

Pauliina, kap. 4.3.1

- “Dáppe lea okta guokte golbma njeallje vihtta guhtta koartta ... beavddis ...”
- “Leago dus čuvla riekta?”
- “Mii dat lea sámegillii?”
- “Vulos.”
- “Sáhtátgo dien čállit?”, “Mo dat daddjojuvvo?”, “Mii dat lea sámegillii?”
- “Fas lei ... fas.”, “Ii, oaivvildan dien okta, guokte, golbma.”